

*Kirkkosalin kätköissä
Tekniikan ja varusteiden sovittaminen keskiaikaisiin kivikirkkoihin*

Laura Ihalainen

TAMPEREEN TEKNILLINEN YLIOPISTO
TAMPERE UNIVERSITY OF TECHNOLOGY

Kirkkosalin kätköissä

*Tekniikan ja varusteiden sovittaminen
keskiaikaisiin kivikirkkoihin*

TAMPEREEN TEKNILLINEN YLIOPISTO
ARKKITEHTUURIN LAITOS
ARKKITEHTUURIN HISTORIA
LAURA IHALAINEN
DIPLOMITYÖ
Aihe ja tarkastaja hyväksytty
tiedekuntaneuvoston kokouksessa
9.3.2016

TIIVISTELMÄ

TAMPEREEN TEKNILLINEN YLIOPISTO

Arkkitehtuurin koulutusohjelma

TEKIJÄ Laura Ihalainen

KIRKKOSALIN KÄTKÖISSÄ

Tekniikan ja varusteiden sovittaminen keskiaikaisiin kivikirkkoihin

Diplomityö, 158 sivua

Huhtikuu 2016

TARKASTAJA Professori Olli-Paavo Koponen

AVAINSANAT: Keskiaikainen kivikirkko, tekniikka, varusteet, Museovirasto, valaistus, äänentoisto, lämmitys, paloturvallisuus, murtosuoja.

Tässä diplomityössä käsitellään tekniikan ja varusteiden sovittamista keskiaikaisiin kivikirkkoihin. Käytettävyyden kannalta kirkkorakennuksiin vaaditaan tietty määrä tekniikkaa sekä varusteita. Työn tavoitteena on määrittellä tekniikan ja varusteiden sovittamiseen liittyviä ongelmia sekä etsiä niihin ratkaisuja, joita voi soveltaa tulevissa keskiaikaisiin kivikirkkoihin ja osittain muihinkin kirkkorakennuksiin tehtävissä korjauksissa. Diplomityötä varten on inventoitu viiden keskiaikaisen kirkon tekniikka ja varusteet. Kirkot sijaitsevat Hämeen ja Pirkanmaan alueella.

Museovirasto on julkaissut pienen oppaan kirkkojen hoidosta ja restauroinnista, mutta ohjeet on annettu melko yleisellä tasolla, ja niiden soveltaminen yksittäisiin kohteisiin voi joissain tapauksissa olla haastavaa. Kirkoissa tehtyjen inventointien, keskinäisen vertailun

sekä kirkkojen henkilökunnan haastattelujen kautta saatu informaatio auttaa konkretisoimaan kirkkojen tekniikkaan ja varusteisiin liittyviä ongelmia.

Osa havaituista ongelmista liittyy esteettisyyteen ja osa käytettävyyteen tai turvallisuuteen. Monessa tapauksessa nämä tavoitteet voivat myös olla ristiriidassa keskenään. Korjaussuunnittelun yhteydessä puutteellisen yhteistyön vuoksi voidaan myös ajautua tilanteeseen, jossa mikään taho – käyttäjät, työntekijät, suunnittelijat – ei ole lopputulokseen tyytyväinen. Sen vuoksi erityisen tärkeää on avoin keskustelu eri osapuolten välillä jo ennen korjausten toteuttamista.

Yhteistyön parantamisen lisäksi muita ratkaisuja havaittuihin ongelmiin ovat muun muassa tekniikan määrän vähentäminen niissä paikoissa, joissa se on mahdollista, modernin pienikokoisen tekniikan hyödyntäminen, huolellisuus ja vaivannäkö sähköasennusten sovittamisessa sekä asennusten sopiva hajauttaminen. Lisäksi tärkeitä seikkoja ovat johdonmukaisuus turvallisuuteen liittyvien varusteiden merkinnöissä ja sijoittelussa sekä varusteiden yhtenäisyyteen panostaminen. Myös ylimääräisen säilytystilan järjestäminen kirkon ulkopuolella voi olla tarpeen, jotta vältetään kirkkotilojen muuttumiselta irtaimiston varastotilaksi.

ABSTRACT

TAMPERE UNIVERSITY OF TECHNOLOGY

Degree Programme in Architecture

AUTHOR Laura Ihalainen

HIDDEN IN THE CHURCH

Adapting technical devices and accessories to medieval churches

Master of Science Thesis, 158 Pages

April 2016

EXAMINER Professor Olli-Paavo Koponen

KEYWORDS: Medieval church, technology, accessories, National Board of Antiquities, lighting, sound system, heating, fire safety, anti-theft system.

This thesis discusses adapting technical devices and accessories to medieval churches. In terms of usability of churches a certain amount of technology and accessories is required. The aim of this thesis is to define problems concerning the adaptation of technical devices and accessories as well as to seek solutions that can be applied to future renovations of medieval churches and also other churches. For this thesis an inventory of the technology and accessories of five medieval churches has been produced. The churches are located in Häme and Pirkanmaa area.

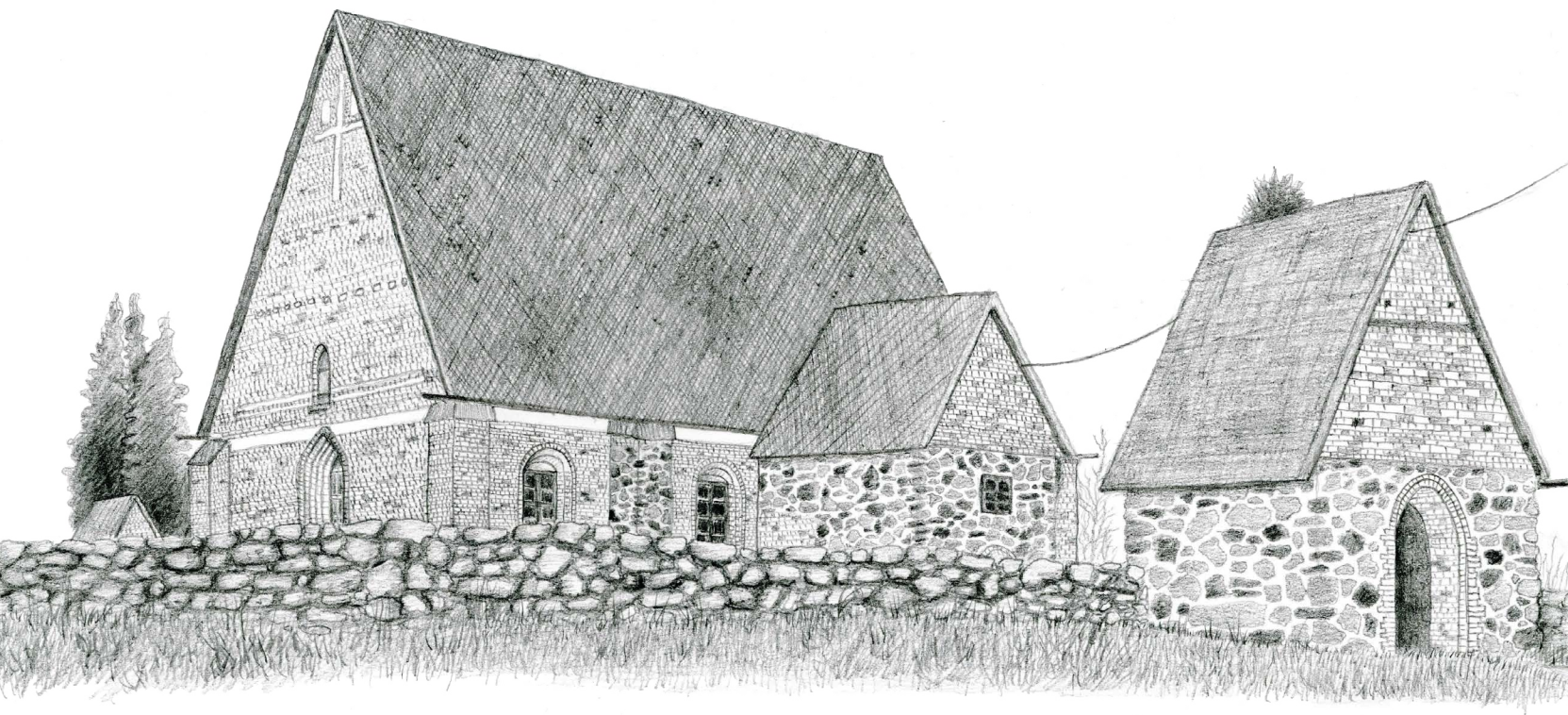
The National Board of Antiquities has published a small guide concerning maintenance and restoration of churches but the instructions have been given on a general level so their application may be challenging in some cases. The information acquired by the invento-

ries, comparison and by interviewing the staff of the churches helps to concretize problems related to technology and accessories.

Some of the identified problems are related to aesthetics and others to usability and safety. In many cases these goals may also be in conflict with one another. Due to lack of proper collaboration in the renovation planning process one might find themselves in a situation where no one – operators, employees nor planners – is satisfied with the final result. Therefore it is crucial to have open communication between different parties already before realization of renovation plans.

In addition to improving cooperation, other solutions to the identified problems are decreasing the amount of technical devices where it is possible, utilizing modern and small technology, paying special attention when making electrical installations and convenient diversification of the installations. Moreover, coherence of the markings and placings of safety related equipment and investing to the unity of accessories are matters of importance. Also arranging some extra storage space outside the church may be necessary so that the interior of the church will not become stuffed.

Sisällys		4.2 Hauhon kirkko	59
Tiivistelmä	3	4.2.1 Kirkon esittely ja historia	59
Abstract	4	4.2.2 Kohteen nykytila – inventointi valokuvin ja selostuksin	61
1 Johdanto ja työn esittely	7	4.2.3 Parannusehdotukset	80
2 Taustaa	8	4.3 Lammin kirkko	89
2.1 Kristinuskon vaiheet Suomessa	8	4.3.1 Kirkon esittely ja historia	89
2.2 Keskiaikainen kivikirkkoarkkitehtuuri	13	4.3.2 Kohteen nykytila – inventointi valokuvin ja selostuksin	90
2.3 Keskiaikaisten kivikirkkojen yleiset piirteet sekä käytetyt käsitteet	15	4.3.3 Parannusehdotukset	104
2.4 Kirkkorakennusten muutokset	16	4.4 Messukylän vanha kirkko	113
2.5 Kirkkorakennusten suojelu ja museovirasto	20	4.4.1 Kirkon esittely ja historia	113
3 Tekniikka ja varusteet kirkkorakennuksissa	22	4.4.2 Kohteen nykytila – inventointi valokuvin ja selostuksin	114
3.1 Valaistus	22	4.4.3 Parannusehdotukset	123
3.2 Äänentoisto	24	4.5 Tuuloksen kirkko	131
3.3 LVIS	25	4.5.1 Kirkon esittely ja historia	131
3.4 Kalusteet ja varusteet	26	4.5.2 Kohteen nykytila – inventointi valokuvin ja selostuksin	133
3.5 Turvallisuus	28	4.5.3 Parannusehdotukset	143
3.6 Esteettisyyden ja käytettävyyden suhde	31	5 Lopuksi	148
4 Inventoidut kohteet	33	5.1 Kirkkojen restaurointi ja tulevaisuus	148
4.1 Hattulan Pyhän Ristin kirkko	35	5.2 Yhteenveto	149
4.1.1 Kirkon esittely ja historia	35	Lähteet	156
4.1.2 Kohteen nykytila – inventointi valokuvin ja selostuksin	37		
4.1.3 Parannusehdotukset	50		

Hattulan Pyhän Ristin kirkko

1 JOHDANTO JA TYÖN ESITTELY

Tässä diplomityössä käsittelen tekniikan ja varusteiden sovittamista keskiaikaisiin kivikirkkoihin. Käyn läpi viiden hämäläisen ja pirkanmaalaisen kirkon näkyvän teknisen varustelun sekä irtokalusteet ja pohdin niiden sopimista kirkkoon ja sen ympäristöön. Kohteet ovat Hattulan Pyhän Ristin kirkko, Hauhon kirkko, Lammin kirkko, Messukylän vanha kirkko sekä Tuuloksen kirkko.

Hauhon, Lammin ja Tuuloksen kirkot ovat aktiivisesti käytössä olevia kirkkoja, kun taas Hattulan Pyhän Ristin kirkko ja Messukylän vanha kirkko ovat niin kutsuttuja autiokirkkoja eli aktiivisesta jumalanpalveluskäytöstä pois jääneitä kirkkoja. Se, kuinka aktiivisesti kirkkoa käytetään, vaikuttaa tarvittavien varusteiden määrään. Sen vuoksi aineistoon on valikoitu eriasteisesti käytössä olevia kirkkoja.

Jotta kirkkorakennusten käyttö voisi jatkua myös tulevaisuudessa, huollon ja korjausten lisäksi rakennuksiin vaaditaan tietty määrä tekniikkaa sekä varusteita. Ne ovat väistämättä kirkossa jonkin verran näkyviä elementtejä, mutta huonosti sovitetut varusteet tai tekniikka voivat huonontaa ratkaisevalla tavalla historiallisen ympäristön autenttista tunnelmaa. Toisaalta varusteiden puutteellinen määrä tai huono sijoittelu esimerkiksi paloturvallisuuden suhteen voivat olla rakennukselle myös kohtalokkaita. Siksi kaiken tekniikan sekä varustelun määrään, tyyliin ja sijoitteluun tulisi kiinnittää erityistä huomiota.

Keskityn tässä diplomityössä kirkon käytettävyyttä ja turvallisuutta parantaviin varusteisiin, en niinkään kirkonmenoihin kuuluvaan irtaimistoon. Käytettävyyteen ja turvallisuuteen liittyvät muun muassa valaisimet, äänentoisto, murto- ja palohälyttimet, lämmitys ja

sähkö, irtokalusteet sekä varusteet kuten roska-astiat, lämpömittarit ja niin edelleen.

Jokainen kohde on kierretty suntion tai vahtimestarin opastamana, ja tekniikka ja varusteet on valokuvattu. Kirjallisten lähteiden, Museoviraston ohjeiden sekä internet-lähteiden lisäksi työn pohjana ovat kirkkojen henkilökunnan haastattelut.

Aluksi käsittelen kirkkorakennusten sekä niihin kohdistuneiden muutosten taustaa: kristinuskon vaiheita Suomessa sekä kristillisen kivikirkkoarkkitehtuurin kehitymistä. Käyn myös läpi Suomen keskiaikaisten kivikirkkojen yleispiirteet, diplomityössä käytetyt niihin liittyvät käsitteet sekä Museoviraston roolin kirkkojen suojelussa. Ennen yksittäisten inventointikohteiden läpikäyntiä käsittelen myös kirkkorakennuksissa käytettävyyden ja turvallisuuden kannalta tärkeitä varusteita yleisesti sekä käytettävyyden ja esteettisyyden välistä suhdetta.

Jokaisen inventointikohteen historia esitellään pääpiirteittäin. Lisäksi kirkoissa oleva tekniikka sekä varusteet käydään läpi selostuksin ja valokuvin, ja havaittuihin puutteisiin tehdään parannusehdotuksia. Lopuksi käsittelen lyhyesti kirkkorakennusten tulevaisuuden näkymiä, ja yhteenvedossa kokoan inventoinneista saadut tärkeimmät havainnot sekä suurimmat parannusehdotukset.

Pitkien termien välttämiseksi käytän Hattulan Pyhän Ristin kirkosta ja Messukylän vanhasta kirkosta puhuttaessa enimmäkseen termejä Hattulan kirkko ja Messukylän kirkko. Näillä termeillä viitataan nimenomaan vanhoihin autiokirkkoihin, ja puhuttaessa 1800-luvun lopun tiilikirkoista käytän aina termejä Hattulan uusi kirkko tai Messukylän uusi kirkko. Inventoitaviin kirkkoihin saatetaan viitata myös pelkällä paikkakunnan

nimellä, kuten Tuulos, missä tapauksessa tarkoitetaan nimenomaan keskiaikaista kivikirkkoa.

2 TAUSTAA

Keskiaikaiset kivikirkot edustavat keskiaikaisten linnojen ohella vanhinta säilynyttä rakennuskantaa Suomessa. Suuri osa kirkoista on edelleen toiminnassa alkuperäisessä käyttötarkoituksessaan, mikä on melko ainutlaatuista. Vanhimmat kivikirkot sijaitsevat Ahvenanmaalla, ja ne on rakennettu 1200-luvulla. Inventoimani kirkot sijaitsevat Hämeessä ja Pirkanmaalla, ja ne on rakennettu arviolta 1470- ja 1540-lukujen välisenä aikana. Vaikka ne eivät ole kaikkein vanhimpia kirkkoja, kyseessä on kuitenkin iältään noin viisisataa vuotta vanhat rakennukset, mikä on kunnioitettava ikä.

Tässä luvussa käsittelen kirkkorakennusten taustaa: kristinuskon keskeisimpiä vaiheita Suomessa ja sen muutosten vaikutuksia kirkkorakennuksiin. Käsittelen myös käytetyt termit ja esittelen keskiaikaisen kivikirkon yleistyypin sekä yleisesti keskiaikaisen arkkitehtuurin vaikutuksia kirkkorakennuksiin. Lisäksi käsittelem lyhyesti rakennusten suojelua ja restaurointia sekä Museoviraston osuutta kirkkojen suojelussa.

2.1 KRISTINUSKON VAIHEET SUOMESSA

Suomeen rantautui kauppiaiden mukana joitaikin kristinuskon piirteitä jo viikinkiajalla ensimmäisen vuosituhannen lopussa. Kuitenkin varsinaisesti kristinuskoko vakiintui Suomeen myöhemmin. Selvä merkki kristinuskosta on hautautavan muutos pakanallisesta polttohautauksesta kristilliseen ruumishautaukseen. Tästä on näkyvissä merkkejä Ahvenanmaalla jo vuosituhannen vaihteen tienoilta, Uudenkaupungin seudulla noin vuodesta 1050 alkaen, Hämeessä ja Lounais-Suomessa 1100-luvun lopul-

Hattulan kirkon lukitusta

ta ja Karjalassa noin vuodesta 1300.¹ Kristinusko oli kaupunkiuskonto: se levisi aluksi lähinnä kaupunkilaisten keskuudessa, kun taas maaseudun asukkaat jatkoivat pitempään vanhojen tapojensa parissa.²

Kristinuskon vakiintuminen Suomeen kävi pikkuhiljaa. Suomi sijaitsi kahden vaikuttajan välissä, sillä Venäjältä tuli ortodoksisia ja Ruotsista katolisia vaikutteita. Ensin käännyttäminen oli rauhanomaista, mutta muuttui 1150-luvun tienoilla miekkalähetykseksi. Väkivaltaa perusteltiin sillä, että käytiin sotaa saatanaa vastaan, ja tälle ei tarvinnut olla kiltti. Tavallisen ihmisen oli otettava kaste vastaan tai kuoltava. Toisaalta kristinusko tarkoitti luopumista vanhoista pakanallisista tavoista, joita olivat esimerkiksi verikosto ja lapsensurma. Kirkollinen valta toi myös mukanaan maallisen vallan, ja nykyisen Suomen alueet olivat osittain Venäjän ja osittain Ruotsin hallussa. Ristiretkiäika päättyi Pähkinäsaaren rauhaan 1323, josta alkoi kirkollisen järjestäytymisen aika. Seurakuntia perustettiin, hiippakunnan keskuhallinto luotiin ja kirkkoja ja pappiloita rakennettiin.³

Ensimmäiset kirkot olivat vierailevien kauppiaiden itselleen rakennuttamia kirkkoja. Seurakuntien perustamisen myötä vanhat pakanalliset kulttipaikat otettiin kirkon haltuun, ja usein paikalle rakennettiin kirkko ja pappila. Ensimmäiset kirkot olivat puukirkkoja, eikä niitä ole säilynyt nykypäivään. Seurakuntajako noudatti entistä pitäjäjakoa, ja 1300-luvun alussa Suomen alueella oli yhteensä 36 eri seurakuntaa, mutta keskiajan lopulla jo yli sata. Seurakunnan perustamiseen tarvittiin piispan ja maallisen vallan tuki sekä riittävät varoja, jotta voitiin rakentaa kirkko ja pappila sekä palkata pappi.⁴

1 Heininen & Heikkilä 1996, 14-15.

2 Hiekkänen 2003, 10.

3 Heininen & Heikkilä 1996, 14-23.

4 Heininen & Heikkilä 1996, 22-37.

Lisäksi kirkkopitäjien laitamilla oli kappeleita, joilla oli oma hautausmaa mutta ei omaa pappia, vaan emäseurakunnan pappi tuli joskus pitämään jumalanpalveluksen tällaiseen ”ratsukirkkoon”⁵. Pappeja oli väkilukuun nähden melko vähän, keskiajan lopulla vain noin 150, kun taas koko hiippakunnan väkiluvun arvioidaan olleen 150 000:n ja 300 000:n välissä⁶.

Uskonpuhdistus ja kristinuskon muutokset

Kirkon valtaa kavennettiin myöhäiskeskiajalle tultaessa, ja Kustaa Vaasan noustua Ruotsin kuninkaaksi 1523 kirkon mahti heikkeni edelleen. Samoihin aikoihin Saksassa Martti Lutherin johdolla kasvoi kritiikki kirkon turmeltuneisuutta vastaan. Kirkkoa katsottiin vaivaavan ”paavillinen tyrannia”, ja latinankielisiä kansalle käsittämättömiä messuja pidettiin vain kauppatavarana, jolla saattoi pelastaa oman sielunsa. Siksi messut käännettiin kokonaan kansan kielelle, ja myös ehtoollista alettiin jakaa kansalle, joka aikaisemmin oli saanut osallistua ehtoolliselle vain kerran vuodessa.⁷ Suomessa tosin osa messusta oli ollut jo aikaisemmin kansankielinen, mutta uskonpuhdistuksen myötä kansankielisyys korostui⁸.

Myös pyhimyskultista luovuttiin, mikä tarkoitti kirkkorakennuksissa pyhimyksille omistettujen sivualttarien purkamista ja niille kuuluvien ehtoollisastioiden ja muun irtaimiston takavarikoimista. Suomessa reformaation eli uskonpuhdistuksen mukaiset tavat vakiintuivat 1540-luvulta lähtien, kun Wittenbergin yliopis-

5 Pirinen 1991, 345-346.

6 Heikkilä & Lehmijoki-Gardner 2004, 358.

7 Heininen & Heikkilä 1996, 51-63.

8 Heikkilä & Lehmijoki-Gardner 2004, 359.

toon opiskelemaan lähteneet palasivat ja asettuivat kirkon johtoon.⁹

Luterilaisuus ei kuitenkaan muutta mutkitta vakiintunut Ruotsiin – ja siten Suomeen – vaan sen kanssa kilpailivat vanha katolisuus sekä kalvinismi, joilla molemmilla oli omat mielipiteensä ja oppinsa. Kuitenkin 1500-luvun loppuvuosina Ruotsi alkoi harjoittaa kirkollista yhtenäistämispolitiikkaa, jonka tarkoitus oli vakiinnuttaa luterilaisuus ja kitkeä muut tunnustuskunnat. Tätä kutsutaan puhdasoppisuuden kaudeksi.¹⁰

Puhdasoppisuuden kaudella korostettiin kansanopetusta sekä saarnaa jumalanpalveluksen tärkeänä osana. 1600-luvulla alkoi kirkkoihin tulla uudenmallisia saarnatuoleja, ja monissa keskiaikaisissa kirkkoissa oli näkyvässä kansanopetuksen kaksi kulttuurikerrosta: katoliselta ajalta peräisin olevat kalkkimaalaukset sekä puhdasoppisuuden kauden saarnastuolit.¹¹

Puhdasoppisuuden tavoitteena oli myös opettaa kansa lukemaan, mikä oli ollut ajatuksena jo aikaisemmin reformaatiokaudella. Ensimmäinen suomennos uudesta testamentista ilmestyi 1548 Mikael Agricolan toimesta, mutta koko Raamatun suomennos ilmestyi vasta 1642.¹² Se hankittiin kaikkiin kirkkoihin, mutta kansalle tarkoitettu versio oli tärkeimmät opit tiivistävä katekismus. Lukutaidon leviäminen kävi melko hitaasti, joten kirkko alkoi edistää asiaa asettamalla lukutaidon avio-kuulutuksen ja kummiksi pääsyn ehdoksi.¹³

9 Heininen & Heikkilä 1996, 67-69.

10 Pirinen 1991, 379-383.

11 Laasonen 1991, 87.

12 Heininen, Junnonen, Jussila & Stenius 2003, 91.

13 Heininen & Heikkilä 1996, 120-121.

Isoviha ja valistuksen aika

Suomen alueet joutuivat taas Venäjän vallan alle 1700-luvun alkupuolella, jolloin isonvihan aikana venäläiset valloittajat aiheuttivat tuhoa ja sekasortoa. Paljon pappeja pakeni Ruotsiin, ja kirkkorakennukset kärsivät vahinkoja muun muassa ryöstelyn vuoksi.¹⁴ Suomen keskiaikaisissa kirkkoissa on kuitenkin säilynyt paljon keskiaikaisia puuveistoksia osittain sen ansiosta, että venäläiset ryöstäjät eivät katsoneet niiden olevan arvokkaita, eivätkä ne sitä heille tietysti olleetkaan.

Tiedettä ja järkeä ihannoiva valistuksen aika näkyi Suomessa isonvihan jälkeen maltillisempänä saksalaisperäisenä neologiana, joka pyrki puolustamaan kristinuskoa osoittamalla sen opit järjenumukaisiksi tai vertauskuullisiksi, kun taas ranskalainen valistusajatelu oli oikeastaan kristinuskon vastaista¹⁵.

Venäjän tsaari Pietari suuri sekä hänen seuraajansa olivat valistuskauden vapaamielisyyden kannattajia, joten isonvihan ja pikkuvihan päätteeksi Suomen Venäjälle siirtyneillä alueilla pidettiin voimassa Ruotsin vallan aikaiset lait sekä luterilainen uskonto ja kirkollinen järjestys. Suomen seurakunnat jakoutuivat sekä Ruotsin että Venäjän alueille, ja kahden maan alaisuudessa oleminen aiheutti omat vaikeutensa Suomen kirkolle esimerkiksi erilaisista kalentereista johtuen.¹⁶

Koko Suomi joutui Venäjän vallan alle 1800-luvun alkupuolella, ja edelleen suomalaisille luvattiin vapaus oman uskonnon harjoittamiseen. Luterilaisuus siis säilyi Suomen valtauskontona. Papisto oli kuitenkin venäläisen sodanjohdon tarkkailun alla, ja sen oletettiin opettavan kansalaisille kuullaisuutta uutta hallitsijaa kohtaan.¹⁷

14 Laasonen 1991, 263-264.

15 Laasonen 1991, 297-298.

16 Heininen & Heikkilä 1996, 138-157.

17 Heininen & Heikkilä 1996, 160-161.

Kirkolla on ollut suuri valta ihmisen elämässä, sillä ajasta riippuen se on vastannut ihmisten koulutuksesta ja lukutaidosta, mutta myös rangaistusten jakamisesta. Tästä on muistoina monissa kirkoissa esimerkiksi vanhoja jalkapuita, joihin ihmisiä on laitettu istumaan rangaistuksena. Seurakunnat alkoivat luopua kirkkokokouksesta ja häpeärangaistuksista 1800-luvun lopulla, ja vähitellen nämä säädökset poistuivat myös kirkkolaista.¹⁸ Kirkko vaikutti – ja vaikuttaa osaltaan edelleen – ihmisten elämänrytmiin työ- ja lepopäivien vuorottelulla kirkkokalenterin mukaan. Ilman kristillistä kastetta ihmisestä ei myöskään voinut tulla täysivaltaista yhteiskunnan jäsentä.

Kirkon merkitys muuttuu

Askel uskonnonvapauden suuntaan otettiin 1869, kun säädettiin uutta kirkkolakia. Sen mukaan kansalaisilla olisi oikeus valita uskontunnustuksensa, mutta täysin uskonnoton ei voinut kukaan olla. Myös uusi kouluhallitus aloitti toimintansa tuona vuonna, ja samalla kirkko ja koulu erotettiin hallinnollisesti toisistaan. 1900-luvun alkupuolella jako passiivisiin ja aktiivisiin seurakuntalaisiin syveni, ja 1910-luvun lopulla rippikoulun käyneistä vain 20-30 prosenttia kävi ehtoollisella kerran vuodessa.¹⁹

Varsinainen laki uskonnonvapaudesta astui voimaan 1923, mikä mahdollisti myös kirkosta eroamisen. Vuosina 1923-30 luterilaisesta kirkosta erosi yhteensä noin 52 000 jäsentä, mikä oli vähemmän kuin oli odotettu.²⁰

1960-luvulle asti kirkon yhteiskunnallinen asema oli melko vakaa. Tämä alkoi kuitenkin pian muuttua, kun

18 Pirinen 1991, 365-366.

19 Heininen & Heikkilä 1996, 185-217.

20 Heininen, Junnonen, Jussila & Stenius 2003, 113.

teollistuminen ja kaupungistuminen jatkuivat, ja radio ja televisio yleistyivät. Kirkon moraalikäsitteitä alettiin pitää vanhanaikaisina, ja kirkolla oli paineita muuttua. 1968 valmistui uusi kirkkokäsikirja, jonka myötä kirkonmenoissa tapahtui muutamia muutoksia. Saarnat lyhenivät, mustan papinpuvun sijasta alettiin käyttää liturgisia värejä, kirkkomusiikkiin panostettiin enemmän ja ehtoollista alettiin viettää useammin. Uusia virsiä sisältävä virsikirja ilmestyi 1984 ja 1988 vihittiin virkaansa ensimmäiset naispapit. Myös uusia seurakuntia piti perustaa ja kirkkoja rakentaa kaupungistumisen kiihtyessä. Uudet kirkot saivat modernistisia piirteitä, ja tiloja pyrittiin tekemään monikäyttöisiksi.²¹

2000-luvulla kirkosta on eronnut paljon ihmisiä, ja vuoden 2015 lopussa kirkkoon kuului ensimmäistä kertaa vuosikymmeniin alle neljä miljoonaa ihmistä²². Kuitenkin huomattava enemmistö suomalaisista kuuluu edelleen luterilaiseen kirkkoon. Vuonna 2014 alle yksivuotiaista lapsista noin 72 prosenttia kastettiin, ja 15-vuotiaista noin 84 prosenttia kävi rippikoulun luterilaisessa kirkossa²³.

Kirkon tulevaisuus on kuitenkin epävarma. Muun muassa Helsingissä osa kirkkorakennuksista ja kirkon muista tiloista on vajaakäytöllä, ja esimerkiksi Paloheinän kirkko on muutettu palvelutaloksi²⁴. Myös muista tilamuutoksista on keskusteltu, kuten tilojen luovuttamisesta muslimien rukoushuoneiksi²⁵. Muualla Euroopassa muutoksia on tehty melko paljon. Alankomaissa Zwollen kaupungissa sijaitseva kirjakaupaksi muutettu

21 Heininen & Heikkilä 1996, 239-260.

22 HS 22.1.2016.

23 Suomen ev.lut. kirkko: <http://evl.fi/EVLfi.nsf/Documents/68ED832793E78AF5C22575EF003AD029?OpenDocument&lang=Fi>
26.1.2016.

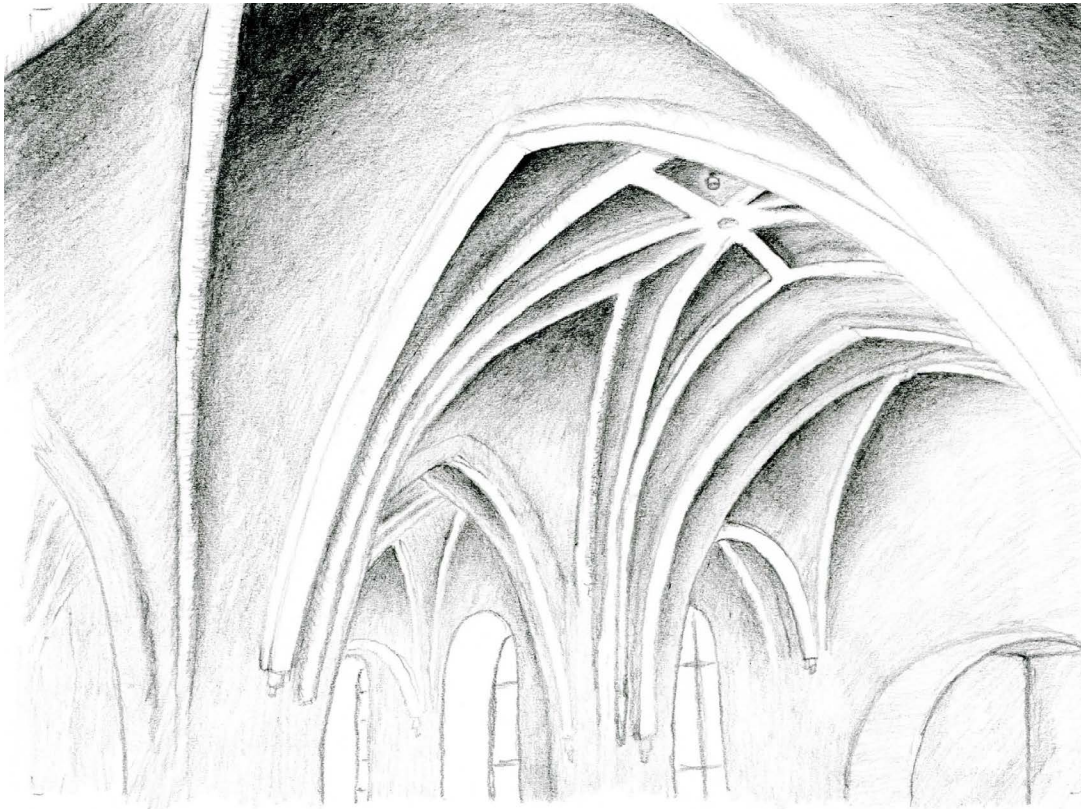
24 HS 20.1.2016.

25 HS 16.1.2016.

1400-luvulla rakennettu kirkko on tästä hyvä esimerkki. Kirkkotilojen vajaakäytön lisääntyessä täytyy pohdita, onko kirkkotiloja parempi myydä ja muuttaa niiden käyttötarkoitusta vai antaa niiden seistä tyhjiillään. Jos kirkkoja muutetaan, täytyy miettiä miten suhtautua mahdollisesti arvokkaaseen sisustukseen.²⁶

Kirkolla on paljon kiinteistöjä hoidettavanaan, ja keskiaikaiset kirkot vaativat erityistä osaamista ylläpitää

ja huoltoa suunniteltaessa. Kuitenkin keskiaikaiset kirkot ovat hyvin ainutlaatuisia kohteita kirkon ja koko Suomen rakennushistoriassa. Tämä antaisi aihetta uskoa, että niiden kunnosta pidetään huolta jatkossakin, vaikka kirkon merkitys muuten yhteiskunnassa ja ihmisten elämässä pienenisikin. Esimerkiksi Messukylän keskiaikaisen kirkon käyttöä ja siellä järjestettäviä tapahtumia on viimeaikoina pyritty nimenomaan lisäämään.

Sisänäkymä Hauhon kirkosta

2.2 KESKIAIKAINEN KIVIKIRKKOARKKITEHTUURI

Ennen Rooman keisari Konstantinus I:stä, joka laillisti kristinuskon ja toimi keisarina 300-luvulla, kristittyjen yhteisöt olivat rakentaneet pyhäköt itse, joten rakennukset eivät noudattaneet mitään yhtenäistä linjaa. Konstantinuksen aikana kristillisiä pyhäkköjä alettiin kuitenkin rakentaa valtiiovallan voimin. Aikaisemmin kristillisiä rakennuksia oli ollut melko vähän, mutta 300-luvulla alettiin rakentaa suuria ja näyttäviä kirkkoja, joilla oli vaikutusta myös myöhempisiin kirkollisiin rakennuksiin.²⁷

Kristinuskoko levisi nopeasti muun muassa Kreikan ja Italian alueilla, ja niiden monumentaalinen kirkkoarkkitehtuuri levisi muualle Eurooppaan yhdistyneiden paikallisten arkkitehtonisten ratkaisujen kanssa. Karkeasti aikaiset kirkkorakennukset voi jakaa kahteen ryhmään. Lännessä rakennettiin enemmän basilikamallisia kirkkoja, joissa yhdistettiin perinteistä rakentamista ja uusia tyyliä. Basilika on suorakulmainen rakennus, jonka samansuuntaiset pilaririvistöt jakavat laivoihin. Keskilaiva on muita korkeampi ja leveämpi. Basilikoja oli käytetty jo kauan aikaisemmin muihin tarkoituksiin, kuten kauppapaikkoina ja kaupungintaloina. Se oli melko helppo rakentaa, ja sen rakenne mahdollisti suuren sisätilan. Kristillinen basilika oli eräänlainen pitkäkirkon esimuoto. Idässä puolestaan rakennettiin keskeisesti sommiteltuja, monimutkaisempia holvattuja kirkkoja, joissa oli kaarevia muotoja ja ilmava sisätila. Nämä kirkot olivat vaativampia rakentaa, ja niiden tyyli kehittyi uusien innovaatioiden myötä.²⁸

Aikaisemmat uskonnolliset temppelirakennukset erosivat kirkosta eräällä olennaisella tavalla: temppeliin saivat mennä vain papit, ja kansaan niiden oli tarkoitus

tehdä vaikutus lähinnä ulkoisella muodollaan, kun taas kirkkoon pääsi koko seurakunta. Sen vuoksi kirkon sisätalalla oli oikeastaan suurempi merkitys kuin julkisivuilla.²⁹ Näitä aikaisimpia kirkkoja ei ole säilynyt nykypäivään, mutta 400- ja 500-luvuilta on säilynyt paljon kirkkorakennuksia. Tuolloin joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta oli tapana rakentaa hillitymmin ja pienemmässä mittakaavassa.³⁰

Kristinuskon levittyä Euroopassa kirkkojen rakennustyyli muuttuivat monimuotoisemmiksi. Esimerkiksi 700-luvulla kristinuskon saavuttua Alankomaiden ja Saksan alueelle siellä rakennetut pitäjänkirkot olivat melko yksinkertaisia, suorakulmaisia puukattoisia pieniä rakennuksia, joissa kuorirakennus oli usein runkhuonetta kapeampi. Tämän arkkitehtuurin alkuperästä ei ole varmuutta: oliko otettu vaikutteita alkukantaisesta, aikaisemmasta arkkitehtuurista, vai oliko kyseessä kristillisen arkkitehtuurin voimakas yksinkertaistaminen.³¹

Kuitenkin keskiajan kristillistä arkkitehtuuria määrittelee voimakkaasti kaksi suuntausta: roomaaninen ja goottilainen tyyli. Roomaaninen tyyli oli voimissaan ensimmäisen vuosituhannen loppupuolelta noin 1200-luvulle, kunnes goottilainen tyyli nousi voimakkaammaksi. Roomaanisen tyylin peruspiirteitä kirkossa on itä-länsi-suuntainen latinalaisen ristin muotoinen pohja ja sen jatkeena oleva kuorineliö, jonka päätteellä on puolipyöreä ulkonema. Kirkoissa oli myös monesti useita torneja. Puolipyöreitä kaaria käytettiin paitsi rakenteellisissa, myös koristavissa osissa.³²

²⁷ Matthew 1986, 164.

²⁸ MacDonald 1968, 13-16.

²⁹ Lindberg 1920, 118.

³⁰ MacDonald 1968, 24.

³¹ Saalman 1968, 12.

³² Lindberg 1940, 138-141.

Goottilainen tyyli oli puolestaan monimuotoisempi, ja sille tyyppillinen piirre oli esimerkiksi rakenteellisesti edullisempi suippokaari, joka mahdollisti ilmavamman ja vapaammin sommitellun sisätilan. Goottilaisissa kirkoissa torneja oli vähemmän, mutta monesti runsaasti koristellussa länsipäädyssä oli kaksi päätornia. Suomen keskiaikaiset kivikirkot on rakennettu goottilaisen tyylin aikana, mutta niissä on nähtävissä molempia piirteitä. Eniten selkeästi romaanisia piirteitä on Ahvenanmaan kirkoissa sekä Turun tuomiokirkossa.³³ Joitain kirkkoja on myöhemmin restauroitu muistuttamaan enemmän goottilaista kirkkoa esimerkiksi muuttamalla ikkuna- ja oviaukkoja suippokaarisiksi, sillä sen on koettu paremmin kuvastavan keskiaikaista tyyliä.

Suomen ensimmäiset kirkot

Suomessa ensimmäiset kirkot olivat puukirkkoja, ja kivikirkkoja rakennettiin vasta huomattavasti myöhemmin kuin muualla Euroopassa. Aluksi puukirkot olivat pieniä, yhden varakkaamman henkilön tai asuinkunnan rakentamia melko vaatimattomia rakennuksia. Seurakuntien perustaminen toi muutoksen tähän, ja pitäjäyhteisön verovaroilla pystyttiin rakentamaan suurempi kirkko. Tämä murros tapahtui Suomessa vuosien 1220 ja 1250 välisenä aikana.³⁴ Monessa tapauksessa vanhaan puukirkkoon rakennettiin ensin kivinen sakaristo, ja myöhemmin puinen runkokuone korvattiin kivisellä³⁵.

Luonnonkiveä oli Suomessa käytetty rakentamisessa jo aikaisemmin ilman laastia, mutta ensimmäiset muuratut kivirakenteet ovat peräisin 1200-luvulta, jolloin myös

rakennettiin ensimmäiset kivikirkot Suomeen. Muualla Pohjois-Euroopassa rakennusten runko oli useimmiten tiiltä, ja koristelut tehtiin veistetyistä kalkki-tai hiekkakivestä. Sen sijaan Suomessa tiili oli harvinaisempi materiaali, ja graniitti oli kovaa, joten runko tehtiin kivistä ja koristelut tiilestä. Luonnonkivirunko yritettiin tosin naamioida kalkitsemmalla seinät valkoisiksi.³⁶ Poikkeuksen tähän tekevät Turun tuomiokirkko sekä Hattulan kirkko, jotka on rakennettu pääosin tiilestä³⁷.

1400-luvulta alkaen kivikirkon rakentamista pidettiin tavoitteena jokaisessa pitäjässä³⁸. Carolus Lindbergin mukaan kivikirkkojen rakentaminen oli katolisen kirkon pyrkimys näyttää käännytyillä alueilla voimansa ja pysyvyytensä³⁹.

Kivikirkon rakentaminen aloitettiinkin 104 paikalla, mutta osa kirkoista jäi kesken⁴⁰. Suomen keskiaikaiset kivikirkot voi jakaa karkeasti kolmeen ryhmään maantieteellisen jaon sekä rakennusajan perusteella. Ensimmäinen ryhmä on Ahvenanmaan kirkot, joita rakennettiin 1200-luvun lopulta 1400-luvulle. Toisen ryhmän muodostavat Varsinais-Suomen ja Uudenmaan kirkot, joita rakennettiin 1420-luvulta 1480-luvulle. Kolmas ryhmä sisältää Hämeen, Pohjanmaan, Savon ja Karjalan kirkot 1480-luvun jälkeiseltä ajalta. Jaottelu on karkea, ja poikkeuksia siitä löytyy. Saman alueen kirkot ovat kuitenkin yleensä saman tyyppisiä, mistä on pääteltävissä, että niiden yleispiirteet on ilmeisesti päätetty piispojen ja tuomiokapitulin toimesta. Tämän puolesta puhuu myös se, ettei missään muussa maassa ole samanlaisia kirkkorakennuksia.⁴¹ Tosin rakennus-

33 Lindberg 1940, 172-177.

34 Hiekkänen 2007, 14-16.

35 Pirinen 1991, 216.

36 Kaila 1997, 30-31.

37 Kaila 1997, 67-68.

38 Hiekkänen 2007, 16-19.

39 Lindberg 1940, 172.

40 Hiekkänen 2007, 19.

41 Hiekkänen 2003, 54-56.

mestarit ovat tulleet ulkomailta – Ruotsista, Saksasta ja Italiasta – ja tuoneet mukanaan vaikutteita muualta Euroopasta, mutta heidän on kuitenkin pitänyt kuunnella seurakunnan tarpeita sekä kirkkoauktoriteettien toivomuksia.⁴²

Kivikirkkojen rakentaminen katkesi pitkäksi aikaa uskonpuhdistuksen ja kirkon vallan heikkenemisen sekä taloudellisten vaikeuksien myötä 1500-luvun puolenvälin tienoilla. Ensimmäinen keskiajan jälkeen muurattu kivikirkko valmistui Uuteenkaupunkiin 1620-luvulla. Muitakin kivikirkkoja rakennettiin, mutta pääosin rakennusmateriaalina käytettiin jälleen puuta. Myöhemmin taloudellisia vaikeuksia aiheuttivat muun muassa 1600-luvun lopun nälkävuodet sekä suuri Pohjan sota ja isoviha 1700-luvulla. Vasta 1800-luvulla kivikirkkoja alettiin jälleen rakentaa enemmän, ja keskiaikaista vastaavaan kivikirkkojen rakentamisvolyyymiin päästiin vasta 1800-luvun loppupuolella.⁴³

2.3 KESKIAIKAISTEN KIVIKIRKKOJEN YLEISET PIIRTEET SEKÄ KÄYTETYT KÄSITTEET

Keskiaikaisissa kirkoissa on yleisesti ottaen kolme rakennusosaa: sakaristo, runkokuone ja asehuone. Joisain kirkoissa on myös torni, mutta tällaiset rakennukset ovat selvästi vähemmistössä. Sakaristo sijaitsee runkokuoneen pohjoispuolella, ja sen tarkoitus on ollut – ja on monesti edelleen – toimia papiston puku-tilana sekä kirkon arvokkaan esineistön säilytystilana. Sakaristo sijaitsee yleensä lähempänä kuoria runkokuoneen pohjoisseinän itäosassa.⁴⁴

Asehuone on puolestaan toiminut eteisenä, ja se sijaitsee runkokuoneen eteläpuolella, useimmiten länsiosassa. Asehuoneen yhteydessä on ollut kirkon pääsisäänkäynti, ja sen tarkoituksena on ollut valmistaa ja hiljentää kirkkoon saapuva väki ja luoda harras tunnelma kirkkosaliin siirryttäessä. Myöhempien muutosten yhteydessä pääsisäänkäynti on monesti siirretty kirkon länsipäätyyn. Asehuone ei luultavasti ole toiminut varusteiden säilytystilana, eikä siellä säilytetty aseita kirkkovierailun aikana, vaikka nimen perusteella niin on joskus arveltu.⁴⁵ Itse asiassa asehuoneen nimitys tulee luultavasti saksankielisestä termistä *Wappenhusz*, joka saattaa oikeastaan viitata vaakunaan⁴⁶. Kahdessa tapauksessa asehuoneella on ollut myös toinen tarkoitus: ne ovat toimineet kellotapuleina Hauhon ja Sipoon kirkoissa⁴⁷.

Runkokuone on kirkon tärkein ja kooltaan suurin osa. Se on suorakulmainen, itä-länsisuuntaisesti rakennettu pitkänomainen korkea tila, jossa on sijainnut itse kirkkosali jonne ihmiset ovat kokoontuneet messuun tai toimitukseen. Pääalttari on sijainnut runkokuoneen itäpäässä, ja alun perin itäosa on ollut erotettuna muusta kirkkosalista puisella, veräjin tai ovin varustetulla kuoriaidalla kuoriksi. Kuori ei yleensä ole erottunut ulospäin, paitsi niissä tapauksissa, joissa on tehty erillinen kuorirakennus runkokuoneen itäpuolelle.⁴⁸ Runkokuone jakautuu itä-länsisuuntaisilla pilarijonoilla kahteen tai kolmeen laivaan. Pienimmässä kirkoissa ei ole pilareita, joten ne ovat yksiläivaisia⁴⁹.

Useimpien kirkkojen sisätilat suunniteltiin holvattaviksi tiliestä, mutta monessa kirkossa holvaus jäi tekemättä,

42 Kaila 1997, 31.

43 Hiekkänen 2007, 28.

44 Hiekkänen 2003, 16-19.

45 Hiekkänen 2003, 19.

46 Javanainen 2005, 23.

47 Hiekkänen 2003, 163.

48 Javanainen 2005, 23.

49 Hiekkänen 2003, 18-21.

ja sen sijaan tehtiin puulaipio. On myös kirkkoja, jotka on alun perin suunniteltu puulaipioisiksi. Tätä asiaa valaisee esimerkiksi muurinsisäinen ullakonporras. Jos porras on tehty, kirkko on suunniteltu tiiliholviseksi, sillä tiilestä tehtyyn holviin – toisin kuin puulaipioon – ei voi tehdä luukkuja, jonka kautta pääsee ullakolle. Siksi kirkkoon piti erikseen tehdä porras, jotta ullakolle on pääsy vesikaton ja sen kantavien rakenteiden tarkastusta ja kunnossapitoa varten. Jos porrasta ei ole tehty, pääsy on tapahtunut todennäköisesti puulaipiosta olevasta luukusta.⁵⁰ Merkinä tiiliholvauksen suunnittelusta voi olla myös muuripolvekkeet eli holvitukirakenteet runkokuoneen seinillä, joista näkyy mihin holvivaippon alareunan olisi ollut tarkoitus tukeutua⁵¹.

Kirkoissa on monia erilaisia holvaustyylejä, joista tässä diplomityössä esiintyvät ruodeholvi, tynnyriholvi, ristiholvi sekä tähtiholvi. Ruodeholvin pinnassa kulkevat nurkasta nurkkaan ruodetiilistä tehdyt holvin kantavat rakenteet, ruoteet. Tynnyriholvissa holvimuuri on yhtenäinen, poikkileikkaukseltaan puoliympyrän muotoinen, ja koko pinta tukeutuu sivuseinien vaakasuoriin ja päätyseinien kaareviin holvitukiin. Risti- ja tähtiholvit ovat ruodeholvin tyyppisiä, jotka ovat saaneet nimityksensä ruoteiden muodostamien kuvioiden mukaan.⁵²

Oviaukkoja on kirkkorakennuksissa ollut eri tarkoituksiin. Sakaristoon ei koskaan tehty ulko-ovea, vaan käynti sinne tapahtui runkokuoneen kautta. Tämä oli ilmeisesti turvallisuuskysymys, sillä sakaristossa säilytettiin kirkon arvokasta esineistöä. Sen sijaan sakaristoihin on lisätty jälkikäteen oviaukkoja 1700-luvun lopulta alkaen. Pääsisäänkäynnin lisäksi kirkossa oli kuitenkin muitakin oviaukkoja, kuten papinovi sekä ul-

lakonportaisiin johtava oviaukko. Tärkeimmät oviaukot on koristeltu tiilillä, ja niitä kutsutaan portaaleiksi.⁵³

Ikkuna-aukot ovat alun perin olleet hyvin pieniä. Ikkunat ovat usein olleet yläosastaan kaarevia, tosin sakaristoissa ikkunat ovat saattaneet olla myös suorakulmaisia tai harjapäätteisiä. Asehuoneessa ei yleensä ole lainkaan ikkunoita. Alkuperäinen ikkunalasi on ollut vihertävää tai rusehtavaa, sillä sen valmistukseen käytettiin suomalaista kasvituhkaa. Osassa kirkoista oli myös lasimaalauksia.⁵⁴

2.4 KIRKKORAKENNUSTEN MUUTOKSET

Keskiaikaiset kivikirkot ovat kohdanneet aikojen saatossa melko paljon muutoksia. Osa muutoksista on johtunut kirkon käyttötapojen muutoksista ja osa puolestaan yhteiskunnan muutoksista ja esimerkiksi väestönkasvusta.⁵⁵

Uskonpuhdistuksella oli suuri vaikutus kirkkorakennuksiin etenkin niiden sisustuksessa. Kirkon opillisen kehityksen lisäksi muutoksia aiheuttivat taloudellisen tilanteen muutos valtion viedessä valtaa kirkolta. Kustaa Vaasa myös takavarikoi kirkkojen metalli- ja muita arvoesineitä sotavelan maksamiseksi. Esimerkiksi suuri määrä kirkonkelloja takavarikoitiin. Uusi kirkkopolitiikka ja heikentynyt taloudellinen tilanne näkyivät myös siinä, että monet 1400-luvun lopulla ja 1500-luvun alussa aloitetut kivikirkkohankkeet jäivät kesken.⁵⁶

Myös opilliset kysymykset näkyivät kirkon sisätilassa. Kuten aikaisemmin todettiin, pyhimysten roolista ru-

50 Hiekkänen 2003, 20-21.

51 Hiekkänen 2003, 66

52 Museovirasto: <http://www.nba.fi/tiili/rakennusosat/holvit.htm>

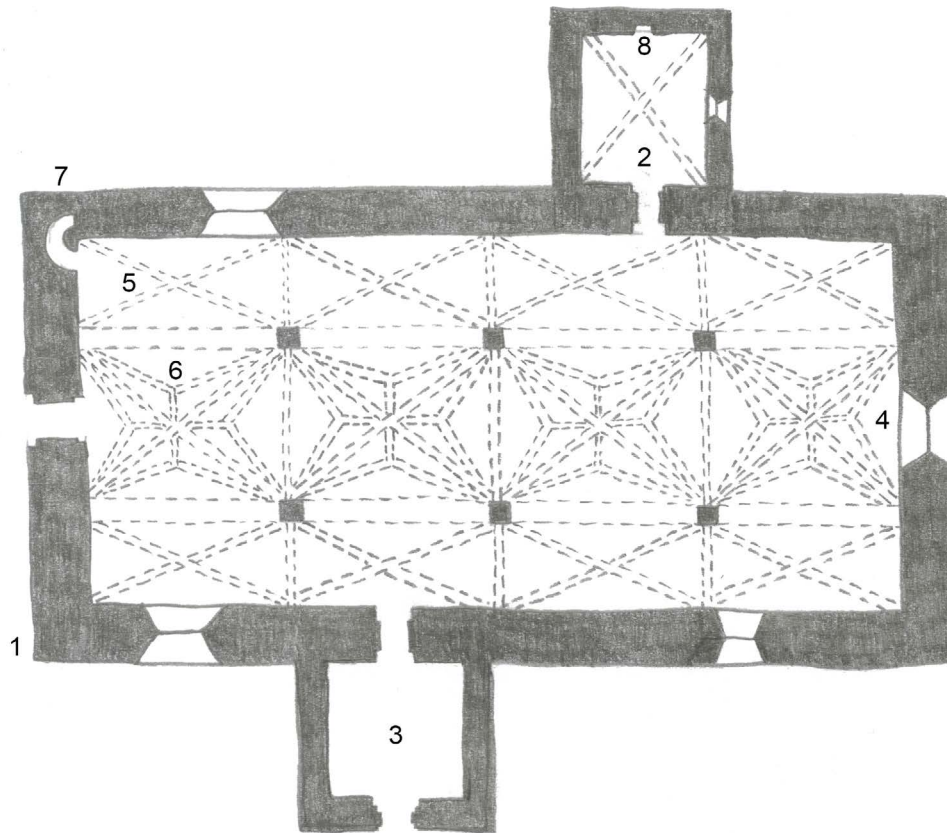
22.2.2016.

53 Hiekkänen 2003, 19.

54 Hiekkänen 2003, 20.

55 Valkeapää 2000, 34.

56 Hiekkänen 2003, 168-174.

- 1 Runkohuone
- 2 Sakaristo
- 3 Asehuone
- 4 Kuori
- 5 Ristiholvi
- 6 Tähtiholvi
- 7 Muirinsisäinen porras
- 8 Muirikomero

Esimerkki keskiaikaisen kirkon pohjapiirustuksesta

kouksen välikätenä luovuttiin, ja pyhimyksille omistetut sivualttarit purettiin. Tämän lisäksi alttarin muusta kirkkorakennuksesta erottaneita kuoriaitoja purettiin. Seurakunnan huomio pyrittiin kiinnittämään nimenomaan alttarille ja saarnastuoliin päin, joten myös ennen kirkon ovella sijainnut kastemalja siirrettiin kuoriin.⁵⁷

Alun perin kirkoissa ei ollut varsinaisia kiinteitä penkkikortteleita, vaan jonkinlaisia polvistumispenkkejä ja muita istuinrakenteita, joita ei ole säilynyt nykypäivään. Kiinteitä penkkejä alettiin rakentaa kirkkoihin vasta 1600-luvun alkupuolella, jolloin myös hankittiin runsaasti uudenmallisia, jyhkeämpiä saarnastuoleja. Myös urkuja alkoi tulla kirkkoon 1600-luvulla. Tämä kertoo virsilaulun kasvaneesta merkityksestä jumalanpalveluksen yhteydessä. Ensimmäiset urkuposiitiivit olivat pieniä, ja ne sijaitsivat kuorissa. 1700-luvulla urkujen koko alkoi kasvaa, ja niiden sijoittaminen runko-huoneen länsipäätyyn tehdylle lehterille yleisty.⁵⁸

Kirkkorakennusten uudet vaatimukset

Uskonpuhdistuksen jälkeisiä muutoksia aiheuttivat muun muassa väestönkasvu sekä kirkon muuttuneet vaatimukset esimerkiksi mukavuutta ja hygieniää koskien. Väestönkasvun 1700-luvun puolesta välistä lähtien aiheuttaman tilaongelman ratkaisemiseksi keinot olivat lisätä kirkon sisätilan istumapaikkoja rakentamalla lehtereitä tai laajentamalla kirkkoa, tai vaihtoehtoisesti rakentaa uusi kirkko. Kaikkia näitä ratkaisuvaihtoehtoja toteutettiin eri puolilla Suomea.⁵⁹

Uuden kirkon rakentaminen aiheutti sen, että vanha keskiaikainen kirkko jäi autiokirkoksi. Autiokirkolla

57 Pirinen 1991, 348-349.

58 Hiekkänen 2003, 181.

59 Valkeapää 2000, 34.

tarkoitetaan säännöllisestä jumalanpalveluskäytöstä poisjäänyttä kirkkoa, joka ei ole varsinainen seurakuntakirkko⁶⁰. Näin kävi esimerkiksi Hattulassa ja Messukylässä. Vanhaa kirkkorakennusta saatettiin käyttää esimerkiksi viljavarastona tai talviaikaan ruumishuoneena. Suomessa – toisin kuin Ruotsissa – autoituneita kirkkoja ei purettu, vaan niiden katsottiin edelleen olevan Jumalalle pyhitettyjä huoneita, joita ei saanut käyttää sopimattomiin tarkoituksiin.⁶¹

Vanhan kirkon laajentaminen tehtiin joko muuttamalla kirkko ristikirkoksi tai lisäämällä kirkkosalin tilaa pidentämällä kirkkoa tai rakentamalla kuorirakennus. Kirkkojen laajennukset ovat huomattavasti muuttaneet kirkkojen ulkomuotoa ja keskiaikaista asua, ja myöhemmin ratkaisuja onkin kritisoitu. Laajennuksia ei juuri enää tehty 1860-luvun jälkeen, mikä saattaa osittain johtua siitä, että vanhoja kirkkoja alettiin arvostaa muinaismuistoina, ja osittain siitä, että väestönkasvu alkoi enenevässä määrin painottua kaupunkiin, kun taas kivikirkot jäivät väestökeskuksista syrjään.⁶²

Lehterien rakentaminen ei tuonut kovin paljon lisätilaa, mutta se oli melko yksinkertainen ja helppo tapa saada jonkin verran lisää istumapaikkoja. Lehterit piti kuitenkin rakentaa ikkunoiden eteen, ja ne pimensivätkin jonkin verran kirkon jo ennestään hämärää sisätilaa. Lisäksi lehterien rakentaminen saattoi vahingoittaa seinien maalauksia.⁶³

Asumismuotojen kehittyminen on luultavasti myös vaikuttanut kirkkorakennuksiin tehtyihin muutoksiin. Länsi-Suomessa savutupia ei juuri enää ollut 1700-luvun

60 rakennusperintö.fi: http://www.rakennusperinto.fi/kulttuuriymparisto/artikkelit/fi_FI/Autiokirkot/ 30.12.2015.

61 Valkeapää 2000, 36-37.

62 Valkeapää 2000, 35-36.

63 Valkeapää 2000, 35.

jälkeen, ja 1800-luvulla asunnot alkoivat olla valoisia ja lämmitettyjä. Tämän vuoksi myös kirkolta vaadittiin samoja mukavuuksia.⁶⁴

Lehterien rakentaminen oli pimentänyt kirkkoja, mutta myös vuosien saatossa kirkoissa poltetut kynttilät olivat noenneet sisätiloja, joten ne olivat melko pimeät. Lisää valoisuutta kaivattiin 1700-luvulta lähtien paitsi klassisen tilan ihanteiden takia myös esimerkiksi virsikirjauudistuksen takia. Uusi suomenkielinen virsikirja otettiin käyttöön 1800-luvun lopulla, ja sen käyttäminen vaati tietysti valoa. Ratkaisuna käytettiin paitsi seinien valkaisua myös uusien ikkuna-aukkojen puhkaisua sekä vanhojen aukkojen suurentamista. 1900-luvun alkuun asti Muinaistieteellinen toimikunta salli ikkunoiden suurentamisen, mutta etenkin sähkövalon yleistyessä 1920-luvulla tätä ei enää niin helposti sallittu. Ikkunoita suurennettaessa alkuperäisten ikkunoiden muodot hävisivät, ja samalla saattoi tuhoutua seinämaalauksia. Lisäksi valon lisääntyminen haalisti olemassa olevia kalkkimaalauksia.⁶⁵

Valon lisäksi kirkkoihin kaivattiin lämmitystä, sillä etenkin talvella kirkossa saattoi olla hyvinkin kylmä. Tämän katsottiin olevan paitsi mukavuus- myös hygieniakysymys, sillä kylmässä ja kosteassa ilmassa tautien pelättiin leviävän helpommin. Ensimmäiset lämmityslaitteet tulivat sakaristoihin jo 1700-luvulla, sillä ne toimivat pappien työtiloina ja niihin kaivattiin kipeimmin lämmitystä. Vasta 1880-luvulla lämmitys yleistyi myös kirkkosaleissa, ja 1900-luvun alkuun mennessä lähes jokaisessa keskiaikaisessa kirkossa oli käytössä valurautauunilämmitys. Kirkkosalissa oli yleensä 2-4 rautaista puulämmitteistä uunia.⁶⁶

64 Valkeapää 2000, 41-42.

65 Valkeapää 2000, 40-41.

66 Valkeapää 2000, 38-39.

Rakenteellisia uudistuksia

Muun muassa lämmittäminen toi muitakin muutoksia kirkkoon. Rakenteita lämmöneristettiin ja ikkunoihin vaihdettiin kaksinkertaiset lasit, lattiaita tiivistettiin ja tuulikaappeja rakennettiin. Uunien savutorvet oli ohjattava sisä- ja vesikaton läpi, mikä aiheutti paitsi esteettisen haitan myös palovaaran. Lisäksi uunit saattoivat savuttaa ja noeta sisätiloja, mikä lisäsi seinien valkaisun tarvetta. Ongelmalliset uunilämmitysjärjestelmät korvattiin keskuslämmityksellä 1920-luvulta alkaen.⁶⁷

Hygieniakysymykset vaikuttivat myös vanhojen tapojen uudistamiseen. Kirkkojen lattioiden alle haudattiin ihmisiä vielä 1800-luvun alkupuolella, vaikka se pyrittiin lopettamaan jo 1700 luvulla. Lattian alla maatuvien ruumiiden katsottiin levittävän tauteja ja pilaavan kirkon sisäilman. Käytännön lopettaminen mahdollisti lattian tekemisen tiiviimmäksi sekä kiinteämpien penkkien rakentamisen. Monesti kirkon lattiantasoa nostettiin, sillä alusta haluttiin täyttää puhtaalla maaineksella. 1900-luvun korjauksissa lattiaita laskettiin alkuperäiselle tasolle, mutta monesti kuorin lattia jätettiin hieman korkeammalle alttarin korostamiseksi.⁶⁸

Myöhemmin kirkkorakennuksissa tehdyt korjaukset ovat lähinnä pyrkineet ylläpitämään rakennuksen kuntoa tai korjaamaan siihen kohdistuneita vaurioita. Myös käyttömukavuutta on lisätty rakentamalla esimerkiksi wc-tiloja tai keittiönurkkauksia, ja tekniikan kehittyessä etenkin aktiivisesti käytössä oleviin kirkkoihin on myöhemmin tullut suuri määrä erilaisia laitteita ja varusteita. Tekniikan tarkoitus on käyttömukavuuden lisäksi myös parantaa turvallisuutta esimerkiksi murto- ja palohälyttimin.

67 Valkeapää 2000, 38-39.

68 Valkeapää 2000, 37-38.

2.5 KIRKKORAKENNUSTEN SUOJELU JA MUSEOVIKASTO

Restaurointikäsitteet ovat ajan saatossa muuttuneet. Esimerkiksi Lammin kirkon restauroinnin aikoihin 1900-luvun alussa materiaalien aitouteen ja tieteelliseen eksaktiuteen ei suhtauduttu niin tiukasti kuin nykypäivänä. Kotimainen ja pohjoismainen historia näkyivät etenkin uudisrakentamisessa, mutta myös restauroinnissa. Tunnelmaa ja kokonaisuutta pidettiin tärkeämpänä kuin sitä, että rakennuksia olisi korjattu alkuperäistä tilajakoa ja materiaaleja noudattaen.⁶⁹

Nykyisin restaurointi nähdään eri tavalla. Rakennuksiin pyritään tuomaan uutta vain sen verran, mitä käytännön tarpeet vaativat. Sen sijaan ei kuitenkaan pyritä lähtökohtaisesti alkuperäisen ratkaisun palauttamiseen, vaan kirkkoon aikojen saatossa tehdyt muutokset nähdään osana rakennuksen historiaa ja olemusta. Tärkeintä on rakennuksen omien erityispiirteiden korostaminen tapauskohtaisesti, ei niinkään minkään tietyn aikakauden mukaiseen ulkoasuun pyrkiminen.⁷⁰

Jotta arvokkaaksi koettua rakennusta voitaisiin varjella radikaaleilta muutoksilta, rakennus voidaan suojella. Suojelu tapahtuu joko kaavoituksen avulla tai erityislakeja käyttäen. Ennen Suomen itsenäistymistä rakennetut kirkolliset rakennukset ovat suojeltuja kirkkolain nojalla. Kirkkolaki kuuluu nykyisin voimassaoleviin erityislakeihin. Kirkkolain nojalla suojeltavia kirkkoja on Suomessa 548 kappaletta.⁷¹ Kaikki tässä diplomityössä inventoidut kirkot kuuluvat tähän joukkoon.

Kirkollisiin rakennuksiin kuuluvat kirkkojen lisäksi myös kellotapulit, siunauskappelit ja niihin rinnastettavat rakennukset sekä kirkkopiha aitoineen ja portteineen.

69 Tallqvist, Schulman 1999, 10-12.

70 Museovirasto / Knapas 2003, 13.

71 Museovirasto: Suojellut rakennukset Suomessa, 8.

Suojelun piiriin kuuluvat myös kirkkorakennuksen kiinteä sisustus sekä maalaukset ja taideteokset.⁷² Käytännössä suojelu tarkoittaa sitä, että rakennuksen omistajalla on velvollisuus huoltaa rakennusta ja pitää se kunnossa, eikä siihen saa tehdä kulttuurihistoriallista arvoa vaarantavia muutoksia⁷³. Korjaustoimenpiteiden yhteydessä on pyydettyä Museovirastolta lausunto, jos korjaus muuttaa olennaisesti rakennusta tai sen käyttötarkoitusta⁷⁴.

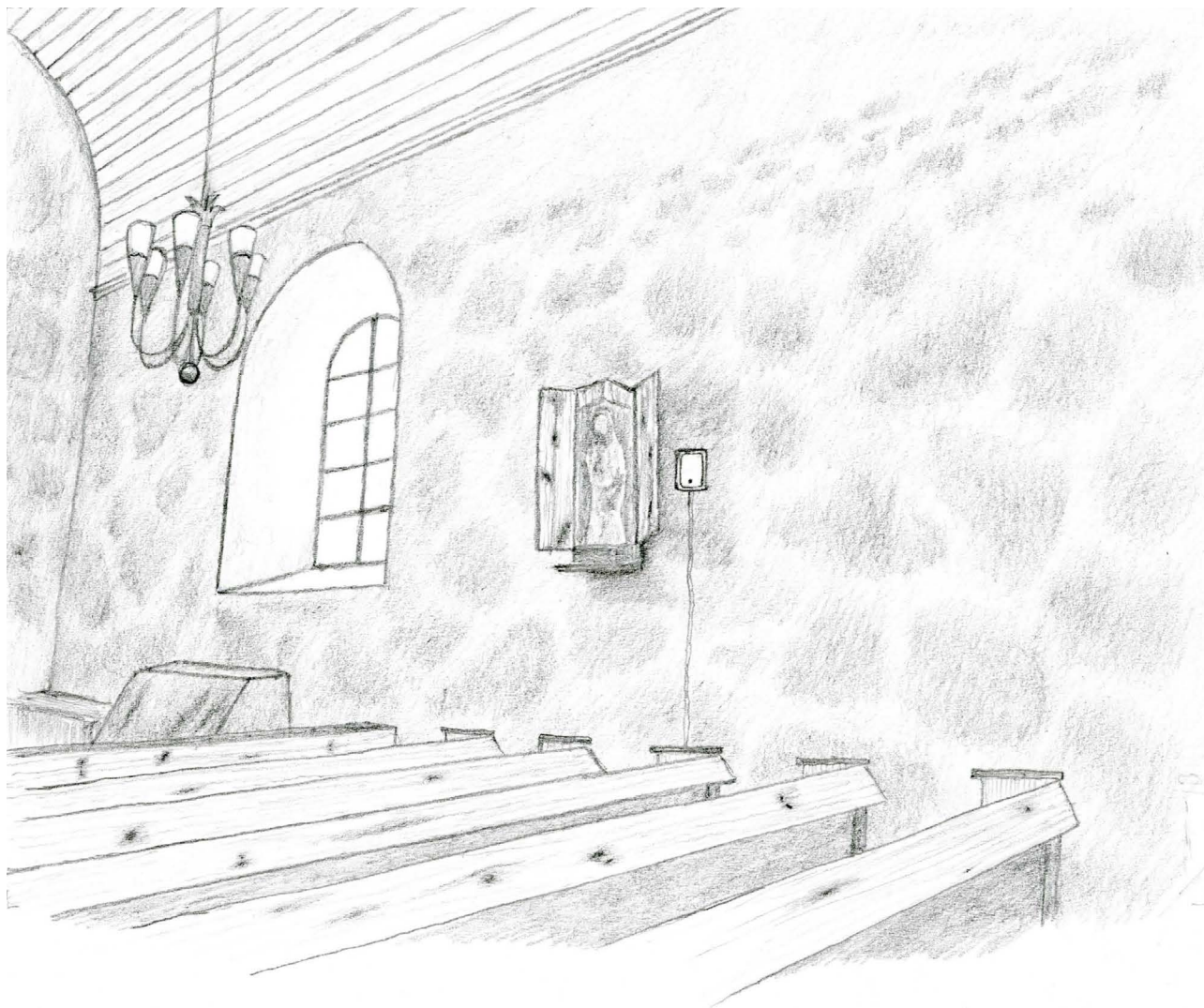
Museoviraston tehtävä kirkkorakennuksiin liittyen on vaalia kirkollista kulttuuriperintöä. Tämä tapahtuu käytännössä ohjaamalla ja valvomalla kirkkojen korjauksia yhdessä Kirkkohallituksen kanssa esimerkiksi antamalla lausuntoja korjattavista kohteista asianomaisille suunnittelijoille, kunnille, maanomistajille ja niin edelleen. Korjaukset tulee suorittaa hyvää rakennustapaa noudattaen ja kirkkojen ominaispiirteet huomioon ottaen. Museovirasto antaa myös asiantuntija-apua korjausten suunnittelussa ja toteuttamisessa. Museovirasto toimii opetus- ja kulttuuriministeriön alaisuudessa.⁷⁵

72 Museovirasto / Knapas 2003, 7.

73 Museovirasto: http://www.nba.fi/fi/kulttuuriymparisto/rakennusperinto/usein_kysytyt_kysymykset 2.2.2016.

74 Kirkkolaki 14:5a.

75 Museovirasto / Knapas 2003, 4-7.

Sisänäkymä Tuuloksen kirkosta

3 TEKNIikka JA VARUSTEET KIRKKORAKENNUKSISSA

Käytettävyyden parantamiseksi sekä turvallisuuden lisäämiseksi kirkkorakennuksiin on lisätty monenlaisia varusteita sekä tekniikkaa. Tässä luvussa käsittelemme rakennuksen käytettävyyden ja turvallisuuden kannalta oleellisia varusteita ja tekniikka ja sitä, mitkä ovat yleiset vaatimukset kirkkorakennukselle nykyisin, ja kuinka nykyajan vaatimukset ja tilan käyttö mahdollisesti eroavat keskiaikaisesta. Pohdinnan tärkeänä lähteenä kirjallisten lähteiden lisäksi ovat kirkkorakennusten työntekijöiden (papit, suntiot, vahtimestarit) haastattelut.

Historiallisista ja suojelluista rakennuksista puhuttaessa tulee huomioida myös visuaaliset seikat. Visuaalisuuden huomioiminen vaatii suunnittelua, joka tosin ei yleensä ulotu kaikkiin varusteisiin tai tekniikkaan. Joskus tulee väistämättä myös ristiriitoja hyvän käytettävyyden ja historiallisten arvojen välille. Silloin täytyy yrittää saada aikaan kompromissiratkaisu, joka mahdollisimman hyvin täyttää molemmat kriteerit.

3.1 VALAISTUS

Yksi käytettävyyden kannalta tärkeimmistä seikoista kirkkorakennuksessa on valaistus. Hämärä kirkkotila voi olla hyvinkin tunnelmallinen, mutta jotta virsikirjan sivuja nähdään lukea ja jotta kirkossa on turvallista liikkua kompastumatta, tarvitaan kirkkoon edes jonkin verran valoa. Kesällä valonsaanti ei juuri tuota ongelmia. Tähän on syynä paitsi runsas luonnonvalo, myös se seikka, että uusklassismin vaikutuksesta 1800-luvulla monien kirkkojen runkokuoneiden ikkunoita suurennettiin juuri valoisimpien sisätilojen toivossa.¹

1 Museovirasto / Knapas 2003, 10.

Talvisin – ja kesälläkin esimerkiksi sateisina päivinä – rakennukset vaativat kuitenkin lisävalaistusta. Ennen sähkövalaisimia kirkoissa käytettiin kynttilävalaistusta. Keskiajalla seurakunnan ei tarvinnut nähdä esimerkiksi lukea virsikirjaa, joten valaistuksen ei tarvinnut olla niin voimakas kuin nykyisin². Valaistuksen on arveltu painottuneen alttarin läheisyyteen, sillä se on luonnollisesti vetänyt ihmisten huomion kirkon tärkeimpään paikkaan. Keskiajalla laki määräsi, että kynttilöitä tuli olla ainakin alttarilla sekä kastepaikalla. Myös sivualttareita valaistiin kynttilöin, ja sakaristossa kynttilät ovat toimineet valaistuksena käytännön syistä.³ Nykyisin valaistusta suositellaan ohjattavaksi myös penkkiriveille, mutta kirkkosalin ei tarvitse olla tasaisesti valaistua joka puolelta⁴.

Suomen kirkoissa keskiajalla käytettyihin valaisimiin piirteet tulivat Saksasta ja Englannista. Ensin yleistyivät alttarikynttilät, joita oli tyypillisesti kaksi omissa kynttilänjaloissaan, ja vasta myöhemmin kattokruunut. Valaisinten materiaaleista yleisin oli rauta, mutta myös esimerkiksi messinkisiä, kuparisia, savisia ja puisia valaisimia tehtiin. Rautaisissa kynttilänjaloissa ja -kruunuissa tyypillinen rakenne oli yksi tai kaksi kehää, joiden ympärille kruunu rakentui.⁵ Alkuperäisiä valaisimia on säilynyt esimerkiksi Hattulan Pyhän Ristin kirkossa⁶.

Kaikkiin tässä diplomityössä inventoituihin kirkkoihin on vedetty sähköt, joten myös sähkövalaisinten käyttö on mahdollista. Sähkön avulla saa aikaan huomattavasti tehokkaamman valaistuksen kuin pelkillä kynttilöillä, mutta tässä asiassa on otettava huomioon myös valaistuksen luoma tunnelma. Kovin kylmän värinen

2 Hiekkänen 2003, 146.

3 Hiekkänen 2003, 113.

4 Museovirasto / Knapas 2003, 31.

5 Hiekkänen 2003, 114-115.

6 Hiekkänen 2007, 291.

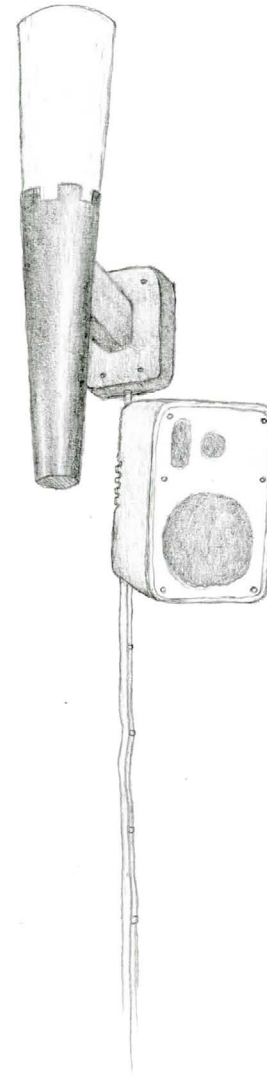
valo voisi näyttää luonnottomalta vanhassa, alun perin täysin sähköttömässä ympäristössä. Valon värin olisi hyvä olla melko lämmin ja luonnollinen, eikä valo saisi olla liian kirkas.

Parhaaseen lopputulokseen kirkossa päästään luultavasti useammalla himmeällä valaisimella sekä osittaisella kynttilävalaistuksella. Tietysti mitä useampia sähkövalaisimia on, sitä enemmän kirkkorakennukseen tulee varusteita, jotka eivät ole sinne alun perin kuuluneet. Lisäksi sähköasennukset ovat lähes väistämättä näkyvissä vanhassa kirkossa. Myös kynttilävalaistuksessa on omat ongelmansa: Rungas kynttilöiden polttaminen nokeaa sisätiloja, ja valuvasta steariinista voi tulla sotkua. Kynttilöiden polttaminen saattaa myös aiheuttaa palovaaran. Tasapainon hakeminen valaisinten määrän ja voimakkuuden välillä vaatii tarkkaa pohdintaa.

Vanhojen rakennusten valaistussuunnitteluprosessissa voidaankin käyttää testivalaistusta, jolla havainnollistetaan valon ominaisuuksia, kuten heijastuksia, värisävyjä tai varjoja. Testivalaistus on hyvä tehdä etenkin silloin, jos vanhasta kohteesta ei ole olemassa ajantaisaisia mitattuja piirustuksia, joissa näkyvät kaikki rakennukseen tehdyt muutokset.⁷

Valaisinten sijoittelu tulee myös harkita tarkkaan. Paloturvallisuus on otettava huomioon, eikä valaisimia siksi tule upottaa esimerkiksi lehterin alapintaan. Korkealle sijoitettujen valaisinten huolto voi olla hankalaa, eikä korkealta tuleva kirkas valo välttämättä luo kovin rauhoittavaa tunnelmaa.⁸

Jos kirkossa on säilynyt alkuperäisiä sähköttömiä valaisimia, niiden sähköistäminen on myös yksi vaihtoehto kauniille valaisulle. Keskiaikaisia valaisimia ei kuiten-

7 Plaani-lehti 3/2015, 13.

8 Museovirasto / Knapas 2003, 31.

kaan ole säilynyt paljon, ja niiden historiallinen arvo on niin suuri, että voisi olla huono idea ryhtyä muokkaamaan satoja vuosia vanhaa esinettä toisenlaiseksi. Joka tapauksessa sähköistäminen pitäisi tehdä niin, ettei vanhan valaisimen rakenne rikkoutuisi eikä toimenpiteessä käytettäisi materiaaleja vahingoittavia kemikaaleja.⁹ Joissain kirkoissa on myös uudempia kynttiläkruunuja, joiden sähköistäminen voisi tulla kysymykseen.

Kirkkorakennukset on monesti valaistu myös ulkoa. Tämä paitsi lisää turvallisuutta rakennuksen ympäristössä ja vähentää tihutiä, myös korostaa kirkon rakennustaiteellista arvoa. Ulkovaalaistukseen on monenlaisia keinoja, mutta monesti vanhat kirkkorakennukset on valaistu rakennuksen ulkopuolelle sijoitetuilla valonheittimillä ilman rakennukseen kiinnitettäviä valaisimia. Tämä on hyvä ratkaisu, sillä näin säästetään kiinnitysten mahdollisesti aiheuttamilta vaurioilta vanhassa rakennuksessa. Tällöinkin tulee kuitenkin kiinnittää huomiota valaisimen alisteiseen ulkomuotoon sekä sen turvalliseen mutta tehokkaasti valaisevaan sijoittamiseen.

3.2 ÄÄNENTOISTO

Kivikirkoissa on pidempi jälkikaiunta-aika kuin puukirkoissa, ja etenkin puheääni kaippaa monesti sähköistä äänentoistoa. Jos rakennuksessa pidettävä tilaisuus keskittyy musiikkiin, äänentoisto ei välttämättä ole tarpeen. Nykyisin sähköinen äänentoistojärjestelmä löytyy kuitenkin lähes jokaisesta kirkosta. Kuitenkin esimerkiksi Hattulan Pyhän Ristin kirkossa ei ole kiinteää asennettua äänentoistojärjestelmää, mutta jos tilaisuuteen on odotettavissa paljon ihmisiä, otetaan

käyttöön väliaikainen kannettava äänentoistojärjestelmä. Tämä on hyvä ratkaisu kirkossa, jota ei käytetä läpi vuoden, ja jonka seinät ovat kauttaaltaan kalkkimaa-lauksen peitossa, ja kiinteiden asennusten tekeminen on vaikeaa. Äänentoistojärjestelmän puuttuessa papit ovat myös oppineet, missä kohdassa tulee seistä, jotta ääni kuuluisi seurakunnalle mahdollisimman hyvin¹⁰.

Jatkuvasti käytössä olevissa kirkoissa äänentoisto on kuitenkin olennainen osa kirkon käytettävyyttä paitsi kuulijoiden myös puhujan kannalta, sillä ääni voi raskautua liikaa, jos sitä ei ole lainkaan vahvistettu. Keskiajalla ei tietenkään ollut minkäänlaista äänentoistoa käytössä, mutta silloin kirkon menotkin olivat varsin toisenlaiset. Messu toimitettiin latinaksi, jota tavallinen kirkossakävijä ei ymmärtänyt. Kuitenkin saarna pidettiin kansan kielellä¹¹, joten voisi kuvitella, että papin on täytyneet puhua varsin hitaasti ja selkeästi, jotta sanoma ei ole jäänyt epäselväksi. Nykyisin, kun messun kaikki osat on tarkoitettu kuultaviksi ja ymmärrettäviksi, äänentoisto on eri tavalla tarpeellinen elementti kirkoissa. Lisäksi se helpottaa pappien työtä ja vähentää työperäistä äänen rasitusta, joka voi pitkään jatkuaan aiheuttaa jopa äänihuulten polyypppeja¹².

Äänentoistolaitteet ovat yleensä melko pieniä, ja niitä löytyy monen mallisia ja tyyliä, mutta kuten valaisimia, niitäkin tulee olla tarpeeksi monta, jotta ääni kuuluu tasaisesti kaikille kuulojoille. Niinpä ne ovat väistämättä näkyvä osa kirkon varusteita. Sähköasennukset tulisi kuitenkin tehdä mahdollisimman huomaamattomasti, ja äänentoistolaitteet tulisi valita mahdollisimman hyvin kirkon tyyliin, materiaaleihin ja värikyseen sopiviksi. Myös sijoitus tulisi miettiä niin, että ääni kuuluu hyvin, mutta kaiuttimet eivät olisi ensimmäi-

10 Pastori Tiina Heinon haastattelu 8.12.2015.

11 Heininen, Heikkilä 1996, 45-46.

12 Duodecim 15/2002.

9 Museovirasto / Knapas 2003, 30-31.

nen asia, johon kirkossakävijä kiinnittää huomionsa. Näiden seikkojen vuoksi Museovirasto suosittelee, ettei äänentoistojärjestelmän suunnittelua jätettäisi koskaan laitetoimittajan tehtäväksi.¹³

Äänentoistoon liittyy muitakin näkyviä elementtejä kuin kaiuttimet. Monessa kirkossa tavallisten pistorasioiden lisäksi mikrofoneille on tehty omia pistorasioita. Kiinteiden mikrofonipistorasioiden etuna on se, että mikseri ja kytkentätaulu voidaan sijoittaa pois näkyvistä esimerkiksi sakaristoon tai urkuparvelle, ja sähköasennukset on mietitty niin, etteivät ne ole liian näkyvästi esillä. Kiinteään järjestelmän vaihtoehtona on väliaikainen äänentoistojärjestelmä, jolloin mikseri ja kaikki johdot on vaikeampi piilottaa. Jos kirkossa tarvitaan usein mikrofoneja, mikrofonipistorasiat ovat hyvä vaihtoehto.

3.3 LVIS

Sähkö

Sähkön tuonti kirkkoon mahdollistaa monia asioita, kuten juuri valaisun ja äänentoiston, mutta myös esimerkiksi turvallisuutta lisäävän tekniikan sekä sähköä vaativien soitinten käytön. Myös kirkon huoltaminen ja siivous helpottuu huomattavasti, kun tiloissa voi tarpeen tullen käyttää esimerkiksi imuria. Vaikkei rakennuksessa olisikaan kiinteää valaistusta tai äänentoistoa, jo pelkkä pistorasia mahdollistaa väliaikaisten ratkaisujen käyttöönoton tarpeen mukaan. Sähköstä riippuvaisessa yhteiskunnassa tuntuisi melko hankalalta säännöllisesti käyttää ja huoltaa sähkötöntä rakennusta, mutta tietysti sekin olisi mahdollista.

13 Museovirasto / Knapas 2003, 31.

Nopeasti ajatellen historiallisessa rakennuksessa tuntuisi esteettisesti hyvältä ratkaisulta laittaa sähköasennukset mahdollisimman hyvin piiloon. Museoviraston mukaan yleissääntönä on kuitenkin se, että sähköasennukset tehtäisiin pintarakenteita rikkomatta, eli asennuksia ei tulisi upottaa seiniin, pilareihin, kattoon tai muihin pitkäikäisiin rakennusosiin. Asennuksia ja johdot täytyy kuitenkin jossain vaiheessa huoltaa tai uusia, ja tällöin jälkien korjaaminen saattaa olla työlästä.¹⁴

Erilaisia ratkaisuja kuitenkin tehdään tässäkin asiassa. Esimerkiksi Suomenlinnan Tenalji von Fersen -juhlasali kunnostettiin vuonna 2001, jolloin alun perin 1775 rakennetun leipomon lattia uusittiin, ja samalla kaikki tekniikka piilotettiin uusien lattialankkujen alle.¹⁵ Pistorasioihin pääsee käsiksi pienten luukkujen kautta, ja oletettavasti tekniikan huoltomahdollisuudet on myös mietitty. Tekniikan piilottaminen on tietysti helpompaa silloin, jos joku rakennusosa, kuten lattia, joudutaan kokonaan uusimaan. Silloinkin huoltomahdollisuudet on mietittävä tarkkaan, jottei esimerkiksi lattiaa tarvitse avata joka kerta, kun sähköjohtoja täytyy päästä huoltamaan.

Sähkön tuonti rakennukseen tuo näkyviin muutakin kuin johdot ja pistorasiat. Usein sähköpääkeskus sijaitsee rakennuksen ulkopuolella, sillä verkonhaltijalla täytyy olla sinne esteetön pääsy¹⁶. Vaikka näin olisi, rakennuksen sisätiloihin tarvitaan kuitenkin jakokeskus, joka keskiaikaisissa kirkoissa on yleensä sijoitettu asehuoneeseen. Monissa tapauksissa jakokeskus on piilotettu esimerkiksi puisen komeron sisälle, mutta väistämättä se tuo oman lisänsä kirkon sisätiloihin.

14 Museovirasto / Knapas 2003, 31.

15 Suomenlinna: <http://www.suomenlinna.fi/kokous-ja-juhlatilat/juhlatilat/tenalji-von-fersen/> 28.12.2015.

16 Ollila 2012, Jakokeskuksen asennukset, 10.

Lämmitys ja ilmanvaihto

Ympäri vuoden käytössä olevissa kirkoissa rakennuksen lämmitys on käytettävyyden kannalta lähes välttämättöntä. Kirkkoja alettiin Suomessa lämmitellä 1800-luvun lopulla, ja monissa kirkoissa onkin ollut aikojen saatossa erilaisia lämmitystekniikoita. Nykyisin ovat yleisyyneet vesikeskus-, sähkö- ja kuuma-ilmalämmitys.¹⁷

Jälkikäteen lisätty lämmitys saattaa kuitenkin aiheuttaa monenlaisia ongelmia rakennuksessa. Jos rakennusta lämmitetään liikaa ja ilma kuivuu, alkavat esimerkiksi rungon puuosat, kalusteet sekä veistokset halkeilla. Lisäksi lämmittäminen voi olla kohtalokasta esimerkiksi kalkkimaalauksille, mikä on yksi syy sille, että Hattulan kirkkoon ei ole asennettu lämmitystä. Tärkeää olisi kuitenkin pitää kirkko riittävän viileänä lämmityskaudellakin etenkin niinä päivinä, jolloin siellä ei ole tilaisuuksia.¹⁸

Teknisten lämmityslaitteiden käyttöikä on monesti melko lyhyt, joten niitä on päästävä huoltamaan ja vaihtamaan sujuvasti. Hyväksi todettu sijoituspaikka lämmityslaitteille on penkkirivien alla. Siellä ne ovat piilossa katseilta, kohtalaisen helposti huollettavissa ja antavat mukavasti lämmitystä penkeissä istuville.¹⁹

Ilmanvaihdolle ei kirkkorakennuksissa ole juuri tarvetta, sillä tilat ovat melko korkeita, ja ilmaa on sisätiloissa riittävästi. Lisäksi keskiaikaisten kivikirkkojen rakenteet eivät ole kovinkaan tiiviitä, joten ilma vaihtuu osittain luonnollisesti. Myös vanhanaikaiset tuuletusmenetelmät, kuten ikkunan tai ovien avaaminen, ovat käytössä. Joskus, jos kävijöitä on runsaasti, ilmanvaihto voisi olla tarpeen, mutta Museoviraston mukaan ilmanvaihdon suunnittelua ei pidä perustaa poikkeustilanteille.²⁰

17 Museovirasto / Knapas 2003, 32.

18 Museovirasto / Knapas 2003, 16.

19 Museovirasto / Knapas 2003, 32.

20 Museovirasto / Knapas 2003, 32.

Vesi

Veden saanti rakennukseen lisää kirkon käyttömu-
kavuutta huomattavasti, mutta aina se ei ole helppo järjestää. Vedensaanti mahdollistaa paitsi wc-tilojen rakentamisen, myös vesipisteen, jossa voi esimerkiksi pestä ehtoollisastiat. Pieneen keskiaikaiseen kivikirkkoon wc-tilan rakentaminen tarkoittaa kuitenkin lähes aina lisäsiiven rakentamista, ja tulisi tarkkaan harkita, sopiiko ylimääräinen osa kokonaisuuteen, vai pilaako se alkuperäisen rakennuksen ilmeen. Hyötyjen olisi voitettava haitat.

Joissakin keskiaikaisissa kirkoissa, kuten Lammilla, lisäsiipi on rakennettu ja wc-tilat ovat kirkon yhteydessä. Mahdollista on myös erillisen wc-rakennuksen rakentaminen lähistölle, kuten esimerkiksi Tuuloksessa on tehty. Tällöin kirkkorakennuksen alkuperäinen ilme ei rikkoonnu, vaikkakaan käyttömukavuus ei ole aivan samalla tasolla. Wc-rakennusta ei sovi myöskään rakentaa aivan vanhan kirkon viereen, vaan sen tulisi mieluummin sijaita kirkkomaan ulkopuolella. Vanhas-
sa rakennuksessa työskenneltäessä on kuitenkin haastattelemieni työntekijöiden mukaan totuttu siihen, että esimerkiksi Hattulassa vettä ei tule, vaan astiat on pestävä ja wc:ssä käytävä muualla.

3.4 KALUSTEET JA VARUSTEET

Kirkkorakennuksiin ja niiden ympäristöön on tuotu aikojen saatossa monia varusteita ja irtokalusteita, jotka parantavat rakennuksen käytettävyyttä, mutta jotka eivät läheskään aina sovi tyyliiltään tai materiaaleiltaan vanhaan rakennukseen. Kaikki varusteet tulisi mahdollisuuksien mukaan sovittaa vanhaan ympäristöön, materiaaleihin sekä värytykseen. Kalusteet ja varusteet

eivät kuitenkaan aina varsinaisesti kuulu korjaustöihin, vaan käyttäjä hankkii tarpeelliseksi katsomansa varusteet itse, joten Museovirasto ei valvo kaikkien varusteiden sopimista kirkkorakennuksiin. Tilaan sopimatomat varusteet voivat kuitenkin vaikuttaa yllättävän paljon rakennuksen ilmeeseen ja tunnelmaan, ja siksi keskiaikaisissa kirkkoissa tulisi pyrkiä valitsemaan varusteetkin huolella, jälkikäteen lisätyistä irtokalusteista puhumattakaan.

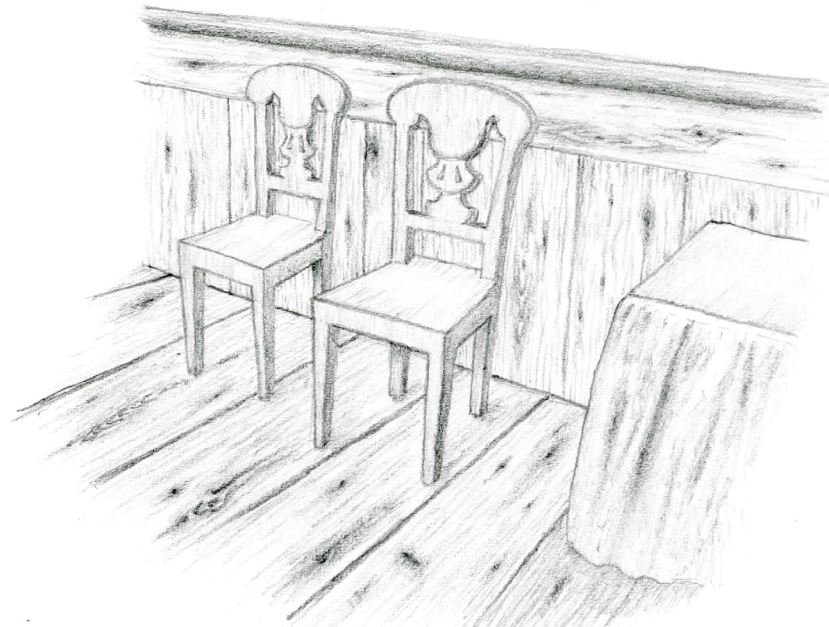
Roska-astiat ovat tarpeellinen varuste paitsi kirkon sisällä, myös rakennuksen ympäristössä. Mitä enemmän roska-astioita on ja mitä näkyvämmiin ne ovat esillä, sen helpompi kävijöiden on laittaa roskat niille kuuluvaan paikkaan, ja sen vähemmän kirkon alueelle joutuu sinne kuulumatonta materiaalia. Toisaalta vanhan kirkkorakennuksen autenttisen tunnelman kannalta olisi hyvä, jos roska-astiat olisivat mahdollisimman huomaamattomia. Tässäkin asiassa on tärkeää löytää tasapaino: roska-astian tulisi olla väritykseltään ja materiaaleiltaan ympäristöön sopiva, mutta silti helposti huomattavissa oleva ihmiselle, joka sitä tarvitsee ja joka osaa sitä etsiä. Paloturvallisuuden vuoksi ulkona sijaitsevien roska-astioiden tulisi olla kannellisia, eivätkä ne saa sijaita liian lähellä rakennusta²¹.

Monesti tarpeen voi olla myös jonkinlainen naulakko. Etenkin työntekijät tai esiintyjät, jotka viettävät rakennuksessa pidemmän ajan, tarvitsevat jonkin paikan, johon laittaa ulkovaatteensa. Nämä naulakot ovat tosin usein yleisöltä näkymättömissä, mutta yhtä kaikki niiden olisi hyvä sopeutua ympäristöönsä, vaikka ne olisivat näkyvissä vain osalle rakennuksen käyttäjistä.

Erilaista säilytystilaa tarvitaan myös esineistölle, kuten esimerkiksi ehtoollisastioille, tekstiileille ja siivousvälineille. Nämä säilytysratkaisut voivat olla kiintoko-

meroita tai irtokalusteita, mutta parasta tietysti olisi, jos ratkaisu olisi mietitty suunnittelijan avustuksella sopimaan myös rakennuksen esteettiseen ilmeeseen. Monissa keskiaikaisissa kirkkoissa säilytystilan puute on ongelma. Sakaristo on alun perin tarkoitettu myös tavaroiden säilytykseen, mutta keskiajalla irtaimistoa on ollut paljon vähemmän, ja ei ole tarkoituksenmukaista uhrata hienoa tilaa pelkäksi varastoksi. Muitakin säilytysratkaisuja pitäisi siis keksiä.

Alun perin arvoesineitä ja irtaimistoa on säilytetty muurikomeroissa, jotka olivat kirkon kivimuriin tehtyjä syvennyksiä, joista monissa oli sisällä puusepän nikkaroima ovellinen puukaappi. Muurikomerot olivat sisustuksellisesti näyttäviä, sillä monesti puukaapin julkisivu koristemaalattiin. Arvokkaimpia esineitä säilytettiin sakariston muurikomeroissa, sillä se oli kirkon

21 Museovirasto 2003, Historiallisten rakennusten paloturvallisuus, 8.

murtosuojatuin tila. Runkohuoneiden muurikomerot ovat todennäköisesti toimineet lähinnä ehtoollisleipien säilytystilana.²²

Uusia kalusteita on kirkon käyttötapojen muutosten myötä tullut myös kuoriin. Tällaisia kalusteita ovat esimerkiksi lukupulpetti ja erilaiset soittimet, kuten piano tai sähköurut. Koska nämä kalusteet sijaitsevat lähellä alttaria, niiden tyyli ja sijoittelu tulisi suunnitella erityisen huolella. Museovirasto varoittaa jäljittelemästä esimerkiksi kirkossa käytettyjä koristeaiheita uusissa kalusteissa, sillä lopputulos saattaa helposti olla keinoekoinen. Myös materiaalit pitäisi sovittaa vanhaan kirkkoon. Kuorissa saattaa olla myös mikrofonin ja nuottitelin, apupöytä ja tuoleja. Pitääkin olla tarkkana, ettei kuori ala toimia myös varastotilana.²³

Monissa kirkoissa on kiinteiden penkkien lisäksi siirrettäviä tuoleja suurina kävijämääriä varten. Tuolit ovat monesti pinottavia ja tavallisessa käytössä ne on sijoitettu esimerkiksi sakaristoon, runkokuoneen seinustoille, portaidenaluskomeroon tai muuhun varastoon. Jos tuoleja on paljon, ne eivät voi olla kovin raskasteoksia, sillä niiden täytyy olla helposti siirrettävissä ja varastoitavissa, joten ne eivät voi muodonannoiltaan muistuttaa kiinteitä puupenkkejä. Siksi irtotuolien tulisi olla tyyliään, väritykseltään ja materiaaliltaan mahdollisimman alisteisia vanhalle kiinteälle kalustukselle. Olisi hyvä, jos liikuteltavat tuolit saisi varastoitua pois kirkkosalista silloin, kun ne eivät ole käytössä, mutta ymmärrettävästi tuolit halutaan pitää helposti käyttöön otettavissa, ja kaikissa kirkoissa, kuten esimerkiksi Hattulassa, ei ole suljettavaa varastotilaa kirkon sisällä, jos sakaristoa ei lasketa.

22 Hiekkänen 2003, 112-113.

23 Museovirasto / Knapas 2003, 22.

Edellä mainittujen lisäksi kirkkorakennuksissa on hyvin vaihdellen tarvetta monenlaisille muillekin varusteille. Näitä ovat esimerkiksi erilaiset matot ja muut tekstiilit, ilmankosteus- ja lämpömittarit, esitepöydät, lähetyskyntteliköt, istuinaluset ja niin edelleen. Jos sakaristo toimii myös henkilökunnan taukotilana, tarvittavien varusteiden määrä kasvaa huomattavasti. Tällöin tarvitaan esimerkiksi säilytystila pappien vaatteille, mahdollisesti mikroaaltouuni tai kahvinkeitin ja niin edelleen. Kun tarvittavien varusteiden määrä kasvaa, kaikkea ei millään pysty istuttamaan vanhaan kirkkoon. Silloin voisi olla hyvä ratkaisu keskittää mahdollisimman suuri osa varusteista yhteen paikkaan, tai mahdollisuuksien mukaan varastoida varusteet pois näkyvistä silloin, kun niitä ei käytetä.

3.5 TURVALLISUUS

Historiallisen rakennuksen arvo on rakennuksen ainutlaatuisuuden vuoksi mittaamaton. Siksi keskiaikaisissa kirkkoissa turvallisuuteen liittyvät varusteet pyrkivät ylläpitämään paitsi kirkkorakennusta käyttävien ihmisten turvallisuutta, myös turvaamaan itse rakennusta tihutöiltä ja luonnon aiheuttamilta tuhoilta. Tällaisia varusteita ovat esimerkiksi savu- tai paloilmaisimet ja -sammuttimet, murtohälyttimet, poistumistiemerkinnot, valvontakamerat, liiketunnistimet sekä ukkosenjohdattimet. Eri kirkkorakennuksissa näitä varusteita on käytetty eri tavoin, ja osassa turvallisuuteen on kiinnitetty suurempaa huomiota kuin toisissa.

Myös turvallisuuteen liittyvissä asioissa Museovirasto painottaa tekniikan asennusreittien ja asennustyön aiheuttamien vaurioiden minimoimista. Turvallisuudesta ei kuitenkaan voi tinkiä, joten olisi löydettävä optimaalinen hyötysuhde rakenteisiin kohdistuvien

menetysten ja niiden avulla saavutettavan turvallisuuden välille.²⁴

Paloturvallisuus

Rakennukseen kohdistuvia pienempiä tihutöitä, kuten varkauksia tai katutaiteiluja, voi melko tehokkaasti ehkäistä kameravalvonnan ja murtohälyttimien sekä niitä varoittavien kyttien avulla. Suurin ja tuhoisin uhka rakennukselle onkin tuli. Siksi palosuojaukseen tulee kiinnittää erityistä huomiota.

Museoviraston suositusten mukaan käsiammuttimia ja sammutuspeitteitä tulisi olla ainakin sakaristossa ja eteistiloissa, mutta kirkkosaliin Museovirasto ei niitä vaadi. Sen sijaan savuilmaisimia tulisi olla kirkkosalissa, sakaristossa, ullakolla ja kellotapulissa.²⁵ Porvoon kirkon palon jälkeen Museovirasto on suositellut savuilmaisimia myös ulos räystäiden alle²⁶.

Savuun perustuvat ilmaisimet toimivat nopeammin korkeassa tilassa, kuin esimerkiksi lämpöä havaitsevat, joten ne ovat kirkoissa useimmiten käytössä. Savuilmaisimia on paristokäyttöisten lisäksi verkkovirtaan yhdistettäviä malleja. Niiden etuna on se, että ne toimivat luotettavasti, eikä paristo pääse vahingossa loppumaan. Lisäksi ilmaisimia voi yhdistää toisiinsa niin, että ne hälyttävät kaikki, kun yksi havaitsee savua. Verkkovirtaan kytketyissä savuilmaisimissa on myös paristot sähkökatkon varalta.²⁷ Rakennusmääräyskoelman mukaan verkkovirtaan liitetyt paloilmaisimet

tulee asentaa kaikkiin uusiin asuntoihin, mutta kokoontumistiloihin, kuten kirkkoihin, niitä ei vaadita²⁸. Haittapuolena on tietysti se, että ne vaativat sähköasennuksen, jota voi olla vaikea asentaa esimerkiksi kirkkosalin holveihin. Kirkoissa savuilmaisimia asennetaan näkyvien tilojen lisäksi myös ullakolle.

Alkusammutuslaitteiston ja savuilmaisimien lisäksi paloturvallisuuden olennainen osa on ennaltaehkäisy. Siksi kirkkorakennuksissa tulisi säännöllisesti tarkistaa, että valaisimien lamput on kiinnitetty kunnolla, eivätkä ne pääse kaatumaan syttyvää materiaalia vasten. Kaikki sähkölaitteet, joita ei käytetä jatkuvasti, tulisi irrottaa pistorasiasta. Lisäksi kahvinkeitimet ynnä muut vastaavat laitteet tulisi varustaa ajastimella niin, että ne napsahtavat pois päältä itseksensä. Penkkien alle sijoitettujen lämmityslaitteiden kiinnitykset ja kunto tulisi tarkistaa säännöllisesti, eivätkä laitteet saisi lämmetä liian kuumiksi.²⁹

Ukkosenjohdatin tulee testata kerran viidessä vuodessa ja aina voimakkaan ukonilman jälkeen mittaamalla sen vastus. Johdatin on aina uusittava, jos siihen on iskenyt salama. On myös varottava, etteivät kirkon läheisyydessä mahdollisesti tehtävät kaivaukset vahingoita johdattimen maadoitussilmukkaa.³⁰ Ukkosenjohdattimen maadoitus tulee hiekkaisella alustalla myös viedä tarpeeksi syvälle kosteaan maahan³¹.

Myös siisteys on tärkeä osa paloturvallisuutta. Etenkin korjaus- ja huoltotöiden aikana tulee huolehtia siitä, että roskat ja lastut on siivottava työpäivän jälkeen, eikä ullakolla saa varastoida mitään ylijääneitä maaleja

24 Museovirasto 2003, Historiallisten rakennusten paloturvallisuus, 4.

25 Museovirasto / Knapas 2003, 34.

26 Rakennusperintö.fi: http://www.rakennusperinto.fi/news/Uutiset_2008/fi_Fi/kirkkopalot/ 7.1.2016.

27 Tukes: http://www.tukes.fi/Tiedostot/pelastustoimen_laitteet/saadokset/Palovaroitinsaadokset_ja_tulkintoja.pdf 7.1.2016.

28 RakMK E1, 15.

29 Museovirasto 2003, Historiallisten rakennusten paloturvallisuus, 8.

30 Museovirasto / Knapas 2003, 34-35.

31 Kirkon tiedotuskeskus: <http://www.ev.fi/kkh/kt/uutiset/kes99/ukkonen.htm> 4.1.2016.

tai muuta romua, joka lisää palokuormaa. Kirkkotarhan ulkopuolelle suositellaan laitettavaksi tupakoinnin kieltävät taulut, sillä myös tupakointi on suuri riskitekijä tulipalolle etenkin kuivina kesäkausina.³²

Joskus palosuojausta voidaan tehostaa sammutusputkistolla. Tavallisesti käytetty järjestelmä on kuivasprinkleri, joka saa vetensä tarpeen tullen paloautosta. Suurten ja näkyvien suuttimien takia kuivasprinkleriä käytetään lähinnä ullakolla ja tapulissa. Kuivasprinklaustakin tulisi käyttää vain harkiten, sillä vesimäärät ovat suuria, ja ne voivat pahimmillaan aiheuttaa suuremman tuhot kuin itse tulipalo. Toinen vaihtoehto on niin kutsuttu vesisumulaitteisto tai korkeapainesprinkleri, jossa pieni vesimäärä purkautuu tilaan sumuna. Nämä laitteet eivät kuitenkaan luotettavasti toimi korkeassa tilassa kuten kirkkosalissa, ja lisäksi ne ovat melko hinnakkaita ratkaisuja, eikä niitä siksi ole suosittu kirkkorakennuksiin.³³

Toisaalta Porvoon kirkon palon jälkeen myös automaattisiin sammutusjärjestelmiin on suhtauduttu suopeammin. Järjestelmän putket pidetään yleensä kuivina, ja hälytyksen sattuessa keskus voi avata venttiilin ja päästää veden putkiin. Lisäksi suuttimessa olevan lasin täytyy ensin rikkoutua kuumuuden vuoksi, ennen kuin sammutus alkaa. Siksi riski siihen, että automaattinen sammutusjärjestelmä aiheuttaisi enemmän tuhoa kuin hyötyä on melko pieni.³⁴

Museovirastolla ei ole erillistä suositusta poistumistiemerkinnoistä. Suomen rakentamismääräyskokoelman mukaan ”mikäli uloskäytävien ovet ja pääsy niille eivät ole selvästi nähtävissä tai muut

ovat voivat harhauttaa ulos pyrkijöitä, uloskäytävät ja pääsy niille tulee tarvittaessa merkitä”³⁵. Tämä määräys on hieman tulkinnanvarainen, mutta se antaa aihetta miettiä, tarvitaanko keskiaikaisissa kivikirkoissa lainkaan poistumistiemerkinnoja.

Murtosuojaus

Muita museoviraston määrittelemään kirkon perusturvallisuuteen kuuluvia tekijöitä ovat asianmukainen lukitus sekä murtohälytyslaitteisto. Nämä ovat erityisen tärkeitä senkin vuoksi, että etenkin viime vuosina suurin osa kirkkorakennusten tulipaloista on ollut tuhopolttoja, ja usein tuhopolttoon liittyy myös murtautuminen kirkkoon.³⁶

Valvontakameroista Museovirasto ei erikseen mainitse mitään, ja niitä onkin eri kirkoissa käytetty hieman eri tavoin. Samoin murtohälytysjärjestelmät ovat erilaisia. Periaatteessa kirkon murtosuojaus voidaan järjestää niin kutsutulla kuorivalvonnalla, mikä tarkoittaa sitä, että kaikki sisäänpääsyreitit rakennukseen – ikkunat, ovet, kattoluukut – ovat valvottuja. Tällöin sisällä ei välttämättä tarvita liiketunnistimia tai valvontakameroita.³⁷ Kamerateerit voivat tietysti tulla tarpeeseen suuressa kirkossa, jos oletetaan että esimerkiksi jumalanpalveluksen aikana joku sortuu rötöstelyyn kirkon sisätiloissa, ja tästä tarvitaan todistusaineistoa jälkikäteen.

Toinen vaihtoehto on tilavalvonta, jossa ikkunoita ja ovia ei ole valvottu, mutta kirkon sisällä on liiketunnistimet sekä valvontakamerateerit. Molemmissa vaihtoehdoissa murron sattuessa tulee hälytys. Kuorivalvonnassa on kuitenkin omat etunsa: Kun sisätilassa ei ole

32 Museovirasto / Knapas 2003, 34-35.

33 Museovirasto / Knapas 2003, 34.

34 Rakenusperintö.fi: http://www.rakenusperinto.fi/news/Uutiset_2008/fi_FI/kirkkopalot/ 7.1.2016.

35 RakMK E1, 14.

36 Museovirasto / Knapas 2003, 34.

37 Inkilä & Pelkonen 2001, 31-32.

liiketunnistimia, turhien, esimerkiksi eläinten aiheuttamien hälytysten määrä vähenee huomattavasti. Lisäksi kuorivalvonta on helpompi toteuttaa esteettisesti, kun taas valvontakamerat ja liiketunnistimet tuovat melko näkyvän lisän kirkon sisätiloihin. Toisaalta jos rakennuksessa on paljon ikkunoita ja ovia, tekniikan määrä saattaa kasvaa melko suureksi. Lisäksi liiketunnistimet paljastavat myös tilaan piiloutuneen, mikä ei ole mahdollista pelkällä kuorivalvonnalla.³⁸

Lisäksi monissa kirkoissa on käytetty myös paikallishälyttämiä. Ne ovat monesti kirkon ulkoseinään kiinnitetyjä vilkkuvaloja sekä sireeni. Paikallishälytyksen tarkoitus on toimia ennaltaehkäisevänä vaikutuksena sekä karkottaa rötöstelijät kovalla äänellä. Lisäksi niiden tarkoitus on kiinnittää lähellä liikkuvien huomio muun muassa jotta tunkeutujien tuntomerkit saataisiin talteen.

3.6 ESTEETTISYYDEN JA KÄYTETTÄVYYDEN SUHDE

Joskus saattaa syntyä voimakkaitakin ristiriitoja rakennuksen esteettisyyden ja käytettävyyden välillä. Suuri kysymys on se, kuinka rakennukseen suhtaudutaan: nähdäänkö se ennen kaikkea käytössä olevana kirkkona vai rakennushistoriallisena kohteena, museona. On upeaa, että keskiajalta on säilynyt rakennuksia niinkin alkuperäisessä asussa kuin jotkut kirkot ovat. Jos rakennuksia halutaan kuitenkin edelleen pitää käytössä, niiden täytyy kestää joitain muutoksia. Toisaalta myös käyttäjien on osaltaan sopeuduttava siihen, että vanhassa rakennuksessa ei välttämättä päde samat säännöt kuin muualla, ja jotkut piirteet saattavat hankaloittaa rakennuksen käyttöä. Eri tahot, kuten korjauksen suunnittelija ja rakennuksen työntekijä, saattavat olla

eri mieltä asioiden tärkeysjärjestyksestä. Ei ole helppo sanoa, kumpi taho on oikeassa, sillä asiat ovat usein monimutkaisia.

Monessa kirkossa valaistus vaikuttaa olevan jonkinlainen kompastuskivi. Valaistussuunnittelua ei välttämättä ole tehty kaikkia osapuolia huomioiden, jolloin on päädytty siihen, että kirkon henkilökunta on itse lisännyt valaisimia kirkkoon. Tämä on tilanne yllättävän monessa kirkossa. Riittävä valonsaanti on kiistämättä olennainen osa turvallista ja miellyttävää työskentelyä, joten lisävalaistuksen kaipuu on ymmärrettävää. Kuitenkin jälkikäteen lisätyt valaisinratkaisut saattavat olla tilaan sopimattomia ja epäesteettisiä. Henkilökunnalla ei todennäköisesti ole edes resursseja hankkia mitään tavallisesta poikkeavaa tai tilaan sopivaa valaisinta. Kuitenkin valon puute on asia, joka kaippaa ratkaisua rakennuksen käytettävyyden takia.

Tämän vuoksi olisi erityisen tärkeää, että kaikenlaiseen tekniikkaan liittyen, esimerkiksi valaistussuunnittelussa, tehtäisiin yhteistyötä monien tahojen kanssa, ja jo etukäteen harkittaisiin tarkkaan, mitkä tilat vaativat valaisua ja kuinka paljon. Tärkeää olisi kuulla sekä kirkon työntekijöitä että käyttäjiä suunnittelun ja historian ammattilaisten lisäksi. Näin säästytäisiin jälkikäteen lisätyiltä, mahdollisesti tilaan sopimattomilta ratkaisuilta, tai jopa tilanteelta, jossa ylimääräisiä tilaan sopimattomia valaisimia on lisätty, mutta nekaan eivät tuo riittävästi valoa. Saatetaan joutua tilanteeseen, jossa mikään osapuoli ei ole tyytyväinen.

Toki myös kirkon käyttäjien tulee ottaa huomioon, että keskiaikainen kivikirkko on melko poikkeuksellinen ympäristö, joka saattaa vaatia poikkeustoimia. Esimerkiksi pimeässä asehuoneessa työskenneltäessä voisi harkita otsalampun käyttöä. Joustavuutta tarvitaan molemmista suunnista. Tämän tulisi kuitenkin tapah-

³⁸ Inkilä & Pelkonen 2001, 37-38.

tua kaikkien puolien yhteisymmärryksessä ja sekä vanhan rakennuksen arvoa että työntekijöiden ja käyttäjien tarpeita kunnioittaen.

Muitakin esimerkkejä käytettävyyden ja esteettisyyden ristiriidoista tuli vastaan kirkkoja inventoitaessa. Erään kirkon työntekijä kertoi korjaustöiden aikaisista tapahtumista sekä ristiriidoista suunnittelijan ja rakennuksen käyttäjien kanssa. Kirkon ullakolla tehtiin korjaustöitä, ja ullakon rakenteissa oli vanhoja metallikiinnikkeitä, jotka säilytettiin rakenteissa. Metallikiinnikkeet sijaitsivat lattiassa kulkureitillä, ja niihin saattoi helposti kompastua. Tähän työmiehet olivat keksineet ratkaisun, ja he maalasivat alun perin ruskeansävyiset metallikiinnikkeet kirkkaan keltaisiksi, jotta ne huomaisi helpommin. Tämä ratkaisu ei kuitenkaan ollut suunnittelijan mieleen, vaikka kiinnikkeet eivät ole näkyvillä kuin vain huoltotöitä tekeville henkilöille, joilla on asiaa ullakolle.

Tämä esimerkki eroaa valaistuksen tarpeellisuudesta siinä mielessä, että kyseessä on selkeästi turvallisuutta parantava seikka, joka ei ole näkyvissä muille kuin ullakolla kävijöille. Kapeassa ullakkotilassa, jossa sielläkin on heikko valaistus, on melko suuri riski kompastua huomaamattomaan metallikiinnikkeeseen, joka töröttää lattiasta. Kiinnikkeen maalaaminen huomiota herättävällä värillä ehkäisee tehokkaasti onnettomuuksia ja toisaalta vaikuttaa hyvin vähäisesti rakennuksen historialliseen arvoon. Kiinnikkeet eivät nimittäin luonnollisestikaan ole peräisin keskiajalta, vaan ne on lisätty myöhemmissä korjaustöissä.

Toki vanhan rakennuksen korjaus tulisi mieluusti toteuttaa mahdollisimman autenttisesti, eikä niin, että alkuperäistä rakennuksessa on vain ulkokuori, ja sisällään se pitää mitä tahansa modernia. Rakennuksen ei tulisi olla vain vanha kulissi, joka tosiasiaa onkin

sisältä uusittu kokonaan. Kuitenkin työturvallisuus täytyy myös ottaa huomioon, ja nähdäkseni metallikiinnikkeiden maalaaminen ei ratkaisevasti vähennä rakennuksen arvoa, mutta parantaa huomattavasti työturvallisuutta.

Esteettisyyteen liittyen täytyy myös mainita, että jotkut asiat voivat olla myös mielipidekysymyksiä ja restaurointiin liittyvät käsitteet melko suhteellisia. Esimerkiksi Hauhon kirkon edelleen käytössä olevien valaisimien ulkomuotoa on aikoinaan kritisoitu, mutta minun mielestäni ne sopivat kirkkoon melko hyvin, tai ainakin paljon huonompiakin vaihtoehtoja voisi olla olemassa.

Museovirasto peräänkuuluttaa kirkkoon suunniteltavien uusien kalusteiden esteettisesti korkeaa tasoa³⁹, mutta tätä käsitettä ei määritellä sen tarkemmin. Uskallan väittää, että moni arkkitehdin suunnittelema rakennus ei täytä ”tavallisen ihmisen” silmissä esteettisesti korkean tason standardia. Toki on olemassa historiallista faktaa siitä, minkälaisia kalusteita kirkkoissa on ollut aikoinaan, mutta toisaalta Museovirasto varoittaa myös käyttämästä esimerkiksi kirkon koristeaiheita uusiin kalusteisiin, eikä se todennäköisesti myöskään katsoisi hyvällä esimerkiksi vanhojen valaisinmallien kopioimista. Uusien kalusteiden ja valaisimien suunnittelu onkin modernin varusteen tasapainoilua ikivanhassa ympäristössä, eikä sen soisi myöskään erottuvan liiaksi moderniudellaan.

39 Museovirasto / Knapas 2003, 20.

Pistorasia Messukylän kirkosta

4 INVENTOIDUT KOHTEET

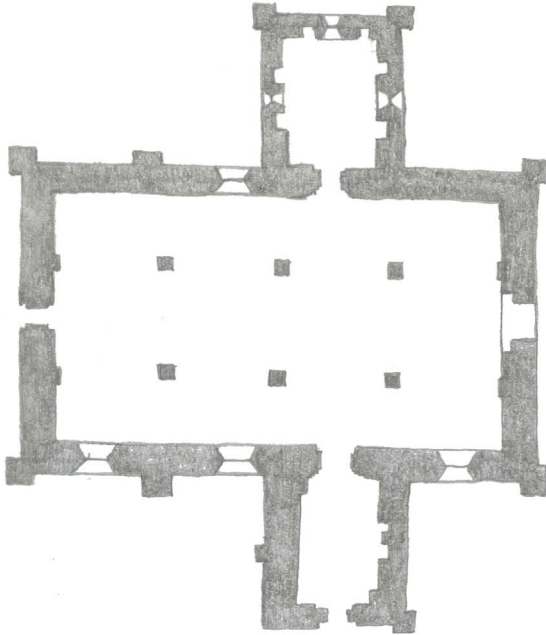
Tässä diplomityössä olen inventoinut viiden hämäläisen tai pirkanmaalaisen keskiaikaisen kivikirkon näkyvää tekniikkaa ja varusteita. Kohteet ovat Hattulan Pyhän Ristin kirkko, Hauhon kirkko, Lammin kirkko, Messukylän vanha kirkko sekä Tuuloksen kirkko. Kaikki kirkot on kierretty suntion tai vahtimestarin opastamana, ja tekniikka ja varusteet on valokuvattu.

Tässä luvussa esittelen kohteet ja niiden historian lyhyesti sekä käyn läpi inventoinnin tulokset valokuvien ja selostuksien. Lisäksi käyn läpi oman huomioni herättäneitä ongelmia sekä henkilökunnan esiin nostamia epäkohtia ja teen joitakin ehdotuksia niiden korjaamiseksi.

Inventoiduissa kirkoissa oli paljon keskenään erilaisia ratkaisuja ja toteutuksia, ja olen myös verrannut erilaisia vaihtoehtoja keskenään. Autiokirkkojen teknisen varustelun taso on matalampi kuin aktiivisessa käytössä olevien kirkkojen, ja ne ovat muutenkin luonteeltaan hieman erilaisia, mutta monet ratkaisut soveltuvat silti niin autiokirkkoihin kuin aktiivisessa käytössä oleviin kirkkoihin.

Kaikkia parannusehdotuksia ei ole tehty sillä mielellä, että muutokset tulisi tehdä, vaan tarkoitus on myös pohdiskella, mitä olisi voitu tehdä toisin. Jotkin muutokset voisivat myös olla mahdollisia tulevaisuudessa esimerkiksi jonkin korjauksen yhteydessä. Monet muutostyöt voivat olla kiinni myös kustannuksista, jotta en ole parannusehdotuksia tehdessä ottanut huomioon, joten osa ehdotuksista voi siinäkin mielessä olla epärealistisia. Tarkoitus on lähinnä pohtia, minkälainen kirkko voisi olla varustelultaan ja tekniikaltaan ihannetilanteessa, kun sekä käytettävyys, esteettisyys että historialliset arvot otetaan huomioon.

4.1 HATTULAN PYHÄN RISTIN KIRKKO

4.1.1 KIRKON ESITTELY JA HISTORIA

Hattulan seurakunta on Hämeen vanhin¹, ja Hattulan Pyhän Ristin kirkko on Hämeen vanhimpia kirkkorakennuksia, sillä se on rakennettu arviolta vuosien 1472-1490 välisenä aikana². Kuten monien muidenkin keskiaikaisten kirkkojen kohdalla, Hattulan kirkon ajoituksesta ei ole aina oltu yksimielisiä, eikä osittain olla vielä. Vielä 1900-luvun alkupuolella arkeologi Juli-

us Ailio oli sitä mieltä, että Hattulan kirkon rakentaminen liittyi Birger Jaarlin toimenpiteisiin ja Hämeen linnan rakentamiseen, ja että se olisi peräisin 1200-luvun jälkipuoliskolta. Tätä perusteltiin paitsi kirkon piirteisillä olevilla romaanisilla sävyillä myös paavin kirjeellä vuodelta 1237, joka kehottaa Ruotsin asukkaita lähtemään ristiretkelle ”hämäläisten maahan”. Myöhemmin vielä 1950-luvulla arkeologit arvioivat kirkon rakentamisajankohdaksi noin vuoden 1300. Tätä perusteltiin muun muassa kirkon kehittyneellä gotiikan tyyllillä.³

Nykyiseen arvioon on päätynyt Markus Hiekkänen, mutta tätäkin arviota on kritisoitu muun muassa Museoviraston taholta. 1990-luvulla tehdyt puulustoajointutkimukset osoittavat kirkon olevan rakennettu aikaisintaan 1380-luvulla. Kuitenkaan Museoviraston mielestä Hiekkänen ei tuo esille sellaisia seikkoja, joiden vuoksi ajoittaminen pitäisi harkita kokonaan uudelleen.⁴ Joka tapauksessa kyseessä on kuitenkin hyvin vanha rakennus. Kirkkojen ajoituksessa on käytetty historiallisten lähteiden lisäksi luonnontieteellisiä menetelmiä 1980-luvulta lähtien, joten ajoittaminen pystytään tekemään koko ajan tarkemmin⁵.

Hattulan kirkko on Turun tuomiokirkon ohella Suomen ainoa varmasti tiilirakenteiseksi suunniteltu ja kokonaan tiilestä murattu keskiaikainen kirkko. Kirkon rakentajat tulivat Pohjois-Saksasta ja toivat mukanaan saksalaisen tiiligotiikan vaikutteita⁶. Kuitenkin kirkon ulkomuoto on ollut enemmän suomalaisten harmaakivikirkkojen mukainen, yksinkertainen ja vaatimaton⁷. Kirkon perustus on harmaakiveä, sillä se estää maakos-

1 Hämeen läänin kirkot 1988, 18.

2 Hiekkänen 2007, 282.

3 Puokka 1956, 26-27.

4 Museovirasto / Knapas 1997, 18.

5 Hiekkänen 2003, 64.

6 Hämeen läänin kirkot 1988, 18.

7 Puokka 1956, 27.

teudenousemisentiiliseiniin. Kirkkoa on pidetty pyhiinvaelluskohteena, mutta tästä ei ole täyttä varmuutta.⁸

Kirkko ja sen ympäristö

Kirkkorakennus koostuu runkokuoneesta, sen pohjoispuolella olevasta sakaristosta sekä eteläpuolella olevasta asehuoneesta. Asehuone ja sakaristo sijaitsevat poikkeuksellisesti symmetrisesti toisiinsa nähden, ja kirkon pohjakaava muodostaa latinalaisen ristikuvion, mikä lienee harkittua, sillä kirkko on omistettu Pyhälle Ristille. Runkokuone jakautuu kolmeen lähes yhtä korkeaan laivaan kolmella pilariparilla. Kirkon seiniä, pilareita ja ristiholveja peittävät lähes kauttaaltaan upeat ja erikoiset kalkkimaalaukset, jotka maalattiin 1510-luvulla.⁹

Kirkko on säilynyt melko hyvin alkuperäisessä asuunsa. Myöhempiä suurempia muutoksia ovat asehuoneen harmaakiviset etelä- ja länsiseinät vuodelta 1795 sekä asehuoneen länsipuolella oleva runkokuoneen kontrefori eli muurinvahvistaja 1810-luvulta. Kirkkomaan on todennäköisesti alun perin ollut pienempi, ja sitä lienee laajennettu joka suuntaan pääosin 1700-luvulla.¹⁰ Kirkkomaata kiertää kivimuuri, jonka yhteydessä kirkon länsipuolella sijaitseva kellotapuli on rakennettu 1813¹¹.

8 Hiekkänen 2007, 282-285.

9 Hiekkänen 2007, 283-287.

10 Hiekkänen 2007, 283.

11 Museovirasto: http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/reki-steriportaali/portti/default.aspx?sovellus=rapea&taulu=T_KOHDE&tunnus=200549 30.12.2015.

Rakennuksen korjauksia

Ensimmäinen suuri korjaus kirkkoon tehtiin 1580-luvulla, jolloin korjattiin muun muassa salamaniskun vaurioittamaa kattoa. Vuonna 1694 sakariston alle murattiin viinikellari. Kirkon ikkunoita laajennettiin todennäköisesti ensimmäisen kerran 1699, ja kaksi uutta ikkunaa puhkaistiin. Uusi barokkityylinen, edelleen kirkossa oleva saarnastuoli tehtiin 1701-1703. Ennen 1700-luvun puoliväliä kirkon katto korjattiin uudestaan, ja useasta kohtaa halkeilleet seinämuurit sekä holvien repeämät korjattiin. 1744 kirkkoon tehtiin uusi puulattia. Ikävä kyllä salama iski jälleen kirkkoon 1752, ja monet korjaukset jouduttiin uusimaan. Katto korjattiin jälleen 1783, sillä edellisessä korjauksessa oli käytetty liian tuoretta puuta, ja vesikatto oli päässyt myrskyssä liikkumaan. Myös rungon halkeamia korjattiin uudemman kerran.¹²

Vuoteen 1780 asti seurakuntalaiset oli haudattu kirkon lattian alle tai kirkkomaalle, mutta käytäntö lopetettiin, kun kirkon lattianalus alkoi olla täynnä hautoja ja etenkin kesäisin kirkossa haisi voimakkaasti. 1787 Sakariston ja asehuoneen lattiat kivettiin. Nykyisin kirkossa oleva puulattia on peräisin vuodelta 1793. Samalla poistettiin huonokuntoinen kuoriaita.¹³

Loput ikkunoista uusittiin 1800-luvulla poistamalla tiilireunukset ja tekemällä honkapuiset karmit. Myös uusi ikkuna-aukko puhkaistiin pohjoisseinään. Vain sakaristossa on jäljellä alkuperäiset pienet ikkunat. 1836 kirkon kaksi ulko-ovea muutettiin ulospäin aukeaviksi. Muutoksella haluttiin estää tapaturmat, joita oli sattunut muissa kirkoissa, kun sisällä oli syntynyt paniikki ja ihmiset yrittivät päästä ulos.¹⁴

12 Museovirasto / Knapas 1997, 106-115.

13 Museovirasto / Knapas 1997, 116.

14 Museovirasto / Knapas 1997, 119-121.

Valoisampien sisätilojen takia myös pilarien ja seinien maalaukset peitettiin kalkkikerroksella vuonna 1820, joka tosin poistettiin jo 1886, ja maalaukset restauroitiin 1934-1940¹⁵. Viimeisimmät maalausten restauroinnit on tehty 1980-luvulla¹⁶.

Aika autiokirkkona

Vanha kirkko alkoi käydä ahtaaksi, ja 1805 Nils Cedergrén – sama henkilö, joka oli aiemmin piirtänyt Hauhon kirkon uuden sakariston – teki laajennus-ehdotuksen vanhaan kirkkoon¹⁷. Laajennusta ei kuitenkaan toteutettu, ja Hattulaan rakennettiin uusi kirkko vuosien 1852-1855 aikana. Viimeinen jumalanpalvelus vanhassa kirkossa pidettiin vuonna 1857.¹⁸ Tämän jälkeen Hattulan Pyhän Ristin kirkosta tuli niin sanottu autiokirkko, jossa on toimintaa lähinnä kesäisin sekä suurimpina juhlapyhinä.

Uuden kirkon rakentamisen jälkeen vanhasta kirkosta huolehti Museoviraston edeltäjä Muinaistieteellinen toimikunta, mutta kirkko jäi edelleen seurakunnan omistukseen. Paanukatto uusittiin 1889 ja jälleen 1924 sekä 1978-79. Huomattavat kunnostustyöt tehtiin vuonna 1938, kun ulkoseinät puhdistettiin sammales-ta, seinien halkeamat paikattiin, kontreforien rapautuneet tiilet korvattiin uusilla, asehuoneen sisäkatto uusittiin ja kirkkosalia kiertänyt puupanelointi penkkeineen purettiin. Kirkon lämmitystä ja sähkövalaistusta suunniteltiin 1946, mutta maalausten säilymisen takia sitä ei voitu toteuttaa, eikä kirkkoa edelleenkaan

15 Hiekkänen 2007, 284-287.

16 Häme.fi: http://www.hame.fi/content/HameenLiitto/kuvat/hameen_maakunta/kuppikivi/kulttuuriymparistot/rak_ymp/kohdeluettelot/hattula.pdf 30.12.2015.

17 Museovirasto / Knapas 1997, 118-119.

18 Hiekkänen 2007, 285.

lämmitetä.¹⁹ Sähkö kirkkoon tuotiin 1971, ensin asehuoneessa sijaitsevaan oppaiden koppiin. Lisää pistorasioita asennettiin 1994. Savuilmaisimet on asennettu vuonna 2000, samoin kuin murtohälytysjärjestelmä.²⁰

Vuonna 1975 kirkkomaan maanpintaa alennettiin ja kirkon ympäristö salaojitettiin. Vanhan kirkon nykyiset penkit poistettiin Hattulan uudesta kirkosta korjauksen yhteydessä, maalattiin ruskeiksi ja sijoitettiin vanhaan kirkkoon 1994.²¹ Edelleen kirkkoa ylläpidetään muinaismuistona, ja siellä käy vuosittain lukuisia matkailijoita. Kirkko on myös suosittu vihkimispaikka.

Kirkossa on säilynyt kaksi rautaista kynttiläkruunua sekä kynttilänjalka. Lisäksi kirkossa on muun muassa Suomen vanhin saarnastuoli vuodelta 1550 sekä lukuisia keskiaikaisia puuveistoksia.²²

4.1.2 KOHTEEN NYKYTILA – INVENTOINTI VALOKUVIN JA SELOSTUKSIN

Koska Hattulan Pyhän Ristin kirkko ei ole vakituksessa jumalanpalveluskäytössä, siellä ei myöskään tarvita kaikkea sitä tekniikkaa ja varustelua, mitä vaaditaan säännöllisessä käytössä olevalta kirkolta. Siellä ei ole esimerkiksi lämmitystä, mikä rajoittaa kirkon käyttöä talviaikaan. Sähköt rakennuksessa kuitenkin on.

Sähköasennukset

Sähkö on tuotu rakennukseen ”ilmateitse” kirkkopihan reunalla olevan läpikäytävän kautta kirkon ullakol-

19 Museovirasto / Knapas 1997, 126-131.

20 Hattulan seurakunnan arkisto.

21 Museovirasto / Knapas 1997, 131-134.

22 Hiekkänen 2007, 290-291.

Sähköjohto koteloituna tikkaisiin

le. Ullakolta sähköjohto kulkee koteloituna tikkaiden reunaa pitkin asehuoneessa olevaan sähkönjakokeskukseen, josta sähkö jakautuu eteenpäin. Johdon kotelointi ullakolta alas kirkkoon on toteutettu erittäin siististi ja kekseliäästi, mutta on harmi todeta, että sähköjohtoa on turha piilotella, kun kaikki huomio kiinnittyy asehuoneen sähkönjakokeskukseen. Se on peitetty käsittelemättömällä raakalaudoituksella, ja siihen on kiinnitetty erilaisia turvallisuuteen liittyviä laitteita ja varusteita. On tietysti tarpeellista, että esimerkiksi paloilmotuspainike ja jauhesammutin ovat reilusti näkyvillä, mutta laudoitus, johon ne on kiinnitetty, voisi olla paljon huomaamattomampi.

Muuten sähköviennit on toteutettu melko huomaamattomasti. Asehuoneesta runkokuoneeseen kulkee harmaa putki, jonka sisällä sähköjohto kulkee kivisen lattianosan yli. Samalla tavalla sähkö on viety sakaristoon, mutta muuten johdot on saatu kulkemaan puuja tiililattian alla.

Itse pistorasiat sijaitsevat runkokuoneen seinustoilla lattian rajassa erillisissä koteloidissa, ja ne ovat väritykseltään melko hyvin tilaan sopivia. Rasioita on kolme yhdessä kotelossa, ja koteloidia on yhteensä neljä, kaksi molemmilla seinustoilla. Kotelot itsessään ovat melko kookkaat, ja voi olla, että nykytekniikalla pistorasioiden koteloinnit saisi pienemmiksi ja vielä huomaamattomammiksi.

Valaistus

Oman lisänsä kirkkoon tuovat tietysti myös käytettävät sähkölaitteet, joita ei ole paljon. Kirkossa ei ole kiinteää valaistusta. Tämän vuoksi sinne on tuotu liikuteltavia valaisimia. Kirkossa oli valaisimia inventointihetkellä

Sähköjakokeskus

Sähköviivitejä

Pistorasioita kirkkosalissa

Liikuteltava valaisin kirkkosalissa

Keskiaikainen kattokruunu

yhteensä kolme kappaletta. Ne olivat kolmella jalalla seisovia melko kookkaita valonheittäjiä, joiden valo oli suunnattu ylös holveihin.

Tilanne on sikäli ongelmallinen, että koska valaisimia ei ole suunniteltu pysyviksi, niiden sopiminen kirkkoon ei välttämättä ole optimaalista. Ilmeisesti valaisimet ovat kuitenkin käytännössä aina käytössä, ja vaikka ne eivät valaisisikaan koko aikaa, ne seisovat kuitenkin paikallaan, tai sitten ne on siirretty sakaristoon. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että johdot kulkevat lähes aina lattian poikki vapaana. Jos valaisimet olisivat kiinteät, johto olisi sovitettu kulkemaan esimerkiksi seinää tai porrasta pitkin.

Valaisimet on mitä ilmeisemmin tarkoitettu holvien kalkkimaalausten valaisuun, mutta kuten Museovirasto toteaa, epäsuora holveihin suunnattu valaistus ei anna riittävästi valoa penkeissä istuville²³. Toisaalta valaisimet sijaitsevat alttarin vieressä, joten perinteitä noudattaen valo on suunnattu sinne, minne ihmisten katseiden toivotaan suuntautuvan. Lisäksi kun kirkko on käytössä lähinnä kesäaikaan, valoa tulee silloin kirkkoon luontaisesti.

Hankaluutena Hattulan kirkossa on tietysti se, että seiiniin on hankala kiinnittää mitään, sillä kalkkimaalaukset peittävät lähes jokaista pintaa. Siksi lattialla seisovat valaisimet ovat varmasti ihan hyvä vaihtoehto, mutta asennuksiin täytyy silti kiinnittää tarkkaa huomiota. Myös valaisinten tyyli tulisi harkita tarkkaan.

Kirkossa on säilynyt myös kaksi keskiaikaista rautaista kynttiläkruunua sekä kynttilänjalka. Kruunut ovat rakenteeltaan keskiajalle tyypillisiä kaksikehäisiä valaisimia. Toisessa kruunussa alemmalla kehällä on neljänmalliset pidikkeet kuudelle kynttilälle. Toinen on

²³ Museovirasto / Knapas 2003, 31.

kooltaan pienempi ja muodonannoltaan hieman erilainen, ja siihen mahtuu kaksitoista kynttilää. Kruunut ovat melko koristeellisia, mutta silti tietyllä tavalla vaatimattomia ja pröystäilemättömiä.

Äänentoisto

Kirkossa ei ole kiinteää äänentoistoa, mutta kuten todettiin edellisessä luvussa, joskus suurissa tilaisuuksissa käytetään siirrettävää äänentoistoa. Se, kuinka siirrettävän äänentoistojärjestelmän johdot ja kaiuttimet asetellaan, vaikuttaa tietysti myös tilan tunnelmaan, mutta kyseessä on kuitenkin silloin poikkeustilanne. Äänentoiston puuttuminen vaikuttaa osaltaan siihen, minkälaisia tilaisuuksia kirkossa voidaan järjestää.

Ilmeisen kiinteänä varusteena kirkossa on myös sähköllä toimiva kosketinsoitin. Soitin sijaitsee näkyväällä paikalla kirkon etuosassa, ja kun sitä ei käytetä, se on peitetty kirkkaansinisellä hupulla, joka kieltämättä erottuu selkeästi muuten melko hillityn värisestä ympäristöstä.

Kalusteet ja varusteet

Suuria tilaisuuksia varten kirkossa on penkkien lisäksi siirrettäviä istuimia. Runkohuoneen pohjoisella seinustalla on erilaisia puisia tuoleja, jotka eivät ole pinotavissa, joten niitä ei voi varastoida kovinkaan tiiviisti. Puiset, kauniisti patinoituneet tuolit sopivat kuitenkin hyvin kirkon henkeen, joten ne voivat hyvin odottaa runkohuoneessa suurempia kävijämääriä.

Lisäksi kirkon varusteluun kuuluu kolmisenkymmentä modernimpaa pinottavaa tuolia, jotka inventointihet-

Kosketinsoitin

Pistorasia ja kalusteita kirkkosalissa

Sakariston kalusteita

kellä oli varastoitu sakaristoon. Tuolit ovat metallilajaisia, ruskealla nahkalla tai tekonahkalla verhoiltuja vähäeleisiä istuimia, jotka pinottaessa vievät melko vähän tilaa. Mielestäni tuolien esteettisyys ja käytettävyys ovat sopivassa suhteessa toisiinsa nähden, vaikka ne ovatkin selkeästi kirkkoon alun perin kuulumaton elementti.

Kirkossa on myös kaksi pientä, puista pöytää, toinen sakaristossa ja toinen runkokuoneessa. Lisäksi sakaristossa on puinen komero varusteiden säilytystä varten. Koska kirkossa ei ole lämmitystä, asehuoneen ovelle runkokuoneen puolelle on tuotu kaksi pärekorillista huopia, joita kirkkoväki saa lainata. Näistä varusteista ja kalusteista näkee, että niiden sopimista kirkkoon on mietitty. Ne ovat melko vaatimattomia ja huomiota herättämättömiä, ja sopivat vanhaan kirkkoon.

Kirkossa on myös kalusteita, jotka ovat tyyliään hieinan poikkeavia muihin kalusteisiin nähden. Asehuoneessa on sinänsä kaunis ruskeaksi maalattu pieni pöytä, jonka päällä on muun muassa kirkon vieraskirja, mutta kalusteen tyyli on Hattulan kirkkoon melko koristeellinen.

Kirkossa on lisäksi siivoukseen liittyviä välineitä ja varusteita, kuten esimerkiksi roska-astioita. Itse runkokuoneessa niitä ei ole, mutta sakariston roska-astiana toimii musta muovinen sanko, jonka musta muovipussi on kääritty reunojen yli. Roska-astia on näkyvä ja helposti löydettävissä, mikä on käytettävyyden kannalta hyvä asia, mutta esteettisesti parempiakin ratkaisuja voisi olla olemassa.

Sakariston metallinen, patinoitunut roska-astia on paremmin ympäristöön sopiva, mutta sen kohdalla huomiota herättää muiden varusteiden paljous. Asehuoneen sisäänkäynnin luona on paitsi jo mainittu

Kirkkosalin kalusteita

Asehuoneen varusteita

Asehuoneen varusteita

Asehuoneen kaluste

Sakariston komero

Kirkkosalin varusteita

Sakariston irtaimistoa

Kylttejä jalkapuussa

erikoinen sähkökeskus, inventointihetkellä myös kaksi erilaista harjaa tai luutaa, roska-astia, ullakolle vievät tikkaat sekä niiden eteen asetettu kulkua estävä köysi. Kokonaisuus on hieman sekava, joten vaikka asehuoneen roska-astia on paremmin valikoitu kuin sakariston roska-astia, se ei erotu edukseen sisäänkäynnin luona.

Myös sakaristossa oli inventointihetkellä irtaimistoa, joille olisi hyvä saada järjestettyä jokin säilytyspaikka. Sakaristossa oli varastoituna esimerkiksi siivousvälineitä ja musiikkiesityksiin liittyvää esineistöä, kuten nuottitelineitä ja mikrofoniteline. Siellä oli myös ylimääräinen virsitaulu. Inventointi on tehty talvikaudella kirkon aukioloaikojen ulkopuolella, joten selvää kuvaa käytönaikaisesta tilanteesta ei saanut. Irtaimisto ja esineiden säilytys ovat esimerkkejä käytön tuomista muutoksista rakennuksen ilmeeseen. Muutokset voivat olla pieniä, mutta ne vaikuttavat osaltaan kävijän kokemukseen sekä kirkon tunnelmaan. Säilytystilan puute on ongelmana monessa keskiaikaisessa kirkossa, ja siihen tulisi kiinnittää huomiota korjausten suunnittelussa.

Runkohuoneessa oli inventointihetkellä myös lämpömittari, mutta se on sijoitettu pilarissa olevaan muurikomeroon esillä olevan veistoksen viereen niin, ettei sitä kovin helposti huomaa. Lämpömittari on varmasti tarpeellinen varuste kirkossa, jossa ei ole lämmitystä. Inventointihetkellä marraskuussa 2015 sisälämpötila oli 7 celsiusastetta.

Hattulan kirkossa on säilynyt runsaasti erilaisia keskiaikaisia tai nuorempia esineitä sekä puuveistoksia, jotka ovat esillä kirkossa. Vanhoihin esineisiin ja veistoksiin on lisätty hopeanväriset pienet kyltit, jotka kertovat muun muassa esineen iän. Joissain tapauksissa kyltti on kiinnitetty suoraan esineeseen, mikä tietysti helpottaa informaation kulkua, kun kylttiä ei tarvitse

etsiä, mutta joissain tapauksissa tämä saattaa heikentää esineen alkuperäistä arvoa ja viedä huomion itse esineeltä. Esimerkiksi runkokuoneen eteläseinustalla on näytillä 1800-luvulta peräisin oleva jalkapuu. Jalkapuun päälle on kiinnitetty sitä kuvaileva kyltti sekä kyltti, joka kieltää esineisiin koskemisen. Myös saarnastuoliin johtavaan koristeellisesti maalattuun oveen kyltti on kiinnitetty hyvin näkyvälle paikalle, mikä on erikoinen ratkaisu. Kylteille olisi voinut koittaa miettiä jonkun muun sijoituspaikan, jotta itse esine säilyisi koskemattomana.

Turvallisuus

Monet kirkossa nähtävissä olevat varusteet liittyvät turvallisuuden lisäämiseen. Kuten jo aikaisemmin todettiin, jokaisessa kirkossa turvallisuuteen liittyviä varusteita on käytetty hieman eri tavalla. Hattulan kirkon valvonta on järjestetty kuorivalvonnalla, joten kirkon sisällä ei tarvita valvontakameroita, vaan kaikki kamerat on sijoitettu kirkon ulkopuolelle. Tämä on kirkon sisätilan kannalta hyvä ratkaisu, sillä kameroiden kiinnittäminen lähes kauttaaltaan maalattuihin sisätiloihin olisi haasteellista.

Hattulassa on muista inventoiduista kirkoista poiketen käytössä ovivalvonta. Ovea pitkin kulkee sähköjohto, joka on yhteydessä lukkoon. Jos ovi aukeaa kun hälytysjärjestelmä on päällä, hälytys laukeaa. Tämän järjestelmän etuna on se, että verrattuna liiketunnistimiin turhia hälytyksiä tulee huomattavasti harvemmin, sillä esimerkiksi kirkossa liikkuvat eläimet eivät saa ovea auki ja hälytystä laukeamaan turhaan. Ovivalvonta on lisäksi huomaamattomampi kuin liiketunnistimet, jotka vaativat näkyvät sensorit seinille tai kattoon. Ovi-

Ovivalvonnan johtoja

Kyltti saarnastuolin ovesta

Ikkunoiden sisäpuolella on turvapleksit

Ovien lukituksia

valvontakaan ei kuitenkaan ole täysin näkymätön, ja myös sen asennukseen tulee kiinnittää huomiota.

Hattulan kirkon ulko-ovien lukituksessa huomio kiinnittyy kahdenlaisiin lukkoihin. Ovissa on paitsi suuri rautainen lukitusjärjestelmä, myös modernit riippulukot. Suntion mukaan tämä johtuu siitä, että vakuutusyhtiö vaatii rakennukseen uudenaikaisen lukituksen vanhan lisäksi. Tämä on sääli sikäli, että vanhat ovet vanhoine lukkoineen ovat upeat, ja kiiltelevä hopeanvärinen riippulukko näyttää ovesa jopa melko koomiselta. Ymmärrettävästi vanha lukko olisi helpompi tiirikoida auki, mutta ovivalvonnan ja tallentavien ulkokameroiden voisi luulla pitävän tihutyöläiset loitolla. Toisaalta näkyvä ja korostettu lukitus saattaa osaltaan aiheuttaa sen, ettei murtoa edes yritetä. Lisäksi jos tihutyöläiset päättäisivät tulla sisään kamera- ja ovivalvonnasta huolimatta, voisi olla jo liian myöhäistä.

Yksi erikoisuus kirkossa ovat myös ikkunoiden sisäpuolelle asennetut turvapleksit. Pleksejä ei huomaa edes sisäpuolelta, jollei osaa varta vasten katsoa. Pleksien tarkoitus on estää mahdollisesti ikkunoista heitettävän materiaalin pääsy sisälle kirkkoon sekä ikkunan kautta tunkeutuminen sisätiloihin. Esimerkiksi jos joku yrittäisi heittää sisälle polttopullon, se pysähtyisi turvapleksiin ja putoaisi kirkon ulkopuolelle. Pleksit ovat varmasti hyvä ja melko vähän näkyvä keino lisätä kirkon turvallisuutta. Lisäksi ne ovat tarpeellinen lisä kuorivalvontaan. Kun pääsy sisälle kirkkoon kaikista kulkuaukoista on valvottu tai estetty, liiketunnistimia ei etenkaan pienen kirkon sisällä tarvita.

Muita turvallisuuteen liittyviä sisätilassa näkyviä varusteita ovat jo mainittu asehuoneessa sijaitseva käsiammutin sekä paloilmotuspainike, mutta myös savuilmamaisimet, jotka on asennettu jokaiseen holviin, myös sakaristoon ja asehuoneen lautaholviin. Ne on

saatu kattoon melko huomaamattomasti, vaikka ne valitettavasti onkin jouduttu asentamaan kalkkimaalauksen päälle. Sijoitusta on kuitenkin selvästi mietitty, ja siellä missä se on mahdollista, savuilmaisin on sijoitettu niin, että sen pyöreä muoto mukailee alla olevan kalkkimaalauksen kuvioita. Savuilmaisimet on liitetty sähköverkkoon, mikä tarkoittaa sitä, että sähköjohdolle on jouduttu tekemään reikä holviin, sillä johto kulkee piilossa holvin yläpinnassa.

Kirkon ulkopuolella ehkä näkyvin turvallisuuteen liittyvä varuste on eteläisen läpikäytävän ovesa oleva kyltti, joka ilmoittaa tallentavasta kameravalvonnasta. Sen sijaan Museoviraston suosittama tupakoinnin kieltävää kylttiä ei inventointihetkellä näkynyt. Itse kirkkorakennuksen eteläpuoleiseen ulko-oveen oli kiinnitetty nastoilla muovitettu paperilappu, joka kertoi kirkon aukioloajat. Tällaisen lapun voisi ehkä mieluummin kiinnittää kirkkopihan ulkopuolella olevaan Hattulan seurakunnan infotauluun, josta kävijät varmasti osaisivat sitä etsiä. Kirkon ulko-ovi on tietysti ensimmäinen paikka, josta kävijä hoksaa aukioloajat katsoa, mutta se ei välttämättä ole esteettisesti paras mahdollinen ratkaisu.

Valvontakamerat on sijoitettu kirkkomaalle melko huomaamattomasti. Osa kameroista on kiinnitetty kirkkomaata kiertävän kivimuurin ulkopuolelle valaisinpylväisiin. Yksi kamera sijaitsee kellotapulin seinässä. Muutenkin on hyvä ratkaisu sijoittaa suurin osa valaisinpylväistä kirkkomaan ulkopuolelle, sillä ne poikkeavat tyyliltään muusta kirkon ympäristöstä, eivätkä ne näin riko kirkkomaan autenttista tunnelmaa. Kirkkomaallakin on pari matalampaa valonheitintä, jotka pimeällä valaisevat itse rakennusta, mutta ne ovat mataluutensa ja vähäisen määränsä vuoksi melko huomaamattomia. Kellotapulin vieressä sijaitsee mel-

Kylttejä ovissa

Savuilmaisin asehuoneen sisäkatossa

Savuilmaisin sakariston holvissa

ko näkyvällä tekstillä ja hälytysvalolla varustettu paloilmoin, mutta kaukaa katsottuna sekin häviää suurella kirkkopihalla näkyvistä. Lisäksi ruohon peittämällä kirkkomaalla esiin pilkistää sieltä täältä sadevesikaivo.

Kirkon ympäristö

Kirkon ulkopuolella on yksi roska-astia, ja se on sijoitettu etelänpuoleiseen läpikäytävään. Sijainti on hyvä, sillä kirkkomaalle käyvät ihmiset voivat jättää roskansa heti sisääntulon luona, eikä niitä pääse niin paljon eksymään kirkkomaalle. Ulkomuodoltaan roska-astia on melko huomiota herättävä sekä kookas, mutta väriykseltään ympäristöön sopiva sekä Museoviraston suositusten mukaan kannellinen.

Yksi huomiota herättävä piirre kirkon ulkopuolella on ilmassa kulkeva sähköjohto. Johto tulee kirkkomaan ulkopuolelta pylvästä, ja se kulkee läpikäytävän katon kautta asehuoneen räystäääseen, jonka kautta se on johdettu ullakolle. Maan alla viety sähkö olisi luonnollisesti paljon huomaamattomampi, mutta Hattulassa ilmajohtoa ei ole muutettu maakaapeliksi. Mahdollisia syitä voivat olla kustannukset, mutta myös se, että kirkkomaata ei ole haluttu kaivaa tarpeettomasti muinaisjäännösten takia. Jälkimmäinen syy on tosin epätodennäköinen, sillä onhan kirkkomaata muokattu ennenkin salaojituksen yhteydessä.

Ukkosenjohdattimet on toteutettu siististi ja huomaamattomasti. Johdattimet kulkevat jokaisella nurkalla seinää pitkin räystäälle, ja ne on osittain koteloitu. Hattulan kirkossa ukkosenjohdattimien piilotus on tosin helpompaa kuin muissa kirkoissa, sillä rakennuksen nurkissa olevat kontreforit luovat johdattimelle hyviä kätkönurkkia.

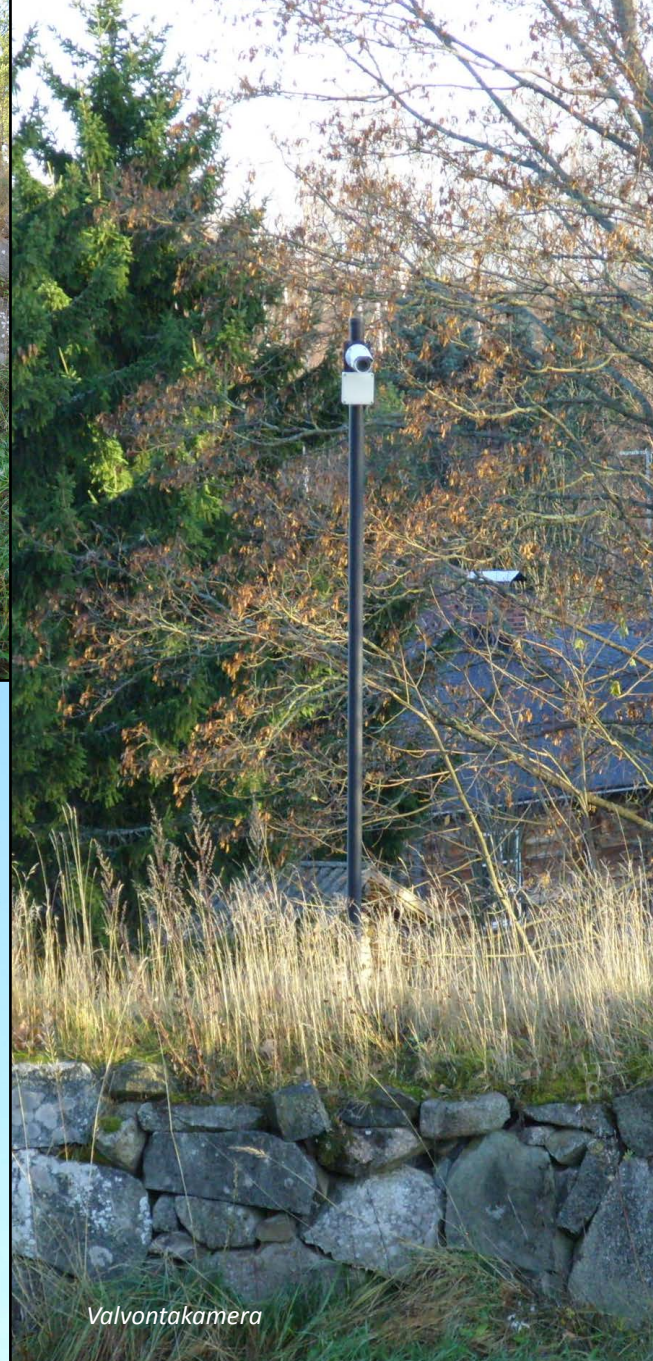
Matala ulkovalaisin

Paloilmoitin

Valvontakamera

Valvontakamera

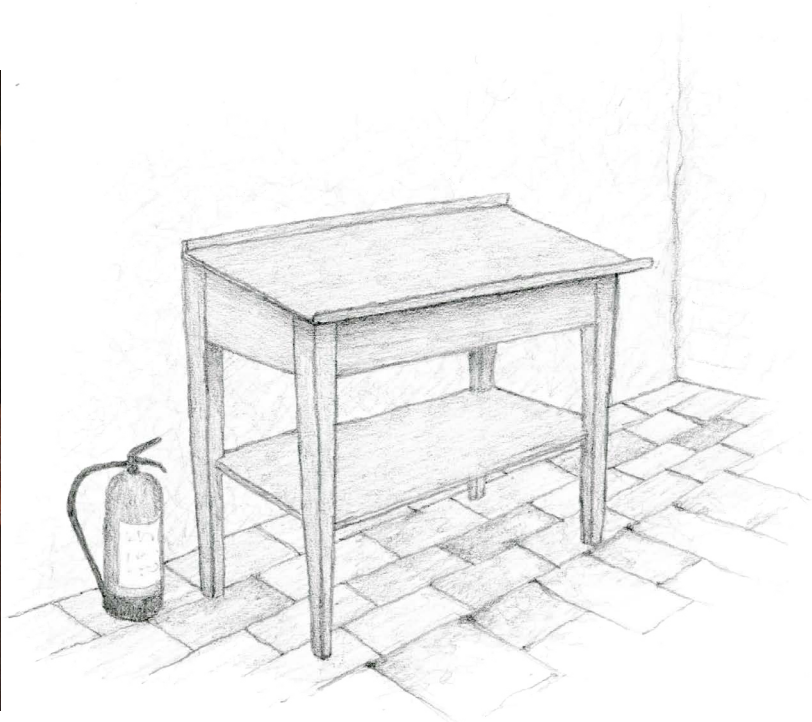
Ukkosenjohdatin on hyvin piilotettu

4.1.3 PARANNUSEHDOTUKSET

Kaiken kaikkiaan Hattulan Pyhän Ristin kirkko on hyvin upea kokonaisuus, ja selvästi moniin jälkikäteen tehtyihin ratkaisuihin on kiinnitetty huomiota, ja varusteiden ja tekniikan sovittamiseen vanhaan ympäristöön on panostettu. Aina löytyy kuitenkin jotain parannettavaa, ja seuraavassa käsittelen kohtia, joihin itse kiinnitin huomiota.

Ensimmäinen huomioni kiinnittänyt asia on asehuoneen sähkönjakokeskus. Jollain tapaa sen soisi olevan hieman huomiota herättämättömämpi. Laudoituksen voisi esimerkiksi käsitellä jotenkin. Toinen mahdollisuus olisi sijoittaa sähkökeskus jonkinlaisen kalusteen sisään. Lisäksi sammuttimen voisi siirtää asehuoneen toiselle seinustalle, sillä vaikka se on sähkökeskukseen kiinnitettynä helposti huomattavissa, se kiinnittää turhaa huomiota sähkökeskukseen. Lisäksi asehuoneessa oleva pöytä voisi olla yksinkertaisempaa mallia.

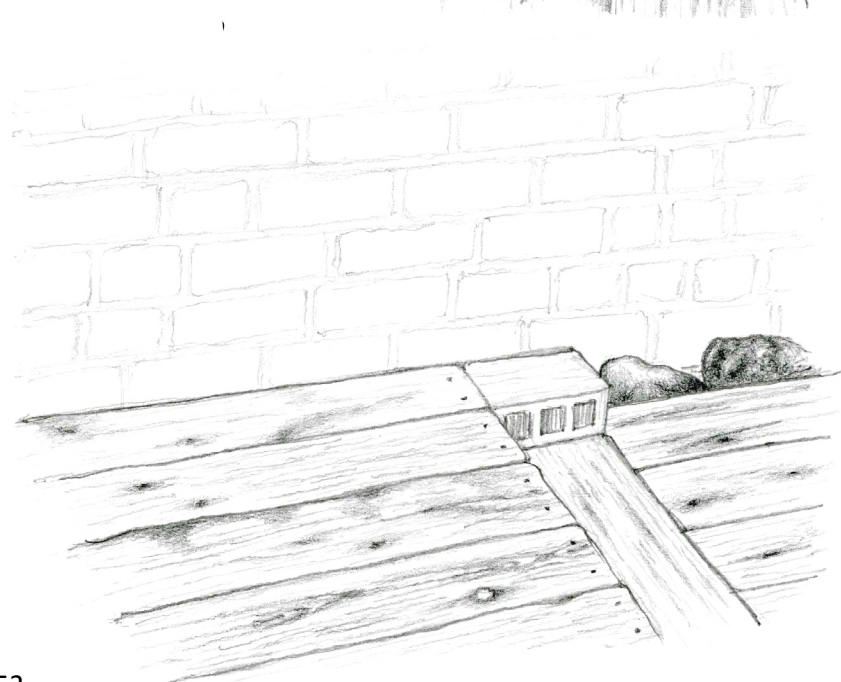
Vaikka totesin jo pistorasioiden soveltuvan melko hyvin kirkkoon, niiden sijoittelua voisi miettiä myös toisella tavalla. Kuten aikaisemmin mainitsin, Suomenlinnassa on joissain tiloissa käytetty lattian sisään piilotettuja pistorasioita. Näin tilan alun perin sähkötön ilme ei muutu liikaa näkyvien rasioiden myötä. Hattulan kirkossa rasioiden piilottaminen jälkikäteen lattian alle voisi olla suuri operaatio, mutta sen sijaan voisi harkita lattian epäsäännöllisten muotojen hyödyntämistä. Kuten viereisellä sivulla olevasta kuvasta näkyy, lattialankut eivät täysin mukaile kirkon seinien muotoja, vaan rakenteiden epätasaisuus aiheuttaa melko leveänkin raon lankkujen ja seinän väliin. Nykyisellä tekniikalla olisi varmasti mahdollista sijoittaa pistorasiat lattialankkujen ja seinän väliseen rakoon, jossa ne olisivat enemmän piilossa kuin nykyiset, pystyssä töröttävät kotelot.

Asehuoneeseen voisi sopia yksinkertaisempi pöytä. Sisäänkäyntiä voisi myös rauhoittaa käsisammuttimen siirtäminen asehuoneen läntiselle seinälle.

Pistorasian voisi sijoittaa lattialankkujen ja seinän väliseen rakoon.

Myös kirkkosalin etuosan tasoeroa voisi hyödyntää.

Toinen vaihtoehto runkokuoneen etuosan pistorasioiden osalta voisi olla hienovarainen kotelointi etuosaan johtavan tasoeron yhteyteen. Jos ylemmän tason lattialankutusta jatkaisi alemman osan päälle, pistorasiat voisi piilottaa siistiin koteloon. Toisaalta esimerkiksi Messukylän vanhassa kirkossa pistorasiat on upotettu vanhaan lattiaan, mikä kieltämättä on erittäin siisti ja näkymätön ratkaisu, mutta siinä on jouduttu kajoamaan vanhoihin lautoihin.

Sisäänkäyntien luona pieni huomiota herättävä asia on ovivalvonta. Ovea kiertävä johto voisi yksinkertaisesti olla saman sävyinen oven kanssa, jotta valkea johto ei pomppaisi tummasta ovesta silmään. Jopa musta johto olisi parempi kuin valkoinen, joka erottuu melko selkeästi. Jos tulevaisuudessa ovivalvonnan johtoja täytyy uusida, johdon värin voisi mahdollisesti vaihtaa tummemmaksi.

Myös ovien lukitus mietityttää. Riippulukkoja on olemassa valtava määrä erikokoisia, -näköisiä ja -värisiä. Uskoisin, että Hattulan kirkon ulko-oviin löytyisi vaakuutusyhtiönkin hyväksymä sopivampi malli, kuin hopeaisena kiiltelevät uudenuutukaiset modernit lukot. Vaikka lukot olisivat vähän hintavampiakin, rakennuksen ylläpidon ja korjauksien kokonaiskustannuksissa muutama lukko olisi kuitenkin melko pieni hankinta.

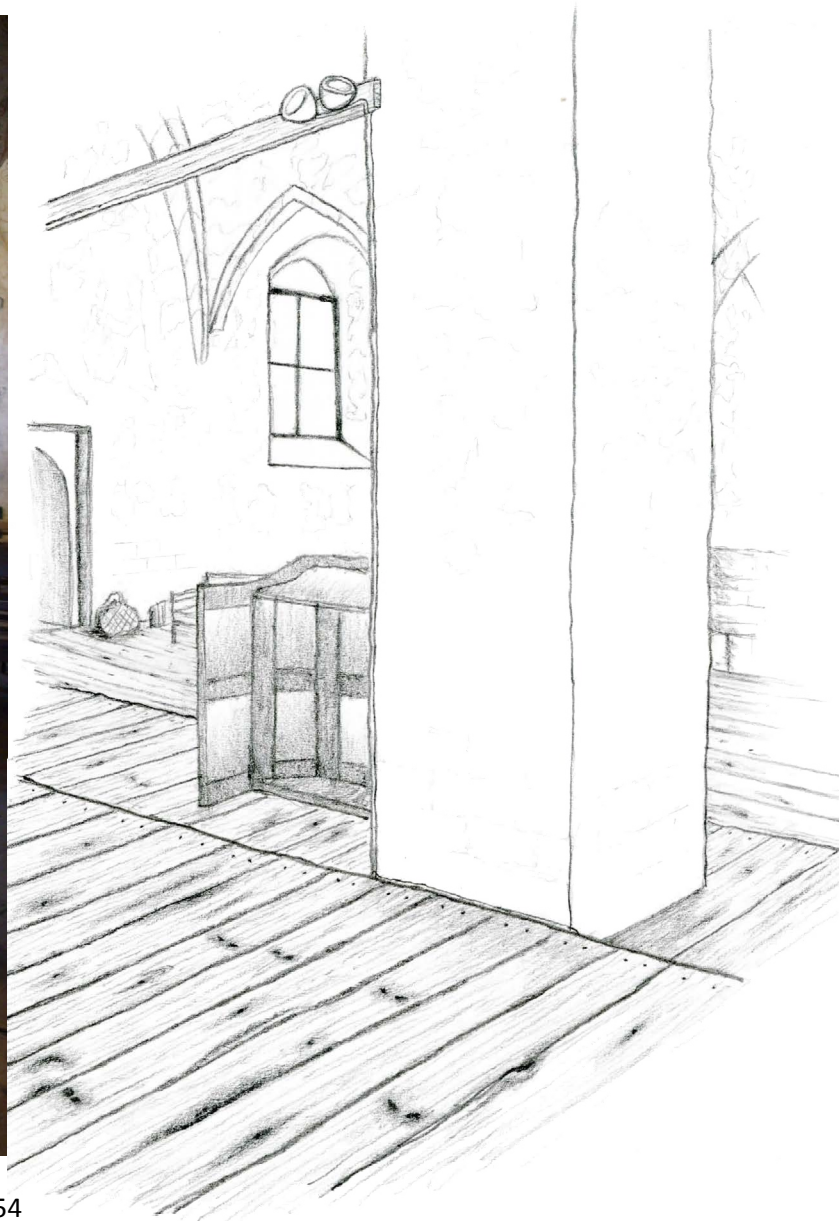
Sisätiloissa muutoksia voisi tehdä myös valaisinten suhteen. Koska kirkko on käytössä lähinnä valoisaan kesäaikaan, liikuteltavat valaisimet ovat sinänsä käteviä, että ne saadaan haluttaessa siirrettyä esimerkiksi sakaristoon. Kuitenkin valaisinta käytettäessä johdolle voisi miettiä sopivan kulkureitin kirkon etuosaan nousevan tasoeron suojassa. Jopa jonkinlainen väliaikainen kiinnitys voisi tulla kyseeseen. Tämä on myös turvallisuusseikka, sillä lattian poikki vapaana kulkevaan johtoon saattaa kompastua.

Nykyiset valaisimet ovat hyvät siinä mielessä, että ne eivät yritä keinotekoisesti olla muuta kuin mitä ovat. Valaisinten sijoittelu on myös tehty harkiten, sillä ne eivät juuri ole näkyvissä seurakunnalle. Ne ovat kuitenkin ulkonäöltään melko kookkaat ja huomiota herättävät. Valaisimiksi voisi harkita myös pienempiä ja vaatimattomampia, esimerkiksi etummaisen pilariparin välissä kulkevaan puurimaan kiinnitettyjä suunnattavia valaisimia. Valaisimet saisi asennettua melko hyvin näkymättömiin, ja sähköasennuksen saisi asennettua melko huomaamattomaksi.

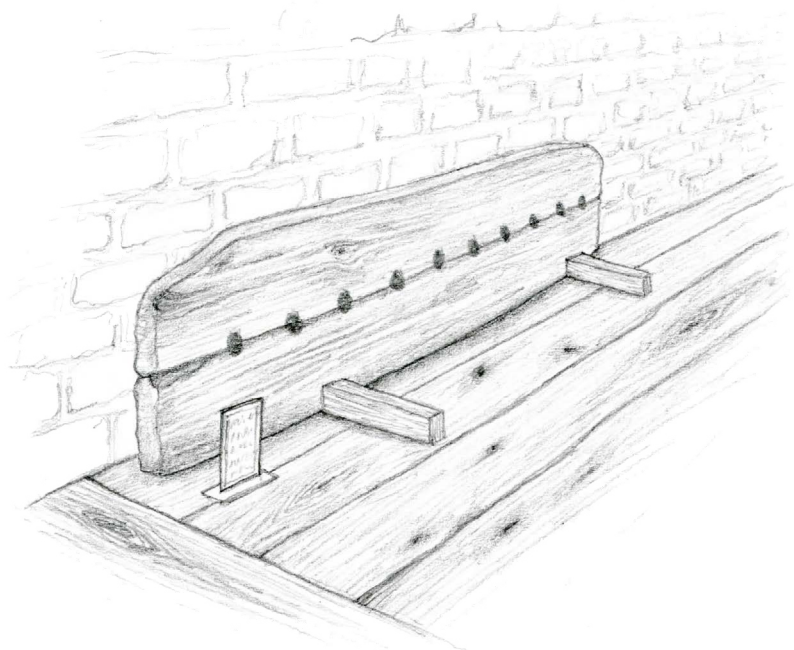
Myös erilaisia säilytysratkaisuja voisi harkita. Vanhassa pienessä kirkkorakennuksessa säilytystilaa ei luonnollisesti ole mitenkään yllin kyllin, ja kun käyttöön liittyviä esineitä kuitenkin kertyy kirkkoon, vaarana on, että sakaristo alkaa toimia varastona. Tämä ei ole suotava tilanne, etenkin kun Hattulan sakaristo on – ainakin Markus Hiekkasen mukaan – Turun tuomiokirkon sakariston jälkeen Suomen hienoin²⁴.

Säilytysratkaisut tulisikin miettiä tarkkaan: Mitä kaikkea kirkossa tulee säilyttää, ja mitä voi säilyttää kirkon ulkopuolella? Käytettävyyden kannalta helpointa olisi tietysti, jos kaikkea kirkossa käytettävää esineistöä voisi säilyttää kirkossa. Hattulan tapauksessa voisi kuitenkin olla mahdollista, että jotain ylimääräistä esineistöä, kuten nuotti- ja mikrofonitelineitä, säilytettäisiin esimerkiksi viereisessä, opastuskeskuksena ja kahvilana toimivassa rakennuksessa. Vaihtoehtona voisi myös olla rakentaa kirkkopihan ulkopuolelle pieni varastorakennus, jos varastoitavaa on paljon. Esimerkiksi ylimääräiset tuolit voisi viedä kirkon ulkopuoliseen varastoon siinä tapauksessa, jos niitä ei käytetä kovin usein.

24 Hiekkänen 2007, 284.

Suurten valaisinten tilalle voisi harkita pienempiä valaisimia.

Kirkossa esillä olevista esineistä kertovat kyltit voisi sijoittaa esineen eteen. Näin kylttejä ei tarvitsisi kiinnittää suoraan esineeseen.

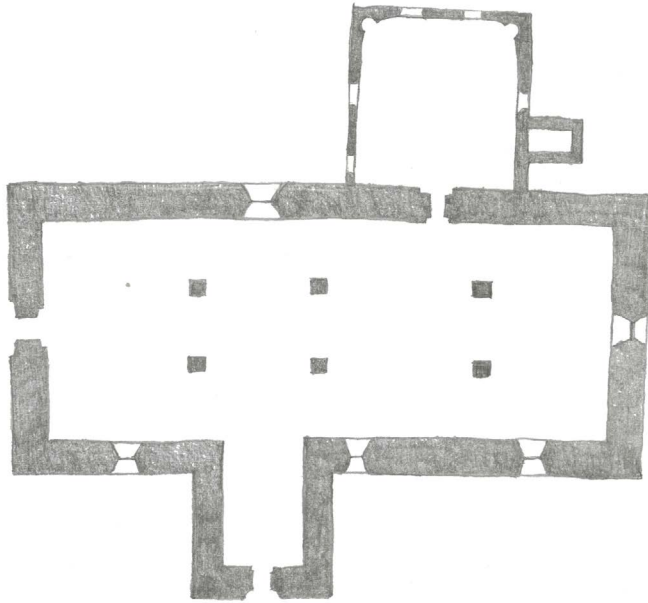
Kirkon sisälläkin on kuitenkin hyvä olla varastotilaa. Hattulan kirkossa on käytössä osa sakariston vanhoista muurikomeroista, joissa säilytetään esimerkiksi ehtoollisastioita. Kuten jo mainittiin, sakaristossa on myös irtokalusteena puinen komero, jossa voi säilyttää esimerkiksi siivousvälineitä. Myös asehuoneessa olevat siivousvälineet saattaisivat tarvita oman säilytystilan.

Sakariston visuaalisen ilmeen vuoksi sinne voisi harkita uutta roska-astiaa, vaikkapa samantyylistä kuin asehuoneessa. Toinen vaihtoehto olisi uusia molemmat roska-astiat esimerkiksi samantyyllisiksi huopia sisältävien pärekorien kanssa. Näin erilaisten varusteiden ilme olisi hieman yhteneväisempi, eikä kirkossa olisi ylimääräisinä materiaaleina vähän sitä sun tätä. Toinen pieni muutos voisi olla runkokuoneessa sijaitsevan soittimen peitteen vaihtaminen hillitymän sävyiseksi. Lisäksi kirkossa esillä olevista esineistä kertovat kyltit voisi sijoittaa esineen eteen sen sijaan, että kyltti on kiinnitetty suoraan esineeseen.

Ulkotiloissa tekniikka on toteutettu varsin siististi ja mahdollisimman näkymättömästi. Tosin henkilökunnan haastatteluissa tuli ilmi, että ulkotilojen valaisinpylviä ei pidetä esteettisesti kovin miellyttävinä. Suurin osa valaisimista on kuitenkin, kuten todettu, sijoitettu kirkkomaan ulkopuolelle, eivätkä ne siellä ole kävijälle kovin selkeästi näkyvillä. Selkeä ulkotiloihin lisättävä tekijä olisi Museoviraston suosittama tupakoinnin kieltävä kyltti. Lisäksi paloturvallisuuden parantamiseksi sakaristoon voisi sijoittaa toisen käsiammuttimen tai sammutuspeitteen.

4.2 HAUHON KIRKKO

4.2.1 KIRKON ESITTELY JA HISTORIA

Vuoden 2009 alussa Hauhon, Hämeenlinnan, Kalvolan, Lammin, Rengon sekä Tuuloksen kunnat yhdistyivät, ja nykyisin näiden alueiden seurakunnat kuuluvat kaikki Hämeenlinnan seurakuntayhtymään¹.

Kirkko ja sen ympäristö

Hauhon keskiaikainen kirkko on kooltaan melko suuri, mikä muurauksen korkean laadun sekä erityis-

¹ Hämeenlinnan seurakunnat: <http://www.hameenlinnaseurakunnat.fi/seurakunnat/hauho/historiaa/> 5.1.2016.

piirteiden lisäksi kertoo erityisestä taloudellisesta panostuksesta kirkon rakentamiseen. Kirkko sijaitsee Hauhon keskustassa vanhan puutaloalueen yhteydessä idyllisessä maisemassa. Se on rakennettu vuosien 1500-1520 välisenä aikana.² Hämeen keskiaikaisille kirkkoille tyyppillinen piirre ovat suuret nurkkakivet³, jollaiset löytyvät myös Hauhon kirkon kaikista kulmista luoteisosaa lukuun ottamatta.

Sakaristoa lukuun ottamatta kirkko on – ainakin ulkoisesti – säilyttänyt hyvin keskiaikaiset piirteensä. Suuri ja pitkänomainen runkokuone sekä asehuone on rakennettu harmaakivestä, mutta päätykolmioiden koristeluissa on käytetty runsaasti tiiltä.

Kirkko on luultavasti alun perin suunniteltu kaksi- tai jopa yksiläivaiseksi, mutta se toteutettiin kolmilaivaisena⁴. Kaikki runkokuoneen kolme laivaa ovat saman korkuisia ja levyisiä, mutta holvaus on erityislaatuinen. Keskiläivassa on tavanomaiset tähtiholvit, mutta sivuläivoissa on länsipäässä ristiholvit ja itäpäässä epäsäännölliset, ruodejaltaan erikoiset tähtiholvit. Yleensä sivuläivät ovat keskiläivää kapeampia.⁵

Runkokuoneen kanssa saman ikäinen on eteläpuolella sijaitseva asehuone. Erikoista asehuoneessa on se, että sitä on alun perin käytetty myös kellotapulina: eteläseinässä on hirsirakenteita, joissa on riippunut soittokelloja. Sen sijaan runkokuoneen pohjoispuolella sijaitseva tiilinen sakaristo on rakennettu muuta rakennusta myöhemmin, vasta vuonna 1784. Samana vuonna purettiin entinen, pienempi sakaristo.⁶ Sakariston suunnitteli Hämeen linnan komentaja, linnoi-

² Hiekkänen 2007, 292-293.

³ Hiekkänen 2003, 61.

⁴ Hiekkänen 2007, 293.

⁵ Hämeen läänin kirkot 1988, 22.

⁶ Hiekkänen 2007, 293.

tusluutnantti Nils Cedergren, sama henkilö joka teki suunnitelman Hattulan kirkon laajentamiseksi. Sakaristo edustaa tyyliltään kustavilaisen kauden sotilasarkkitehtuuria ja eroaa siten muusta kirkkorakennuksesta. Aluksi sakaristoa käytettiin myös ruotsinkielisiin jumalanpalveluksiin, ja siellä on myös pidetty ortodoksia jumalanpalveluksia, rippikoulua ja niin edelleen.⁷

Toisin kuin monien muiden keskiaikaisten kirkkojen ympäristössä, Hauhon kirkon kirkkotarhaa on laajennettu vain vähän, ja se on kirkon kokoon nähden melko pieni⁸. Kirkon eteläpuolella olevan sankarihautausalueen on suunnitellut arkkitehti Arne Ervi. Länsipuolella oleva kellotorni on rakennettu 1864.⁹ Torni on korkea ja pääosin tiilirakenteinen.

Kirkon sisätilat ovat valoisat osittain useissa korjauksissa toteutettujen ikkunoiden suurentamisen ansiosta ja osittain valkeiden seinien ja holvien vuoksi¹⁰. Kirkosta ei ole löytynyt lainkaan kalkkimaalauksia, ja voikin olla, ettei niitä ole koskaan tehtykään, mutta erikoista on se, ettei kirkossa ole myöskään vihkiristejä, sillä ne ovat kuuluneet välttämättömänä osana kirkon vihkimiseen. On siis mahdollista, että maalauksia on ollut, mutta ne on myöhemmin poistettu. Myöskään keskiaikaisesta sisustuksesta ei ole jäänyt mitään merkkejä, eikä esimerkiksi alkuperäisten alttarien sijainteja tiedetä.¹¹ Kirkon alle hautaaminen lopetettiin vuonna 1796¹².

7 Kantola 1979, 34-35.

8 Hiekkänen 2003, 161.

9 Museovirasto: http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/portti/default.aspx?sovellus=rapea&taulu=T_KOHDE&tunnus=200551 5.1.2016.

10 Hämeen läänin kirkot 1988, 22.

11 Hiekkänen 2007, 293.

12 Kantola 1979, 164.

Rakennuksen korjauksia

Kuten monissa muissakin kirkoissa, myös Hauhon kirkossa on ollut aikojen saatossa useita erilaisia lämmitysmenetelmiä. Ensimmäinen kamiinalämmitys kirkkoon tuli ilmeisesti jo 1800-luvun puolella, mutta se vaihdettiin höyrykeskuslämmitykseksi 1929.¹³ Höyrykeskuslämmitys oli yleisesti käytössä ennen vesikiertoisen keskuslämmityksen yleistymistä¹⁴. Höyrykeskuslämmityksen sijasta harkittiin myös kuumailmajärjestelmää, mutta se ei tullut kysymykseen, sillä kuuma ilma olisi voinut vahingoittaa urkuja ja kirkon rakenteita¹⁵. Lämmitysjärjestelmää uusittiin 1956, jolloin yleislakko häytti korjaustöitä, mutta erityisjärjestelyin työt saatiin jatkumaan. Tuolloin pannut muutettiin öljylämmitteisiksi ja lämpöpatterien määrää lisättiin. Uusia korjauksia tehtiin jälleen 1976.¹⁶

Vuonna 1929 vietettiin Hauhon seurakunnan 600-vuotisjuhla, ja silloin kirkkoon tehtiin muitakin korjauksia. Kirkon sisätiloja valkaistiin ja alttarirakennetta muutettiin arkkitehti R. Blomstedtin suunnitelmien mukaan. Myös alttarin yläpuolella nykyisin oleva lasimaalaus saatiin tuolloin lahjoituksena.¹⁷

Sakaristoa uusittiin 1954 arkkitehti Paavo Riihimäen johdolla, jolloin sinne hankittiin muun muassa uusia kalusteita. Ensimmäinen kiinteä äänenvahvistusjärjestelmä tuli kirkkoon 1966, ja sakaristoon sijoitettiin sen säätökeskus, samoin kuin 1969 kirkonkellojen sähköisen soittojärjestelmän säätökeskus.¹⁸ Nykyisin kirkonkellojen soitto onnistuu tarvittaessa myös puhelimella.¹⁹

13 Kantola 1979, 40.

14 Uljas 2006, 6.

15 Kantola 1979, 165.

16 Kantola 1979, 40.

17 Kantola 1979, 39-40.

18 Kantola 1979, 40.

19 Pastori Markku Niemisen haastattelu 7.12.2015.

Ensimmäiset urut saatiin kirkkoon vuonna 1882²⁰, ja ne uusittiin ensimmäisen kerran 1959, jolloin myös urkuparvella tehtiin uudelleenjärjestelyitä. Urkuparvea uusittiin jälleen 1979.²¹ Nykyiset urut tulivat kirkkoon vuonna 2003²².

Kirkon kattoa on korjattu lukuisia kertoja. Katto uusittiin täysin vuonna 1856. 1900-luvun puolella kattoa tervattiin vuonna 1922 ja paikattiin ja kyllästettiin vuonna 1951, kunnes lopulta asehuoneen ja sakariston katot uusittiin kokonaan 1973-74, ja runkokuoneen etelälape puolestaan 1978. Myös kellotapulin kattoa paikkailtiin ja maalattiin vuosina 1954 ja 1970.²³

1900-luvun alkupuolella tuholaiset ovat olleet kirkon puukalusteiden riesana. 1937 tuholaisia yritettiin häätää Cuprinol-puun suoja-aineella, ja 1955 sinihapolla. Lattia ja penkit on maalattu vuosina 1929, 1956 ja 1965.²⁴

Kirkkomaa salaojitettiin ja viemäreitä rakennettiin 1940-luvulla, ja niitä on uusittu myöhemmin. Tosin edelleen tiettyinä vuodenaikoina sadevesien huono kulkeutuminen pihakiveykseltä pois on ongelma, joten tulevaisuudessa sadevesijärjestelyt tulee miettiä uudelleen²⁵. Ensimmäinen ukkosen johdatin kirkkoon asennettiin 1894, ja sitä on korjattu ja uusittu lukuisia kertoja. Ensimmäiset sähkövalot tulivat kirkkoon jo 1920. Uusi keskuskaapeli vedettiin 1954 ja sisävalaistus sähköjohtoineen uusittiin 1957.²⁶ Laitteita on uu-

sittu sittemmin 1977 ja viimeksi valaisimia 1980-luvun puolivälissä ja kaiuttimet 1990-luvulla²⁷. Valaisimet ovat pysyneet samanmallisina, vaikka niitä on uusittukin. Valaisinmallin on suunnitellut Antti Salmenlinna ja valmistanut Martti Salmenlinnan taidetakomo, ja ne tulivat kirkkoon vuoden 1957 uudistuksessa. Malli on suunniteltu vanhojen valaisinten mukaan. Rakennushistorioitsija Knut Drake on luonnehtinut valaisimia ”jäätelötötterön muotoisiksi”²⁸, mutta mielestäni ne sopivat melko hyvin vanhaan kirkkoon.

4.2.2 KOHTEEN NYKYTILA – INVENTOINTI VALOKUVIN JA SELOSTUKSIN

Hauhon kirkko on seurakunnan aktiivisessa käytössä, ja siksi siellä on huomattavat määrät erilaista tekniikkaa sekä varusteita. Yleiskatsaus sisätiloihin antaa jopa kuvan, että jotain voisi karsia runsaasta sisustuksesta, sillä keskiaikaisen kirkon tunnelma osittain peittyi varusteiden alle. Tietysti säännöllisessä käytössä olevassa suuressa kirkossa on tärkeää, että asiat toimivat käytännöllisesti ja hyvin, mitä runsas varustelu omalta osaltaan edistää.

Sakaristo

Keskiaikaisen tilan tuntua on luonnollisesti vähiten sakaristossa, joka onkin rakennettu vasta 1700-luvun lopulla. Tiilirakenteisen laajennusosan sisäkatto on vuorattu lautaholvilla, ja seinät ovat osin valkoisiksi kalkitut, osin ruskeaa koristeellista peilipanelointia. Sakariston koillis- ja luoteisnurkkauksiin on lisäksi tehty keskiaikaisia muurikomeroita muistuttavat säilytys-

20 Hämeenlinnan seurakunnat: <http://www.hameenlinnaseurakunnat.fi/yhtyma-tilat/hauhon-kirkko/> 18.1.2016.

21 Kantola 1979, 40-41.

22 Hämeenlinnan seurakunnat: <http://www.hameenlinnaseurakunnat.fi/yhtyma-tilat/hauhon-kirkko/> 18.1.2016.

23 Kantola 1979, 41-42.

24 Kantola 1979, 42.

25 Pastori Markku Niemisen haastattelu 7.12.2015.

26 Kantola 1979, 42.

27 Pastori Markku Niemisen haastattelu 7.12.2015.

28 Kantola 1979, 165.

Sakaristo

Sakariston tekniikkaa

ratkaisut, joista toisessa on puiset ovet ja toisessa on siniseksi maalattu tausta ja esillä *Pyhä Anna itse kolmantena* -veistos vuoden 1500 tienoilta²⁹. Sakaristossa on pieni alttari ja istuimet seurakunnalle, ja siellä pidetään pienempiä toimituksia, kuten häitä silloin, kun suuri, noin 600 henkilöä vetävä kirkkosali tuntuu liian avaralta. Sakaristoon on sijoitettu myös tekninen keskus, josta hallinnoidaan muun muassa sähköä ja valaistusta sekä valvontakameroita. Keskus on piilotettavissa harmaan verhokankaan taakse, mutta se on silti melko näkyvä elementti tilassa.

Sakaristossa sijaitsevat myös kirkon wc-tilat, joista yksi on periaatteessa esteetön. Wc on tosin pyörätuolissa olevalle henkilölle hieman pieni ja hankalasti saavutettavissa, mutta jo se, että keskiaikaisessa kirkossa on esteetön wc-tila käytössä, on melkoinen saavutus. Muuten esteettömyys on otettu huomioon alttarille johtavalla invaluisikalla. Esteetön sisäänkäynti tapahtuu asehuoneen oven kautta. Wc-tilat sijaitsevat sakariston sisäänkäynnin vieressä, ja ne ovat yhteydessä sakaristoon pienen eteistilan kautta, joten ne eivät ole näkyvillä kirkkotilassa. Wc-tilat ovat tilallisesti ja varustukseltaan kuin mikä muu wc tahansa, eikä mitään kirkollisia erityispiirteitä näy.

Vaikka sakaristossa on pieni alttari ja penkit, se toimii kuitenkin alkuperäisen käyttötarkoituksensa mukaan ennen kaikkea henkilökunnan tilana. Tähän liittyviä varusteita siellä on esimerkiksi useita komeroja sekä suuri, lahjoituksena saatu vaatekaapisto vuodelta 1979, puinen naulakko, ensiapulaukku, roska-astia, tikkaat, lämpömittari, mikroaaltouuni ja niin edelleen. Sisustuksellisia elementtejä tilassa on esimerkiksi entisten kirkkoherrojen kuvia sekä maalauksia seinillä, tekokukkia, ikkunaverhot ikkunoissa, kynttilänjaljoja

29 Hiekkänen 2007, 294.

sekä -seinätelineitä, erilaisia puisia istuimia ja pöytiä, koreja sekä ruukkukasveja.

Sakariston kattovalaisimet ovat kynttiläkruunuja muistuttavia kattokruunuja, joista osan lampuja peittävät varjostimet. Runkohuoneen ja sakariston välisessä tilassa on myös yksittäinen valkoinen riippuva kattovalaisin. Puulattialla on punaiset kumireunaiset matot, samanlaiset kuin kirkkosalissa. Teknisinä varusteina tilassa on lisäksi esimerkiksi paloilmoituspainike, eteistilan sähkökaappi, poistumistiemerkinävalot sekä ovikellolaite, joka inventointihetkellä oli rikki.

Koska kyseessä ei varsinaisesti ole keskiaikainen tila, siltä ei voi myöskään odottaa keskiaikaista henkeä. Sakaristoon on tiivistetty kirkon käytännölliset tarpeet, ja sinne on lisätty visuaalisia elementtejä viihtyisyyden lisäämiseksi. Vaikka tilan ei tarvitse pyrkiä näyttämään keskiaikaiselta, sen olisi suotavaa sopia tyyliään muuhun kirkkorakennukseen mahdollisimman hyvin. Toisaalta ulkopuoleltakin huomaa, että sakaristo eroaa muista kirkon osista osittain materiaalinsa vuoksi ja osittain esimerkiksi ikkunoihin tehtyjen puisten luukujen takia.

Sakariston varusteita

Sakaristo

Sakariston vaatekaappi

Lämpöpatteri kirkkosalin länsipäässä

Lämpöpatteri penkin alla

Sähköasennukset ja lämmitys

Runkohuonetta on myös uudistettu aikojen saatossa useita kertoja, eivätkä kaikki muutokset ole edes tiedossa. Erittäin suuri muutos sisätiloille on ollut ikkunoiden suurentaminen, mutta myös sähkön ja lämmityksen tuonti rakennukseen on aiheuttanut muutoksia.

Hauhon kirkossa on osittain käytetty Museoviraston suosittellemaa lämmitystapaa, ja kaukolämpöön liitetyt lämpöpatterit on sijoitettu kirkon penkkiin alle. Pattereita on kuitenkin vain joka toisen penkin alla, mutta lisäksi niitä on runkokuoneen ja asehuoneen sisäänkäyntien yhteydessä, sakaristossa ikkunoiden alla sekä urkuparvella. Penkkien alla olevat patterit ovat hyvin piilossa. Ne on maalattu penkkien jalkojen kanssa samaan sävyyn, ja ne ovat siistit ja vaatimattomat. Seinillä olevat patterit ovat kookkaampia ja seinien väriin mukaan valkoiseksi maalattuja. Ne maastoutuvat kirkkoon niin hyvin kuin mahdollista, mutta ovat kuitenkin valitettavan näkyvä elementti heti sisäänkäyntien yhteydessä ja sakaristossa. Lisäksi lämpöpatterit ovat aiheuttaneet valkoisiin seiniin tummentumia. Parvella on samanlaisia matalampia pattereita kuin penkkien alla. Niiden osalta näkyvin osa ovat luultavasti alhaalta kirkkosalista ylös parvelle johtavat vesiputket, joita kulkee runkokuoneen länsipäässä.

Sakariston alle on rakennettu kattilahuone, josta käsin kirkon lämmitys tapahtuu. Kattilahuoneen sisäänkäynti on rakennettu erilliseen ulokkeeseen sakariston kylkeen, joten se näkyy kirkon ulkomuodossa selkeästi, kuten myös kattilahuoneen ilmastointiuloke ja piippu. Kattilahuoneen sisäänkäyntiuloke on rakennettu niin, että yksi sakariston ikkunaluukuista ei pääse täysin aukeamaan.

Sähköjohdot on kuljetettu ilmeisesti osittain puulattian alla ja osittain puisen lattialistan sisällä. Sähköasennuksia on mitä ilmeisimmin Museoviraston suositusten vastaisesti upotettu myös rakenteisiin. Osa kiviseinissä olevista pistorasioista on seinän pinnassa kulkevan näkyvän johdon päätteenä, mutta osa rasioista törröttää suoraan kiviseinästä, mikä tarkoittaa, että kiviseinän rakenteisiin on kajottu, ja sähkö on viety sen sisällä. Huomiota herättävää on, että asennusratkaisuja näyttää olevan monenlaisia. Osa pistorasioista on sijoitettu hienovaraisesti runkokuoneen seinän vieressä olevan puisen pilarin kylkeen, mutta osa on asennettu suoraan kiviseinään. Lisäksi esimerkiksi asehuoneen kattovalaisimen sähköasennukset on upotettu sisäkattoon. Piilotetut sähköasennukset ovat toki siistimpiä kuin näkyvät johdot, mutta kun tulee asennusten huollon aika, korjaus voi olla tavanomaista vaativampi ja jättää näkyviä jälkiä rakenteisiin.

Myös sakariston sisäkaton sähköasennukset on upotettu lautaholviin. Sen sijaan urkuperäen alapinnan kaikki sähköasennukset ovat näkyvissä, ja johdot kul-

Pistorasioita kirkkosalissa

Sähköviintejä parven alla

Kattilahuone ja sakaristo

Kirkkosalin valaisimia

kevat parven alapintaa sekä puupilareita ja -palkkeja pitkin. Parven alapinnassa oleviin puisiin palkkeihin on tehty johdoille läpivientejä. Tekniikan suuresta määrästä johtuen johtojakin on melko paljon.

Valaistus

Kirkossa on useita erilaisia valaisimia, joita hallitaan sakaristosta käsin. Runko huoneen pilareissa ja seinillä sisäänkäyntitasossa sekä parvella on kahdenlaisia pitkänmallisia valaisimia messinkikiinnikkein. Toinen malli, jota on käytetty pilareissa, on kolmiosainen ja kulmikkaampi, ja toinen, seinillä käytetty on muodonaltaan soihdumainen. Näiden valaisinten johdot on viety seinäpintaa pitkin suoraan alas lattiaan alle tai lattialistaan. Johto on kaikkien valaisinten osalta näkyvissä, eikä sitä ole upotettu kiviseen seinään, ja ratkaisu on tehty niin siististi kuin se on tilanteen huomioon ottaen mahdollista. Valaisimet sopivat hyvin kirkon tyyliin, ja ne ovat Museoviraston suositusten mukaan matalalla ja hyvin huollettavissa.

Suuri määrä pieniä valaisimia luo miellyttävämmän valaistuksen kuin muutama suurempi. Ainoa haittapuoli on se, että näkyviä sähköasennuksia ei voi välttää, ja näitä seinävalaisimia on kirkossa melko paljon. Lisäksi pohdin sitä, olisiko kirkossa voitu käyttää vain yhtä seinävalaisintyyppiä kahden sijaan, mutta toisaalta jaottelu on looginen, kun pilareissa on omanlaisensa ja seinillä omanlaisensa, ja molemmat valaisintyypit ovat kuitenkin saman henkisiä. Lisäksi valaisinten sijoittelua on selvästi mietitty myös siltä kannalta, että ne eivät häikäise penkeissä istuvia, sillä pilarien valaisimet on kiinnitetty aina alttarin puoleiselle sivulle, joten ne jäävät penkeissä istuvien selän taakse.

Urkuparven alapintaan kiinnitetyt valaisimet ovat pyöreitä, litteitä ja plafondimallisia. Ne saavat sähkönsä seinien vieressä olevia pilareita sekä sisäkaton pintaa pitkin. Nämä valaisimet poikkeavat muodonannoiltaan kaikista muista valaisimista, mutta sopivat matalaan parvenalustilaan. Jos tässä tilassa olisi vain seinillä olevat valaisimet, tila jäisi liian pimeäksi, eikä penkeissä istuville, saati keskikäytävällä kulkeville, riittäisi valoa.

Kirkon etuosa ja alttari on valaistu etummaisen pilari-parin taakse kiinnitetyillä pienillä pyöreillä suunnattavilla valaisimilla. Valaisimet on kiinnitetty lyhyeen kiskoon, jossa kussakin on kaksi valaisinta. Valaimet ovat käänneltävissä ja suunnattavissa esimerkiksi alttarille tai lukupulpettiin. Taaempaa kirkosta katsottuna ne luovat miellyttävän ja kauniin valon alttarille ja kuoriin, mutta itse valaisimet ovat piilossa pilarien takana. Valaisimet ovat melko pienet ja vähäneiset, joten vaikka niitä katsoisi kirkon etuosasta päin, ne eivät juuri kiinnitä huomiota. Lisäksi johto on kuljetettu samassa linjassa alempana olevan valaisimen johdon kanssa. Kaiken kaikkiaan kirkon etuosan valaisu on mielestäni onnistunut.

Lisäksi kirkossa on muutamia muitakin erilaisia sähkövalaisimia. Parvella pilareihin on kiinnitetty yläpuolista holvia valaisevat puolipyöreät seinävalaisimet. Valaisimet ovat materiaaleiltaan samaa maailmaa muiden seinävalaisinten kanssa, mutta niiden tarkoitus jää ehkä hieman epäselväksi. Valo ei juuri näy alhaalla kirkossa oleville, sillä se on parvella pilarin takana, ja koska se on suunnattu ylös holviin, se ei myöskään anna kovin paljon valoa urkuparvella olijaille. Lisäksi valaisinten sähköasennukset ovat melko näkyvät, sillä paksu johto on jostain syystä koteloitu metalliseen, hopeanväriseen putkeen. Lisäksi toisen valaisimen vieressä on pilariin kiinnitetty näyttö, jonka johdot on

Parven valaisin

Kuorin valaisimia

Asehuoneen valaisin

Saarnastuolin valaisimet

Kirkkosalin kynttiläkruunu

koteloitu erikseen valaisimen johdon viereen. Lopputuloksena on melko näyttävä sähköasennus, joka tosin, kuten mainittu, on näkyvissä vain parvella olijoille.

Asehuoneessa on myös sähköinen kattovalaisin, joka poikkeaa kirkon muista valaisimista. Se on kruunumainen, ja sen sähkövalaisinosa on kruunun keskellä, ja ulkokehällä on pidikkeet kahdeksalle kynttilälle. Muodonannoltaan se on melko siro ja herkkä, mutta eniten se eroaa muista valaisimista koristelunsa takia. Valaisin on kristallikruunumainen, ja siinä on erimuotoisia ja -kokoisia lasikoristeita. Asehuoneessa ei ole muita valaisimia, lukuun ottamatta lähetyskynttelikköä ja seinällä olevia kynttilätelineitä, ja kattovalaisimen lasikoristeet luovat kieltämättä viehättäviä heijastuksia kattoon ja seinille ja siten asehuoneeseen omanlaisensa tunnelman. Kristallikruunu ei kuitenkaan ole keskiaikaiseen kirkkoon kaikkein autenttisin valinta, ja valaisin tosiaan poikkeaa muiden valaisinten tyylistä, joten ehkä asehuoneeseenkin voisi harkita jotain toisenlaista valaisinta.

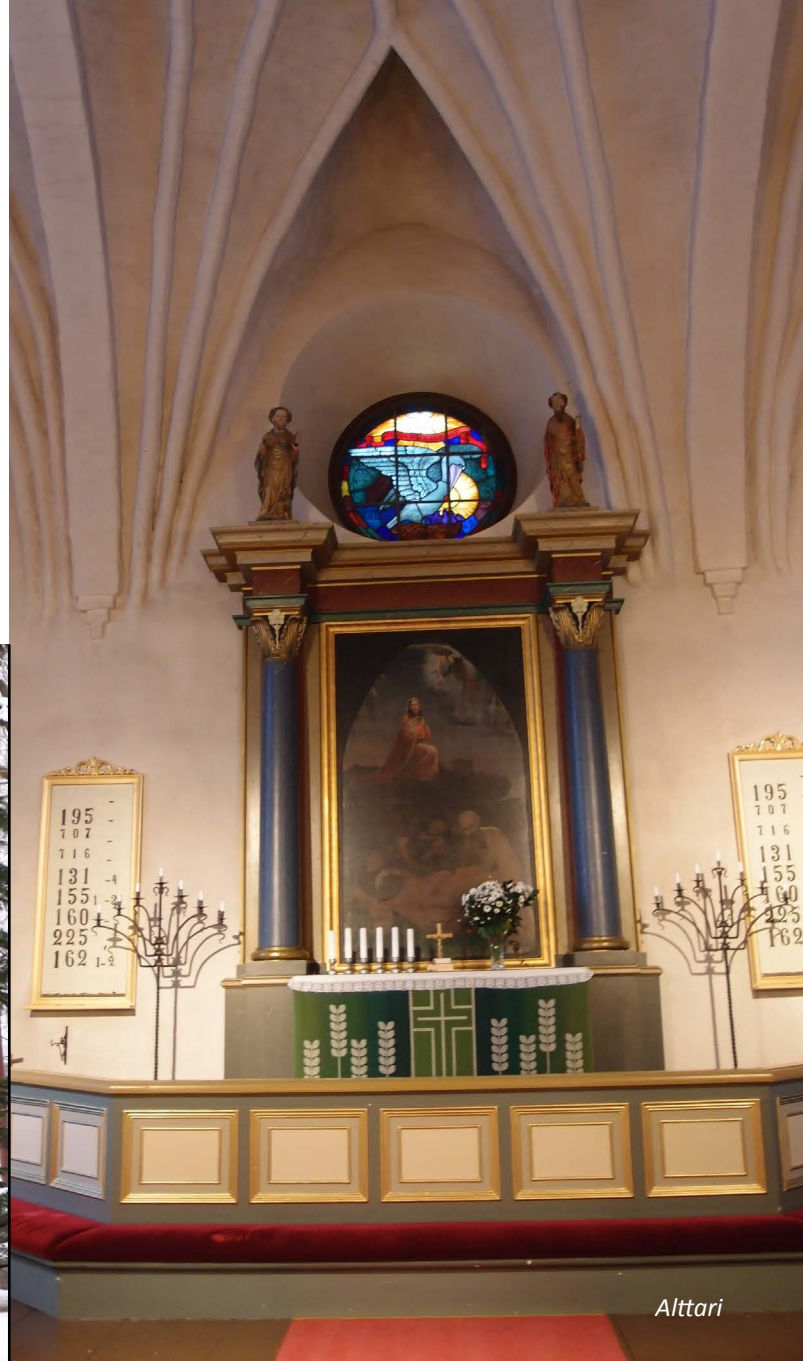
Vielä yksi sähkövalaisintyyppi löytyy ylhäältä saarnastuolista, jossa saarnaajalle on järjestetty lukuvaloa kahdella pöytävalaisimella. Valaisimissa on metalliset, koristeelliset jalat ja valkoiset varjostimet, ja ne sopivat sinänsä tyyliään kirkon muihin valaisimiin. Alhaalta penkeistä katsoen valaisimet kuitenkin erottuvat saarnastuolista melko selkeästi, ja jostain syystä valaisimet luovat assosiaation ennemmin lokoisaan lukunojatuoliin kuin keskiaikaisen kirkon saarnastuoliin. Valaistukseksi voisi mahdollisesti harkita jotain vähäeleisempää.

Sähkövalaistuksen lisäksi kirkossa on lukuisia kynttilätelineitä, -kruunuja ja -jalkoja. Runkohuoneen keskikäytävällä kattoon on ripustettu kaksi näyttävää mesinkistä lehtiaiheisiin koristeltua kynttiläkruunua, joissa on kussakin pidikkeet yhteensä 24 kynttilälle kolmessa

kerroksessa. Kruunut roikkuvat kattoon ripustetussa pitkässä koukussa, ja ovat sen verran korkealla, että kynttilöiden vaihtamiseen ja sytyttämiseen tarvitaan korkeat A-tikkaat. Kynttilät sytytetään muutaman ker-
ran vuodessa suurimpina juhlapyhinä.

Lisäksi pilareihin ja seinille on kiinnitetty paljon kynttilätelineitä. Niitä on sekä runkokuoneessa, asehuoneessa että sakaristossa. Alttarilla on myös korkeat rautaiset kynttilänjalat. Kynttilävalaistus tuo sähkövalaistukseen kauniin lisän ja luo miellyttävää tunnelmaa, vaikka kynttilöiden valovoima ei ole kovin suuri etenäkään näin suuressa kirkossa.

Ulkopuolelta kirkko ja kirkkomaa on valaistu kirkko-
maalla olevin valonheittimin. Yhtein pylvääseen on kiinnitetty useampi valonheitin, jotka valaisevat eri

Kaiutin ja valaisin

Kaiutin parven alla

suuntiin kirkkoa, kirkkomaata sekä kellotapulia. Valaisimet ja pylväät ovat tummat, mutta kirkon suuren takia melko korkeat. Hattulan kirkkokin tosin on melko korkea, ja siellä kirkkomaalla olevat valaisimet olivat matalat, ja korkeammat pylväät oli sijoitettu kirkkomaan ulkopuolelle. Siellä tosin kirkkomaalla ei ollut juurikaan korkeaa kasvillisuutta, kun taas Hauhon kirkon vieressä kasvaa useita kookkaita puita, jotka saattaisivat varjostaa kauempaa tulevaa valaistusta.

Äänentoisto

Hauhon kirkossa on kiinteä äänentoistojärjestelmä, joka on uusittu viimeksi 1990-luvulla. Aikaisemmin kaiuttimia oli vain kirkon etuosassa, mutta nyt ne on järjestetty eri pisteisiin, ja kuuluvuus on parantunut. Kuoriosaan ei ole voitu laittaa kaiuttimia äänenkiertoilmion takia, mutta kirkon etuosassa kuuluvuus ilman kaiuttimia ei ole ongelma.³⁰ Nykyiset kaiuttimet ovat hyvälaatuiset tanskalaiset System Audio -kaiuttimet, jotka soveltuvat hyvin asennettavaksi seinälle³¹.

Runkohuoneen keskiosassa sekä parvella kaiuttimet on asennettu seinälle seinävalaisinten alapuolelle niin, että johdot kulkevat samassa nipussa alas lattian alle tai lattialistan sisään. Kaiuttimia on vaikea naamioda tai peittää, sillä äänentoiston laadun kannalta kaiuttimet eivät voi olla kovin pieniä, ja lisäksi äänen on päästävä kulkemaan esteettömästi kaiuttimesta. Valaisin ja kaiutin yhdessä muodostavat hyvin näkyvän elementin kirkon seinälle, mutta niiden yhdistäminen on varmasti parempi ratkaisu, kuin usean sähköasennuksen tekeminen vierekkäin.

30 Pastori Markku Niemisen haastattelu 7.12.2015.

31 System Audio: <http://system-audio.com/sound-philosophy/?v=f0aa03aaca95> 19.1.2016.

Urkuparven alapuolella kaiuttimet on saatu paremmin näkymättömiin, sillä ne on kiinnitetty parven alapintaan runkokuoneen reunoille, minne katse ei eksi niin helposti. Asehuoneessa on myös yksi kaiutin, joka on kiinnitetty suoraan seinälle. Itse kaiuttimet ovat melko pienet, ja valkoinen väri auttaa niiden maastoutumisessa kirkkoon. Valitettavasti kaiuttimet ovat väistämättä näkyvillä, mutta sijoittelulla, ryhmittelyllä ja sähköasennusten siistillä tekemisellä voi yrittää vaikuttaa kaiutinten sovittamiseen kirkkoon.

Äänentoistoon liittyvää tekniikkaa on näkyvillä myös muualla kirkossa. Mikrofoneja oli inventointihetkellä esillä saarnastuolissa, lukupulpetissa sekä urkuparvelle. Mikrofoneille on tehty omat pistorasiansa alttarikaiteen, lukupulpetin ja saarnastuolin kaiteen taakse sekä urkujen yhteyteen parvelle. Kaikki nämä pistorasiat on sijoitettu niin, että tavallinen kirkossakävijä ei niitä huomaa. Lisäksi kirkossa on käytössä langattomat mikrofonit, mikä on hyvä järjestely tekniikan, johtojen ja pistorasioiden vähentämisen kannalta. Urkujen lisäksi kirkon etuosassa on sähköinen flyygeli, joka on sijoitettu etummaisena pilarin taakse. Flyygelin jalkojen alle on sijoitettu massiiviset irtopyörät niin, että flyygelin siirto onnistuu työntämällä. Tästä ilmoittamassa flyygelin päällä oli käsin kirjoitettu lappu.

Turvallisuus

Turvallisuuteen liittyvää tekniikkaa kirkossa ovat muun muassa valvontakamerat sekä liiketunnistimet. Käytössä on tilavalvonta, joten erillistä ovivalvontaa ei tarvita. Valvontakamerat ovat yllättävän pieniä ja huomaamattomia, litteitä ja valkoisia, samoin kuin liiketunnistimet. Vaikka laitteet ovat pieniä, ne vaativat kuitenkin samanlaiset sähköasennukset kuin muutkin

Mikrofonien pistorasioita

Flyygeli

Liiketunnistimia, valvontakamera ja kaiutin

Valaisin ja valvontakamera

laitteet. Siksi paikoin saa jopa sellaisen vaikutelman, että kameroiden ja liiketunnistimien sähköasennukset ovat näkyvämpiä kuin itse laitteet. Muutamassa kohdassa tekniikkaa on kerätty samaan paikkaan puolen pilarin yhteyteen niin paljon, että sähköasennukset ovat melko massiiviset. Kun lisäksi pilarin vieressä kulkee vesiputket ylös parvelle, lopputulos on melko näyttävä. Vaikka sähköasennuksia on periaatteessa parempi yhdistää kuin hajauttaa, jonkinlainen yläraja yhteen pilariin yhdistettävien sähköjohtojen lukumäärällä voisi olla hyvä.

Sisällä kirkossa on kolme valvontakameraa. Lisäksi kirkon ulkopuolella on viisi kameraa. Kaikkien kameroiden kuvaamia näkymiä voi katsella sakariston teknikkakeskuksessa seinälle kiinnitetyltä näytöltä. Kirkon sisäpuolella kamerat ovat melko hyvin näkymättömissä pienen kokonsa ansiosta. Näkyvin on ehkä kamera, joka on asennettu valaisimen viereen runkokuoneen seinälle. Kirkon ulkopuoliset kamerat on yhdistetty valaisinpylväisiin. Liiketunnistimet kirkon sisällä on sijoitettu niin, että ne kattavat koko kirkkorakennuksen, ja silloin, kun hälytysjärjestelmä on kytketty päälle ja ne havaitsevat liikettä kirkon sisällä, hälytys laukeaa.

Tekninen piirre, jota Hattulan kirkossa ei ollut, on poistumisreittien merkitseminen valaisimin. Hauhon kirkossa jokaisen uloskäynnin yhteydessä on vihreä lamppu merkitsemässä poistumistietä. Lisäksi vihreät lamput on sijoitettu asehuoneen ja runkokuoneen liittymäkohtaan sekä parvelle johtaviin portaisiin. Hauhon kirkko on niin suuri, että etenkin paljon yleisöä vetävissä tilaisuuksissa poistumistievalot saattavat olla paikallaan. Ne tuovat kuitenkin harmittavasti oman lisänsä sähköjohtoihin, joita on kirkon seinillä melko paljon näkyvissä. Tosin ulko-ovien luona olevien poistumistievalojen johdot on saatu melko hyvin piiloon

oven karmeihin, ja parvelle johtavien portaiden poistumistievalon johto kulkee samassa linjassa portaissa olevan valaisimen johdon kanssa. Sen sijaan asehuoneen ja runkokuoneen yhtymäkohdassa olevaa poistumistievaloa ei ole yhdistetty minkään muun tekniikan kanssa. Viereisellä seinällä on valaisin, joten ehkä poistumistievalon olisi voinut yhdistää siihen. Tosin poistumistievaloa ei voi sijoittaa mihin tahansa, vaan sen on johdateltava ihmiset oikeaan suuntaan sekä oltava hyvin nähtävissä tarpeeksi ylhäällä, jotta se täyttää tarkoituksensa. Muita poistumistiemerkintöjä ei valojen lisäksi ole.

Kirkkosalin savuilmaisimet on sijoitettu holveihin, jonne ne häviävät melko hyvin korkean sisätilan ja valkoisen värinsä ansiosta. Lisäksi savuilmaisimia on näkyvissä asehuoneen tuulikaapissa, sakaristossa sekä urkuparven alapinnassa. Savuilmaisimet on liitetty sähköverkkoon, mitä ei määräysten mukaan vaadita kirkkotilassa. Sähköverkkoon liitetyt ilmaisimet toimi-

Länsipäädyn sisäänkäynti

Poistumistievalojoja

Holvin savuilmaisin

Asehuoneen varusteita ja sammutusvälineitä

vat luotettavasti, mutta näkyviin jäävät sähköjohdot ovat selkeä visuaalinen haitta. Sähköjohdot ovat näkyvissä urkuparven alapinnassa, mutta muissa tiloissa johdot on piilotettu rakenteisiin.

Käsisammuttimia on sijoitettu asehuoneeseen sisäänkäynnin lähelle, urkuparvelle sekä sakaristoon. Käsisammuttimien sijaintia ei ole korostettu kirkossa olevilla erillisillä opasteilla, mutta sijainnit on merkitty poistumistieohjeisiin, jotka löytyvät asehuoneen ja runkokuoneen sisäänkäyntien luota sekä sakaristosta. Hätätilanteen sattuessa kuitenkin esimerkiksi asehuoneen sammutin on melko piilossa, eikä kenellekään välttämättä tule mieleen tarkistaa sammuttimien sijaintia poistumistieohjeista. On luotettava joko ihmisten tarkkanäköisyyteen sammutinta etsiessä, tai siihen että henkilökuntaa on paikalla, ja he tietävät sammuttimien sijainnit. Sammuttimien lisäksi kirkossa on kolme paloilmotuspainiketta, yksi jokaisen sisäänkäynnin luona. Lisäksi asehuoneen sisäänkäynnin yhteydessä on sammutuspeite. Peite on kätkeyty pieneen puiseen kaappiin, joka on ripustettu seinälle, ja sen sisällöstä kielivät vain kaapista ulos roikkuvat sammutuspeitteen hihat.

Poistumistieohjeet ja paloilmotuspainike

Yhteneväiset poistumistieohjeet on lisätty kaikkiin Hämeenlinnan seurakunnan kirkkoihin. Niihin on merkitty kirkon pohjapiirustus ja poistumisreitit, käsisammuttimien ja sammutuspeitteen paikat sekä paloilmotuspainikkeiden paikat. Lisäksi taulussa on ohjeita, kuinka toimia hätätilanteen sattuessa. Etenkin suurissa kirkkoissa ohjeet on varmasti hyvä olla näkyvillä, jotta turvallisuutta saadaan parannettua. Ohjetaulu on sisäänkäyntien yhteydessä melko näkyvä elementti, mutta sen toimivuus perustuu nimenomaan näkyvyyteen, joten sitä ei oikein voi piilottaa. Joskus on tehtävä valinta turvallisuuden lisäämisen ja esteettisyyden

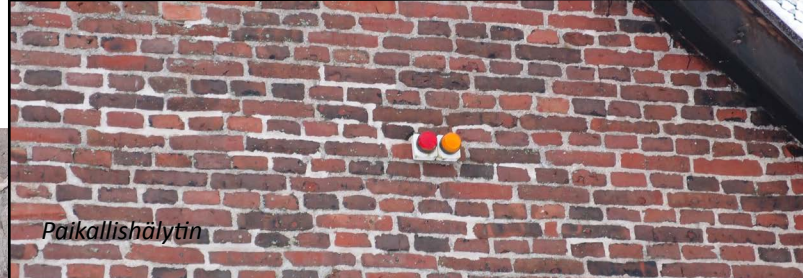
välillä, ja jos voidaan parantaa paitsi ihmisten myös rakennuksen turvallisuutta, joistain visuaalisista seikoista pitää silloin tinkiä. Hauhon suuressa kirkossa poistumistieohjetaulut ovat siis perusteltuja.

Eräs turvallisuuteen liittyvä lisävaruste on urkuperulle vievien portaiden luona urkuperun tasoon kiinnitetty mustakeltainen varoitusteippi, jonka tarkoitus on ilmeisesti estää pään kolahtaminen portaita kiivetessä. Teippi on näkyvässä vain parvelta alas tultaessa.

Hauhon kirkossa ei ole automaattista sammutusjärjestelmää, vaan kuivasprinklausputket, johon palokunta pumppaa vettä hälytyksen saatuaan. Sprinkleriputket ovat näkyvillä kirkon ulkopuolella eteläisellä seinustalla, josta ne nousevat ullakolle.

Varoitusteippi

Paikallishälytin

Kuivasprinklausputki

Hälytysjärjestelmästä ilmoittava tarra

Länsipäädyn kalusteita

Parven kalusteita

Länsipäädyn kalusteita

Asehuoneen kalusteita

Kirkon ulkopuolella näkyy myös muita turvallisuuteen liittyviä piirteitä. Esimerkiksi sakariston ulkoseinissä on hälytysjärjestelmään liittyvä paikallishälytin, johon kuuluu sireeni sekä vilkkuvaloja. Lisäksi esimerkiksi kirkon ikkunoissa on hälytysjärjestelmästä ilmoittavat tarrat. Sen sijaan tallentavasta kameravalvonnasta ilmoittavia tai tupakoinnin kieltäviä kylttejä ei ole kirkkomaalla eikä sen läheisyydessä näkyvissä.

Kalusteet ja varusteet

Sakaristossa olevien kalusteiden lisäksi myös muualla kirkossa on melko paljon erilaisia irtokalusteita ja varusteita. Siirrettäviä tuoleja on paitsi läntisen sisäänkäynnin luona myös urkuparvella ja asehuoneessa. Tuolit ovat melko samantyyllisiä kuin Hattulan kirkossa: siroho rakenne, jalat tummaa metallia ja verhoilu punaruskeaa kangasta. Tuolit eivät ole varsinaisesti kauniit, mutta muodonannoiltaan alisteiset muulle kalustukselle ja kätevästi pinottavissa. Näiden tuolien lisäksi asehuoneessa on yksi erilainen, vihreä käsinojallinen tuoli. Lisäksi urkuparvella on pinottuna muutamia muovisia vihreitä metallijalkaisia tuoleja, jotka ilmeisesti ovat käytössä vain silloin, kun tarvitaan poikkeuksellisen paljon istuimia. Näiden tuolien lisäksi sakaristossa on puisia, vanhempia tuoleja sekä samanlainen käsinojallinen tuoli kuin asehuoneessa.

Kirkkoon on saatu lahjoituksena vaahtomuovisia istuinlustoja, joiden on tarkoitus pehmentää ja lämmittää kirkon penkkejä. Penkkien alla olevasta lämmityksestä huolimatta penkit saattavat joskus olla kylmät, ja istuinlustoja käytetään työntekijöiden mukaan melko paljon. Istuinlustoja oli inventointihetkellä asehuoneen sisäänkäynnin vieressä sekä runkokuoneen läntisestä päädyistä sisäänkäynnin läheltä. Alustoille on runko-

huoneessa teline, joka on tehty massiivipuista lan-
kuista. Teline on melko näyttävä ja omalaatuinen. Teli-
neen vieressä oli inventointihetkellä kokoontaitettavat
parit kirkossa sattuvia sairastapauksia varten.

Läntisen sisäänkäynnin luona on lisäksi hyllyt virsikir-
joille sekä pieni puinen vihreällä pöytäliinalla peitetty
pöytä, jolla on kirkon vieraskirja, esitteitä, myytäviä
postikortteja, lastenkirjoja ja niin edelleen. Enemmän
lapsille tarkoitettuja leluja on sijoitettu asehuonee-
seen matalalle puupöydälle koriin. Asehuoneessa on
myös puupaneelinen näyttelyvitriini. Runkohuoneen
etuosassa seinällä on 1900-luvun puolen välin tienoilla
lahjoituksena saatu vihkirijy.

Urkuparven irtaimisto palvelee lähinnä esiintyjien ja
henkilökunnan tarpeita. Urkuparvella on tuolien lisäk-
si valkea metallinen hyllykkö, jossa on mikrofoneja ja
johtoja, valkoinen laatikosto, jossa on sisällä mikseri,
sisäpuhelin, joka on tarkoitettu lähinnä kanttorin ja
suntion kommunikointiin, pylvääseen kiinnitetty näyt-
tö, jonka avulla kanttori näkee, missä vaiheessa ehto-
ollinen tai kolehdin keräys on menossa, kaksi metallista,
keskenään erilaista naulakkoa, mikrofonitelineitä, eri-
laisia pieniä mattoja, seinällä valokuvia kehyksissä sekä
urkuun kiinnitetyt lämpö- ja kosteusmittarit. Mikrofo-
nitelineisiin on kiinnitetty lukulamppuja lisävalaistuk-
seksi, ja myös jonkin verran jatkojohtoja oli käytetty.
Lisäksi parvella oli inventointihetkellä jonkin verran
tavaraa, jota ei ilmeisesti varsinaisesti käytetä mihin-
kään, kuten laudanpätkiä.

Varastointitilaa on järjestetty urkuparvelle johtavien
portaiden alle. Runkohuoneen läntisen sisäänkäynnin
vierestä urkuparvelle nousevat kahdet portaat, joiden
alapuolille jäävät tilat on erotettu muusta tilasta lau-
doituksella, joka on maalattu penkkien, portaiden ja
pilarien kanssa samaan sävyyn. Varastotilaan johtaa

Sakariston komeroita

matala ovi, joka erottuu laudoituksesta vain vähän ja on suljettavissa pienellä hakasella. Varastotilat ovat melko matalat ja pienet, joten sinne ei kovin hyvin saisi varastoitua esimerkiksi suurta määrää tuoleja. Sen sijaan varastoissa oli esimerkiksi vanhoja kylttejä, mattoja, kuusenjalka ja niin edelleen. Tällainen varastointitila on erittäin hyödyllinen, jotta kirkossa voidaan säilyttää myös tavaraa, jota ei haluta pitää esillä.

Lisää varastointitilaa löytyy sakaristosta, jossa on seinään upotettuja komeroita sekä irrallisia vaatekaappeja. Huomion kiinnitti sakaristossa se, että komeroista ja kaapeista yksikään ei ole samanlainen. Esimerkiksi runkokuoneesta sakaristoon tultaessa vasemmalla seinällä on vierekkäin kaksi seinään upotettua komeroa, joista toisessa on peiliovet ja puinen pyöreä vetonuppi, ja toisessa laakaovet ja hopeanväriset kaarevat metallivetimet. Vastapäisellä seinällä on laakaovinen komero pyöreän muovisen vetonuppin. Komerot näyttävät hyvin eri aikakausien tuotoksilta. Suuressa, osittain lasiovisessa vaatekaapistossa säilytetään pappien vaatteita, ja komeroissa esimerkiksi siivousvälineitä, tulitikkuja, paristoja ja kaikennäköistä muuta, mitä henkilökunta tarvitsee työssään. Myös tekniikkakeskuksen syvennyksessä oli inventointihetkellä säilössä tavaraa. Säilytystilaa on tarpeen olla paljon suuressa kirkossa, mutta keskenään erilaiset ratkaisut hieman lisäävät sakariston sekavuutta. Toisaalta, kun sakaristo on jo valmiiksi eri aikakauden tuote, voi olla ihan hauskaakin, että siellä näkyvät selkeämmin ajan eri kerrostumat.

Hauhon kirkossa on säilynyt muutamia keskiaikaisia esineitä ja kymmenen puuveistosta³². Joitain esineitä on laitettu näytteille asehuoneen vitriiniin. Kirkkosalissa näytteillä oleville veistoksille on tehty pienet val-

32 Hiekkänen 2007, 293-294.

keat hyllyt, jotka on kiinnitetty runkokuoneen seiniin tai pilareihin. Hyllyt sopivat hyvin kirkkosaliin ja ovat sopivan vaatimattomat veistosten esittelyyn.

Roska-astioita on sisätiloissa näkyvillä sakaristossa, asehuoneessa ja urkuparvella. Kaikki roska-astiat ovat muovisia, mustia tai ruskeita sankoja. Kahdessa on muovipussi, yksi on korimaisempi ja ilman pussia. Samoin kuin Hattulassa, Hauhon kirkkoon voisi löytyä sopivampiakin roska-astioita. Kuitenkin koska Hauhon kirkko on muutenkin kokenut enemmän muutoksia, ja sisätiloissa on esimerkiksi enemmän uusia irtokalusteita, muoviset roska-astiat istuvat sinne paremmin kuin Hattulaan. Kirkon ulkopuolella roska-astia löytyy kellotapulin alla olevasta läpikäytävästä. Astia on metalliritilää, kannellinen ja melko kookas. Läpikäytävässä on myös paloilmoituspainike, kaksi valaisinta sekä siivousvälineitä.

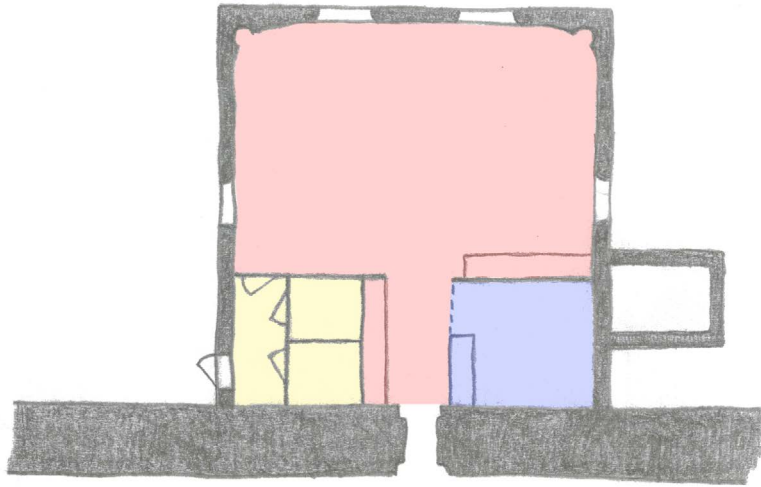
Kirkon runkokuoneen ja asehuoneen ulko-ovet ovat puulasiovia, ja sakariston ulko-ovi on puuovi. Kaikissa ulko-ovissa on melko moderni lukitus. Runkokuoneen ja asehuoneen sisäänkäyntien yhteydessä on tuulikaapit. Sisemmissä ovissa on pitkäsalmat, ja molemmissa ovissa on ovipumput. Varusteet ovat samaa materiaalia kuin vetimet ja lukot, ja ne istuvat hyvin oviin. Tosin ovet itse eivät ole mitenkään keskiaikaista tyyliä, mutta maalatut peiliovet sopivat kyllä kirkon uudistettuihin osiin sekä kalusteisiin. Sakariston ulko-oven yläpuolella on paloilmotin ja ovessa siitä kertova suuritekstinen tarra. Oven vieressä on ovikellopainike, joka ei inventointihetkellä toiminut. Lisäksi ulkoseinässä oven vieressä on kannellinen valkoinen pistorasia. Kellotapulin läpikäytävän ovet ovat myös puuovia. Ovien yläpuolella on värikkäät lasiruutuvalaisimet, joista ainakin yksi lasiruutu oli rikki. Valaisinten johdot on kuljetettu oven

Läpikäytävän varusteita

Läpikäytävän lasiruutuvalaisin Kirkkosalin veistosteline

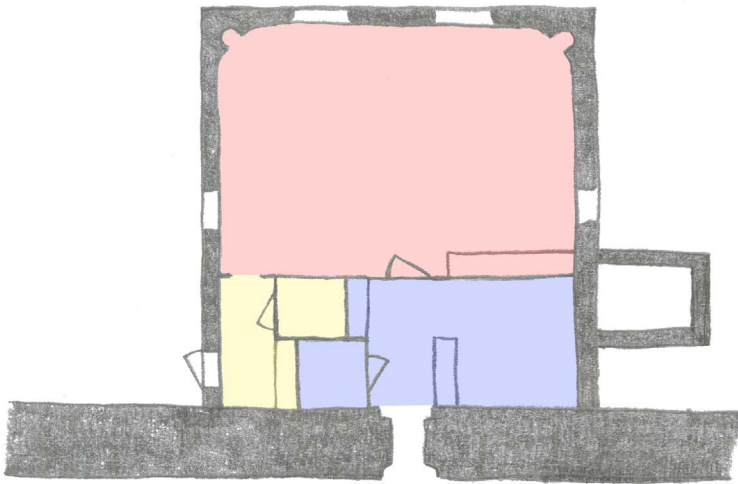

yläpuolella olevan tiilikaaren myötäisesti ja viety tiili-
muurauksen läpi toiselle puolelle melko siististi.

4.2.3 PARANNUSEHDOTUKSET

Kuten jo todettiin, Hauhon kirkko on ajan saatossa koh-
dannut lukuisia muutoksia. Sisätilat ovat kyllä upeat kor-
keine holveineen, ja monia jälkikäteen tehtyjä ratkaisui-
ja on mietitty tarkasti. Kuitenkin sisätiloissa on käytetty
myös paljon sellaista materiaalia ja sen tyyliä kalusteita,
jotka vievät ajatukset pois keskiaikaisesta kirkosta.

Sakaristo on sikäli toissijainen tila kirkossa, että se
on tarkoitettu ensisijaisesti henkilökunnan käyttöön
muun muassa messuun valmistautumisessa ja tavaroi-
den säilytyksessä. Erityisesti Hauhon kirkossa näkisin
sakariston sikälikin toissijaisena tilana, että alkuperäinen
keskiaikainen sakaristo on purettu, ja nykyinen on
rakennettu sen tilalle. Sen vuoksi sakaristoa ei tarvitse
yrittää saattaa keskiaikaiseen ulkoasuun tai henkeen.
Kuitenkin sen tulisi soveltua muuhun kirkkorakennuk-
seen ja muodostaa sen kanssa hyvä kokonaisuus.

*Yllä sakariston nykyinen pohja, alla muutosehdotus.
Yleisötilan voisi selkeästi erottaa henkilökunnan tilasta
esimerkiksi kevyellä väliseinällä. Yhden wc:n voisi myös
osoittaa pelkästään henkilökunnan käyttöön. Punaisella on
merkitty yleisötila, sinisellä henkilökunnan tilat ja keltaisella
eteistilat.*

Hauhon kirkon sakaristossa voisi olla joitakin muutettavia asioita. Ennen kaikkea tilan luonnetta voisi selkeyttää: onko se ennen kaikkea henkilökunnan käytössä vai yleisötilana? Tällä hetkellä se on melko tasavahvasti molempia, ja se saa tilan tuntumaan hieman sekavalta. Tilan keskelle on aseteltu penkit yleisölle ja pieni alttari, joka on tilassa hyvin hallitseva. Kuitenkin siellä on myös muun muassa pappien vaatevarasto, tekninen keskus sekä wc-tilat. Nykytilanteessakin tosin teknisen tilan saa piiloon verhon taakse, mutta tilan luonne on silti hieman sekava.

Tilan irtaimiston järjestelyjä voisi pohtia uudelleen. Esimerkiksi erilaisia pöytiä ja tuoleja on paljon, eivätkä kaikki ole ilmeisesti ainakaan aktiivisessa käytössä, joten ehkäpä kalusteista voisi olla mahdollista karsia osa. Jos tila halutaan pitää myös yleisötilana, osalle henkilökunnan tarvitsemista varusteista voisi koittaa keksiä vaihtoehtoisen säilytystilan. Esimerkiksi mikroaalto-uuni ja keittiöjakkara eivät ole perinteisiä yleisötilan varusteita. Ehkäpä ne esimerkiksi vihkiäisten ajaksi nostetaankin piiloon vaikkapa teknisen tilan verhon taakse, mutta tilan muuttamisessa käyttötarkoituksesta toiseen saattaa olla iso työ. Siksi voisi olla helpompaa, jos tilan tarkoitus olisi alun perin määritelty tarkemmin.

Kaikkein selvintä voisi olla rajata tai järjestellä tilaa selkeämmin. Jos sisäänkäynti yleisötilaisuuteen tapahtuu sakariston ulko-ovesta, runkokuoneen ja sakariston välinen tila voisi olla erotettu muusta sakaristosta esimerkiksi verholla tai kevyellä väliseinällä. Näin syntyisi selkeä ero henkilökunnan tilojen sekä yleisötilojen välille.

Kirkon esineistöä ja kalusteita voisi sekä sakariston että muun kirkon osalta yhtenäistää. Pastori Markku Niemisen mukaan esimerkiksi sakariston komeroista on ollut puhetta, ja niiden ei koeta kovin hyvin sopivan kirk-

koon. Kirkossa on myös paljon erilaisia tuoleja eri puolilla, ja voisi olla parempi, jos moderneja tuoleja olisi vain yhtä mallia. Onhan tietysti sinänsä hyvä, että valikoimassa on myös esimerkiksi käsinojallisia tuoleja, jos joku sellaista sattuu tarvitsemaan, mutta todennäköisesti yksi tuolimalli voisi hyvin palvella kaikkia kävijöitä. Markku Niemisen mukaan urkuparven tuoleja ei pidetä mitenkään esteettisesti korkeatasoisina, joten mahdollisesti kirkon tuolikanta kaipaisi uusimista. Jos uusia tuoleja hankitaan, ne voisivat kaikki olla samanlaisia.

Urkuparvea käyttävät lähinnä kirkon henkilökunta ja kirkossa esiintyvät muusikot, mutta sen soisi kuitenkin myös sopivan varusteluiltaan muuhun kirkkorakennukseen. Usein varastointitilan puute on ongelmana keskiaikaisissa kirkoissa, joten helposti parvelle, jossa on tilaa, kertyy myös sellaista tavaraa, jota ei aktiivisesti käytetä. Toisaalta on parempi, että käyttämätön irtaimisto on parvella, eikä esimerkiksi kirkkosalissa. Myös käytettäviin varusteisiin tulee kuitenkin kiinnittää huomiota. Naulakko on tarpeellinen varuste parvella, ja olemassa olevat naulakot sopivat tilaan kohtalaisen hyvin. Kuitenkin jos naulakko on moderni, se voisi olla mahdollisimman huomaamaton ja vähäeleinen. Siksi kiiltelevää naulakkoa paremmin tilaan voisi sopia esimerkiksi tumma, vaikka maalattua terästä oleva tai rautainen naulakko. Lisäksi olisi kirkon esineistön yhtenäisyyden kannalta hyvä, jos käytettävät naulakot olisivat samanlaisia.

Parvella mietityttää myös valonsaanti. Mikrofonite-lineisiin kiinnitetyt lukulamput eivät välttämättä ole kovin hyvä ratkaisu, sillä ne ovat kaikkine johtoineen hankalia käyttää ja siirrellä, ja esteettisempikin ratkaisu voisi löytyä. Valaisun tarpeesta tulisi uusien korjaussuunnitelmien yhteydessä keskustella kaikkien käyttäjien kesken ja selvittää, minkälaista valaistusta

missäkin tilassa tarvitaan. Näin osattaisiin suunnitella pysyvämmät ja esteettisemmät ratkaisut, ja vältettäisiin ”päälle liimattuja” väliaikaiskeinoja. On olemassa myös erilaisiin tilanteisiin tarkoitettuja siistimpiä irtovalaisimia, kuten nuottitelineeseen kiinnitettäviä paristokäyttöisiä valaisimia, jos halutaan käyttää siirrettäviä valaisimia kiinteän valaistuksen sijasta.

Kaikki irtaimisto, joka kirkossa oli esillä, on varmasti käytössä ja tarpeellista. Runkohuoneen länsipäässä oleva istuinalusten teline ei kuitenkaan välttämättä istu kovin hyvin kirkon muuhun ilmeeseen. Telineen soisi olevan mahdollisimman vaatimaton ja toisarvoinen varuste, kuten istuinalustojenkin. Asehuoneessa alustoja oli asetettu pinoon tuolin päälle, mikä saattaa tavallaan näyttää väliaikaiselta ratkaisulta, mutta voi kuitenkin olla esteettisesti jopa parempi ratkaisu kuin erillinen teline. Jos istuinalusia ja ylimääräisiä tuoleja halutaan pitää saatavilla sisäänkäyntien yhteydessä, näin ne veisivät ehkä vähiten tilaa. Joka tapauksessa on vaarana, että massiivinen teline vie kirkkosalista turhan paljon tilaa ja huomiota. Sisäänkäyntien yhteydessä on muutenkin melko paljon kalusteita ja varusteita.

Pieni asia kirkon varusteiden esteettisyydessä ovat myös roska-astiat. Vaikka sisätiloissa ainoa varsinaisesti yleisölle näkyvässä oleva roska-astia on asehuoneessa, olisi kirkon yhteneväisen ilmeen kannalta parempi, jos kaikki roska-astiat olisivat samanlaisia. Lisäksi muovisankoa visuaalisesti parempia vaihtoehtoja löytyisi varmasti. Myös kellotapulin läpikäytävässä oleva roska-astia voisi olla toisenlainen. Se on Museoviraston suositusten mukainen, mutta esimerkiksi samantyylinen roska-astia kuin Hattulassa voisi sopia Hauhoonkin paremmin. Tämä on tietysti osittain myös makukysymys.

Kellotapulin läpikäytävä toimii yhtenä sisäänkäyntinä kirkkomaalle, joten sen siisteys ja ulkonäkö ovat myös

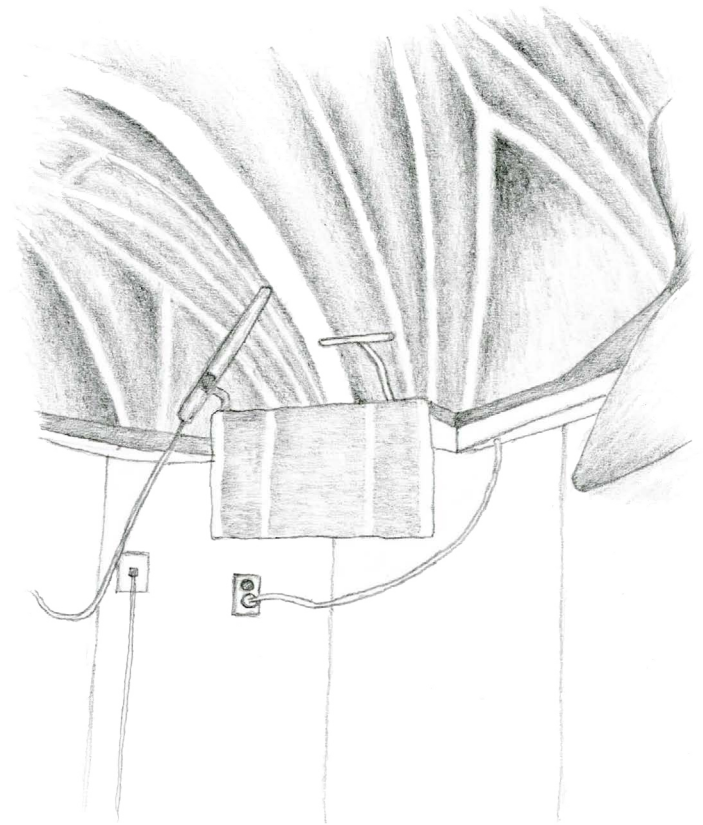
tärkeitä. Kellotapulin sisällä oli joitain melko näkyviä sähkövientejä. Lisäksi sisäänkäyntien yläpuolella olevien valaisinten johdon valkoinen väri erottuu melko selkeästi punatiilimuurauksesta. Jos asennukset haluaisi tehdä ihan viimeisen päälle, johdon väriä tai kotelointia voisi harkita, ja sisäpuoliset johdot viedä paremmin näkymättömissä esimerkiksi tiiliseinien nurkkauksessa. Lisäksi läpikäytävässä oli selvästi myös käyttämätöntä tavaraa.

Kirkkosalin valaistus on mielestäni hyvin toteutettu. Seinävalaisimet ovat kirkkoon sopivat ja osa ajallista jatkumoa, ja modernimmat suuntaavat valaisimet ovat hyvin piilossa ja muutenkin vähäeleiset ja sirot. Kirkon vanhat kynttiläkruunut tulevat upeasti esille keskikäytävällä. Asehuoneen valaisin ei välttämättä sovi kirkon muihin valaisimiin, mutta asehuoneessa on ehkä muutenkin hieman erilainen tunnelma kuin kirkkosalissa, osittain juuri valaisimen takia ja osittain tasaisen sisäkaton ja kalustuksen takia. Jos sakaristoon tulisi joskus tulevien muutostöiden yhteydessä samanlainen tähtitai ristiholvi kuin runkokuoneen holvit ovat, valaisin tulisi varmasti uusia vastaamaan enemmän kirkkosalin valaisimia.

Myös sakariston valaisimet poikkeavat muista valaisimista, mutta kuten todettu, sakaristo on niin omanlaisensa tila, että valaisimetkin voivat olla omanlaisiaan. Ehkä huomiota herättävää sakariston valaisimissa, kuten tilan muussakin sisustuksessa, on se, että kattovalaisimia on ainakin kolmea eri mallia. Jos sakariston tyyli aiotaan pitää tilkkutäkimäisenä, valaisimet voivat hyvin ollakin erilaisia, mutta jos joskus tulevaisuudessa esimerkiksi komeroita ja muita kalusteita aiotaan yhtenäistää, tämä tulisi ottaa huomioon myös valaisinten osalta.

Lisäksi vielä pieni valaistukseen liittyvä muutosehdotus koskee saarnastuolin valaisimia. Kuten todettu, ne sinänsä kyllä sopivat kirkon muihin valaisimiin ja ovat ihan kauniit ja sympaattiset, mutta saarnastuoli on jo itsessään niin näyttävä, ettei se ehkä kaipaa niin näkyviä valaisimia lisäelementeiksi. Saarnastuolin valaistus voisi vaihtoehtoisesti olla modernimpi, alisteisempi ja huomaamattomampi. Riippuen valaisun tarpeesta valaisin voisi esimerkiksi olla putkimainen, matala lukuvalaisin, joka ei näkyisi seurakunnalle niin selkeästi. Voisi kuvitella, että nykyinen valaistus saattaa häikäistä saarnan lukijaakin, sillä niiden valo suuntautuu kaikkialle. Jos valaisin olisi suunnattu enemmän alaspäin, se saattaisi palvella paremmin kaikkien tarpeita.

Ulkovalaisimet ovat kirkkomaalla melko näkyvät ja korkeat. Kun yhdessä valaisinylväessä on parhaimmillaan kolme suuntaavaa valaisinta ja kaksi valvontakameraa, kokonaisuus on silmiinpistävä. Hauhon kirkon osalta voisi kokeilla samantyylistä ulkovalaisua kuin Hattulassa, eli kirkkomaalla olisi vain matalia valaisimia, ja korkeat valaisimet sekä valvontakamerat olisi sijoitettu kirkkomaan ulkopuolelle. Hauhon kirkkomaan pieni koko voisi mahdollistaa tällaisen ratkaisun. Toisaalta kirkkomaan kohtalaisen runsas puusto saattaisi puolestaan hankaloittaa sitä. Hauhon tapauksessa valaisimet ehkä istuvat myös paremmin kirkkomaalle puiden sekaan, kuin kirkkomaan ulkopuolelle tien viereen, mutta sopivalla asettelulla ja matalien ja korkeiden valaisinten yhdistelyllä kokonaisuus saattaisi toimia hyvin ja olla visuaalisesti miellyttävämpi.

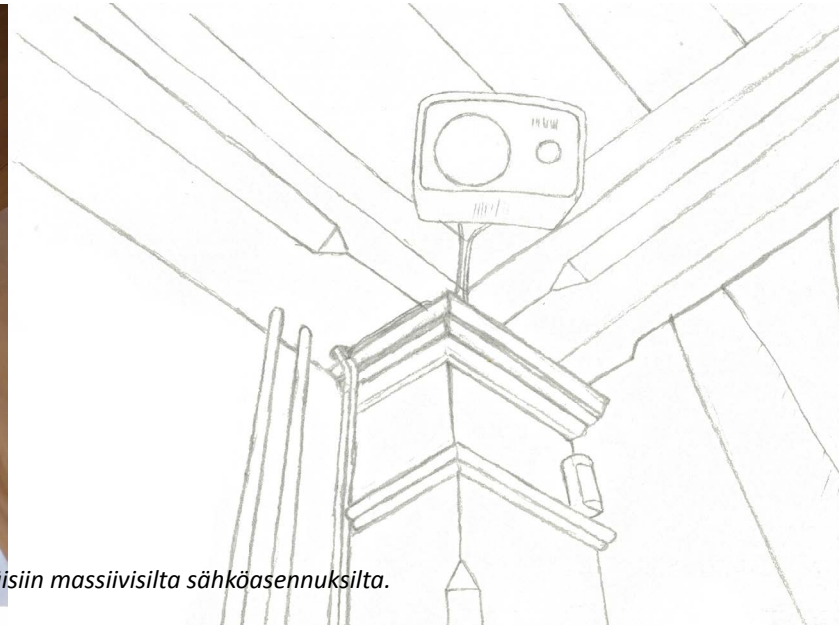

Saarnastuoliin voisi sopia alisteisempi valaisin.

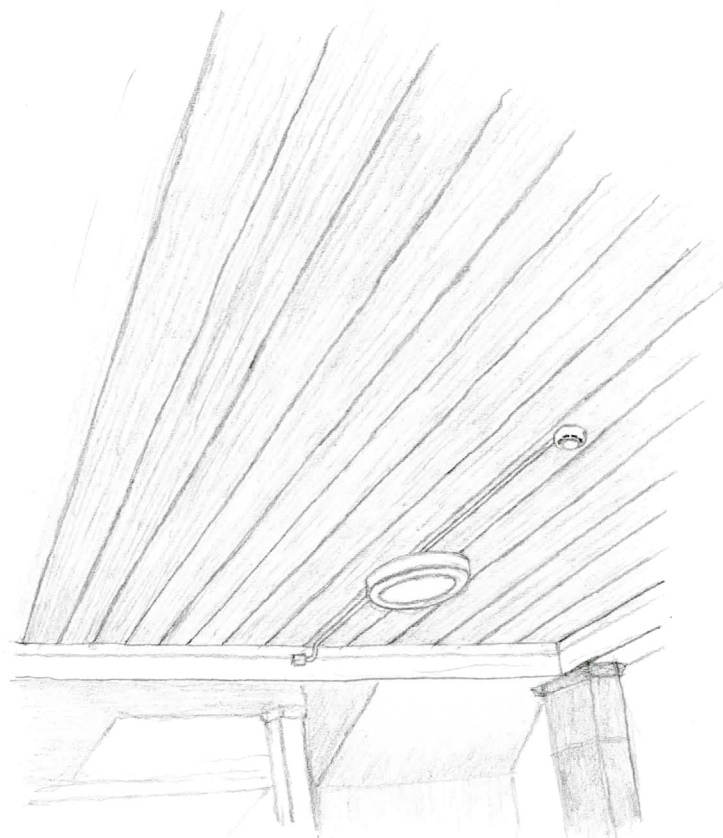
Sähköasennusten osalta joitain ratkaisuja voisi olla mahdollista toteuttaa huomaamattomammin. Ainakin muutamassa kohdassa asennuksia olisi voinut ehkä hajauttaa useampaan kohtaan sen sijaan, että on yhdistetty massiivinen määrä laitteita yhden pilarin yhteyteen. Johtoja on koteloitu pilarin värisiin putkiin niin, että ne eivät ole niin näkyviä, mutta joissain kohdissa kun johto kaartuu, putki loppuu kesken ja valkoinen johto pilkottaa kiinnikkeineen pilaria vasten. Nämä kohdat vaativat pientä viilausta. Hieman mietityttää myös se, että urkuparven alapinnassa valaisinten ja sauvilmaisimien sähköjohdot risteilevät eri suuntiin. Jos mahdollista, nämä johdot olisi voitu asentaa niin, että kattoa pitkin kulkisi johtoja vain yhteen suuntaan. Niin he herättäisivät vähemmän huomiota.

Turvallisuuseikat on otettu melko hyvin huomioon, ja turvallisuuteen liittyvät varusteet eivät erityisesti pistä silmään. Ehkäpä asehuoneessa olevan käsisammuttimen voisi jopa sijoittaa hieman paremmin näkyville, jotta tulipalon sattuessa sen saisi käsiinsä helposti. Sammutuspeitteen kotelointi on melko näkyvä, mutta sen sisältö saattaa jäädä epäselväksi. Siksi voisi ehkä olla parempi laittaa peite rehellisesti sellaisenaan esille, mutta hieman näkymättömämmälle paikalle esimerkiksi virsikirjahyllyn yhteyteen.

Runkohuoneen ja asehuoneen liitoskohdassa sijaitsevan poistumisreitivalon sijoittelua voisi myös miettiä. Johto on koteloitu melko paksulla putkella, ja viereisellä seinällä kulkee samanlainen kotelointi seinävalaisimen johdolle. Näiden valojen yhdistämistä voisi

Tekniikkaa voisi hajauttaa ja johtojen koteloiteja siistiä. Näin välttyttäisiin massiivisilta sähköasennuksilta.

Parven alapuolisia sähköasennuksia voisi osittain yhdistää, tai ainakin johdot voisivat kulkea samansuuntaisesti.

harkita. Toisaalta rakentamismääräyskokoelmassa vaaditaan poistumistiemerkinnet kokoontumistiloihin jos ”ovent ja pääsy niille eivät ole selvästi nähtävissä tai muut ovent voivat harhauttaa ulos pyrkijöitä”³³. Hauhon kirkossa ei ole yhtäkään ovea, jonka kautta ei pääsisi myös ulos. Lisäksi sisätilat ovat avarat, ja sekä asehuoneen että runkokuoneen sisäänkäynneille on hyvä näkyvyys eri puolilta kirkkoa. Siksi poistumistievalojen tarpeellisuuden voi jopa kyseenalaistaa.

Selkeä turvallisuutta lisäävä seikka, jota Museovirastokin suosittelee, olisivat tupakoinnin kieltävät kyltit kirkkomaalla tai välittömästi sen ulkopuolella.

33 RakMK E1, 14.

Kaiso
JUMALAN
Karitsa!

EVANGELIUMI
LUUKAS

EVANGELIUMI
LUUKAS

EVANGELIUMI
LUUKAS

EVANGELIUMI
LUUKAS

EVANGELIUMI
LUUKAS

EVANGELIUMI
LUUKAS

EVANGELIUMI
LUUKAS

EVANGELIUMI
LUUKAS

EVANGELIUMI
LUUKAS

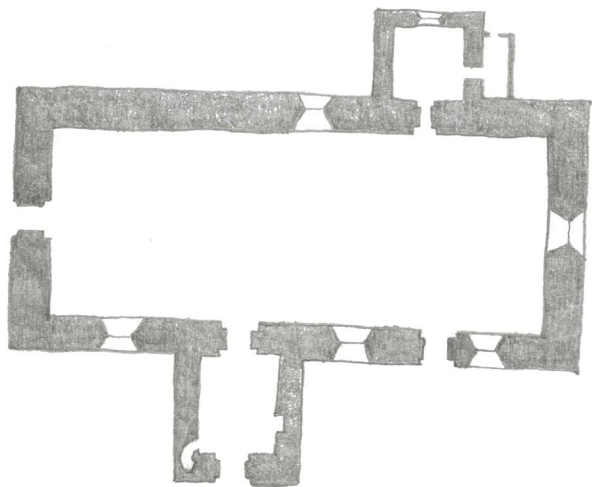
EVANGELIUMI
LUUKAS

EVANGELIUMI
LUUKAS

EVANGELIUMI
LUUKAS

EVANGELIUMI
LUUKAS

EVANGELIUMI
LUUKAS

4.3 LAMMIN KIRKKO

4.3.1 KIRKON ESITTELY JA HISTORIA

Kirkko ja sen ympäristö

Lammin harmaakivikirkko sijaitsee välittömästi Lammin keskustan yhteydessä. Kirkkoa ympäröi Lammin hautausmaa, mutta kirkko sijaitsee hautausmaan keskustanpuoleisella reunalla. Kirkon ympäristö on puistomainen ja olennainen osa taajaman virkistysympäristöä.

Monet Lammin kivikirkon piirteistä kertovat sen olevan myöhäiskeskiajalta, ja Markus Hiekkasen mukaan se onkin rakennettu 1510-luvun tienoilla¹. Kirkon runkokuoli on lähes yhtä suuri kuin Hauhon kirkon, eli kyseessä on kookas kirkko. Hiekkanen luokittelee Lammin ja

1 Hiekkanen 2007, 312.

Hauhon kirkot eräänlaiseksi pariiksi suuren kokonsa, samanaikaisuutensa ja omalaatuisen koristelunsa takia, vaikka kummallakin oli oma rakennusmestarinsa.²

Lammin kirkko on omaleimainen myös siksi, että sen sisätiloissa ei ole nähtävissä mitään keskiaikaista. Tämä johtuu siitä, että kirkon sisätilat ja kellotapuli yhdessä koko kirkonkylän kanssa tuhoutuivat tulipalossa vuonna 1918, kun saksalaiset vetäytyivät punaisilta valloittamastaan kylästä.³ Tulipalossa tuhoutui täysin kirkon kaikki sisustus, kellotapuli arkistoinen sekä kirkossa jäljellä olleet seitsemän keskiaikaista puuveistosta. Kirkon kivirunko kuitenkin säilyi, ja se korjattiin ja kirkon sisätilat rakennettiin uudelleen osittain keskiaikaista gotiikkaa jäljitellen, osittain romantiikan hengessä.⁴ Kirkon sisätilat ovat omaperäiset, mutta tunnelmaltaan viihtyisät. Tore Tallqvist on luonnehtinut, että Lammin kirkon sisätiloissa vallitsee lämmin, kodikas ja lähes itämainen tunnelma⁵. Kirkkoa ei siis yritetty restauroida entiseen asuunsa, vaan vallalla olevan restaurointikäsitteksen mukaisesti panostettiin tunnelmaan ja kokonaisuuteen sekä uusiin materiaaleihin ja tekniikoihin⁶.

Alun perin kirkko ilmeisesti suunniteltiin yksiläiväiseksi ja kolmi- tai neliholviseksi tilaksi. Talousongelmien vuoksi tiiliholvausta ei kuitenkaan tehty, ja tila katettiin lautaholvilla. Jyrkkäkattoinen sakaristo vastaa piirteittäin runkokuoliä. Ikkunoita ja oviaukkoja on muuttettu useita kertoja 1700-luvun lopulta 1800-luvun lopulle, mutta ovien mittasuhteiden oletetaan säilyneen samana, ja päätyjen ikkunat ovat alkuperäiset.⁷ Sakaristoa kattaa tähtiholvi ja asehuonetta ristiholvi.

2 Hiekkanen 2003, 60.

3 Hämeen läänin kirkot, 76.

4 Hiekkanen 2007, 315.

5 Tallqvist, Schulman 1999, 15.

6 Tallqvist, Schulman 1999, 11-12, 37.

7 Hiekkanen 2007, 315.

Molemmat holvaukset säilyivät tulipalossa. Kirkossa on kahdet muurinsisäiset portaat. Toiset ovat runko-huoneen länsipäässä, ja ne on ilmeisesti tarkoitettu kulkureitiksi suunniteltujen tiiliholvausten päälle. Toiset sijaitsevat asehuoneessa, ja ne kielivät siitä, että asehuoneessa on ollut ulkoinen saarnastuoli.⁸

Rakennuksen korjauksia

Keskiaikaisesta alttarijärjestelystä ei ole tietoa, ja luterilaisuuden aiheuttamista muutoksistakin vain vähän. Esimerkiksi se tiedetään, että kirkkoon hankittiin saarnastuoli sekä uusi alttari 1693.⁹ Kirkkoon rakennettiin lehtereitä vuosina 1746 ja 1783-84, ja urut saatiin lahjoituksena 1858. 1900-luvun alkuun asti valaisimina oli messinki- ja kristallikruunuja. Valaistusta tehostettiin 1800-luvun lopussa öljylampuilla. Puinen, myöhemmin tulipalossa tuhoutunut kellotapuli rakennettiin kirkon länsipuolelle 1772-77.¹⁰

Vuosina 1888-90 kirkon sisätiloissa suoritettiin mittavat muutostyöt arkkitehti A. Nordbergin johdolla. Sisätilaa pidettiin pimeänä ja epäsiistinä, joten kirkkoon rakennettiin uudet lehterit. Ensimmäinen lämmitysjärjestelmä asennettiin tuolloin, kun kirkkoon tuotiin neljä valurautaista kamiinaa. Saarnastuolin paikkaa vaihdettiin, ikkunoita suurennettiin ja sakaristosta puhkaistiin ovi ulos.¹¹

1800-luvun lopun korjausten jälkeen ei mennyt kauaa, kun kirkko jo paloi ja sisätilat tuhoutuivat täysin. Kirkon uudesta korjauksesta vastasi arkkitehti Usko Nyström, jonka johdolla kirkkosaliin valettiin neljä kor-

kea teräbetonista holvia vuonna 1920. Samalla puupaanujen sijasta kirkko katettiin betonisilla paanuilla. Taitelija Bruno Tuukkanen vastasi seinien ja holvien kasviaiheisista koristeluista. Myös uusi, osittain kivinen kellotapuli rakennettiin vanhan paikalle.¹² Kirkon sisustus on säilynyt pääpiirteissään 20-luvun asussaan. Penkit, alttaripöytä, alttarin aita sekä saarnastuolit valmistettiin Lammilla. Nykyiset urut kirkkoon saatiin 1967.¹³

Sähköt kirkkoon saatiin 1920, jolta ajalta ovat peräisin nykyiset takorauta- ja messinkivalaisimet. Kirkkoa lämmitettiin edelleen neljällä uunilla, kunnes 1950-luvulla sinne asennettiin sähkölämmitys. Sähköasennuksia on lisätty myös esimerkiksi urkuja ja äänentoistoa varten.¹⁴

Vuonna 2002 valmistui viimeisin suuri peruskorjaus, jonka pääsuunnittelijana toimi arkkitehti Virpi Tervonen. Kirkon ulkopuolella näkyvin muutos on tuolloin rakennettu lisäosa sakaristoon vanhan sisäänkäyntikatoksen paikalle, johon tuli pieni keittiönurkkaus sekä wc. Korjauksen yhteydessä kirkon seiiniä puhdistettiin aikaisemman lämmityksen aiheuttamista tummentumista. Kirkkoon tuli uusia valaisimia, tekstiilejä ja kalusteita, kuten lukupulpetti, pieni alttaripöytä, kaste-maljan jalusta sekä kulkueristi.¹⁵

4.3.2 KOHTEEN NYKYTILA – INVENTOINTI VALOKUVIN JA SELOSTUKSIN

Lammin kirkon sisätilat ovat uusimmasta peruskorjauksesta huolimatta pitkälti 1920-luvun mukaisessa

8 Tallqvist, Schulman 1999, 24.

9 Hiekkänen 2007, 314-315.

10 Tallqvist, Schulman 1999, 24-25.

11 Tallqvist, Schulman 1999, 25.

12 Tallqvist, Schulman 1999, 25.

13 Hämeenlinnan seurakunnat: <http://www.hameenlinnanseurakunnat.fi/yhtymän-tilat/lammin-kirkko/> 20.1.2016.

14 Tallqvist, Schulman 1999, 28.

15 Hämeenlinnan seurakunnat: <http://www.hameenlinnanseurakunnat.fi/seurakunnat/lammi/lammin-kirkko-kirkko-keskella-kylaa/> 20.1.2016.

asussa. Kirkkoon suunniteltiin pitkään muutoksia, ja Lammin kirkko oli toinen esimerkkikohteista Tampereen teknillisessä korkeakoulussa 1996-97 järjestetyllä kirkkorestauraointiin keskittyneellä jatkokoulutuskursilla. Kurssilla laadittiin muun muassa Lammin kirkolle kolme vaihtoehtoista korjaussuunnitelmaa, joissa otettiin huomioon seurakunnan tarpeet. Suunnitelmissa ehdotettiin muun muassa maanalaista käytävää kello-tapulin ja kirkkosalin välille sekä uutta aputilaa alttarin alle. Tämän kaltaiset toimenpiteet vaatisivat kuitenkin melko suuren budjetin verrattuna maanpäälliseen lisäosaan.

Lammin kirkon sisätilat ovat hyvin yhtenäiset, ja yleisilme on viihtyisä ja miellyttävä. Tekniikkaa on kuta-kuinkin saman verran, kuin Hauhon kirkossa, ovathan molemmat aktiivisessa käytössä olevia suuria kirkkoja, mutta varusteita on ainakin näkyvillä hieman vähemmän. Lammilla huomaa, että sisätiloihin on panostettu erityisesti, mikä johtuu osittain luultavasti melko hiljattain tehdystä korjauksesta. Toisaalta sekin varmasti vaikuttaa, että sisätilat on niinkin äskettäin kuin 1920-luvulla uusittu täysin yhtenäiseksi kokonaisuudeksi, eikä ajallisia kerrostumia ole kertynyt niin paljon kuin monessa muussa kirkossa.

Sähköasennukset ja lämmitys

Lammin kirkon sähkökeskukset on jaettu kahteen pisteeseen. Asehuoneessa on sähkökeskus, johon liittyvät lämmityksen ja savuilmaisimien sähköasennukset. Sakaristossa puolestaan on valaisimien asennuksiin liittyvä sähkökeskus. Molemmat keskukset on piilotettu tummaksi käsiteltyyn yksinkertaiseen puukaappiin. Valaistusta hallitaan sakaristosta käsin, mutta siivous- ja

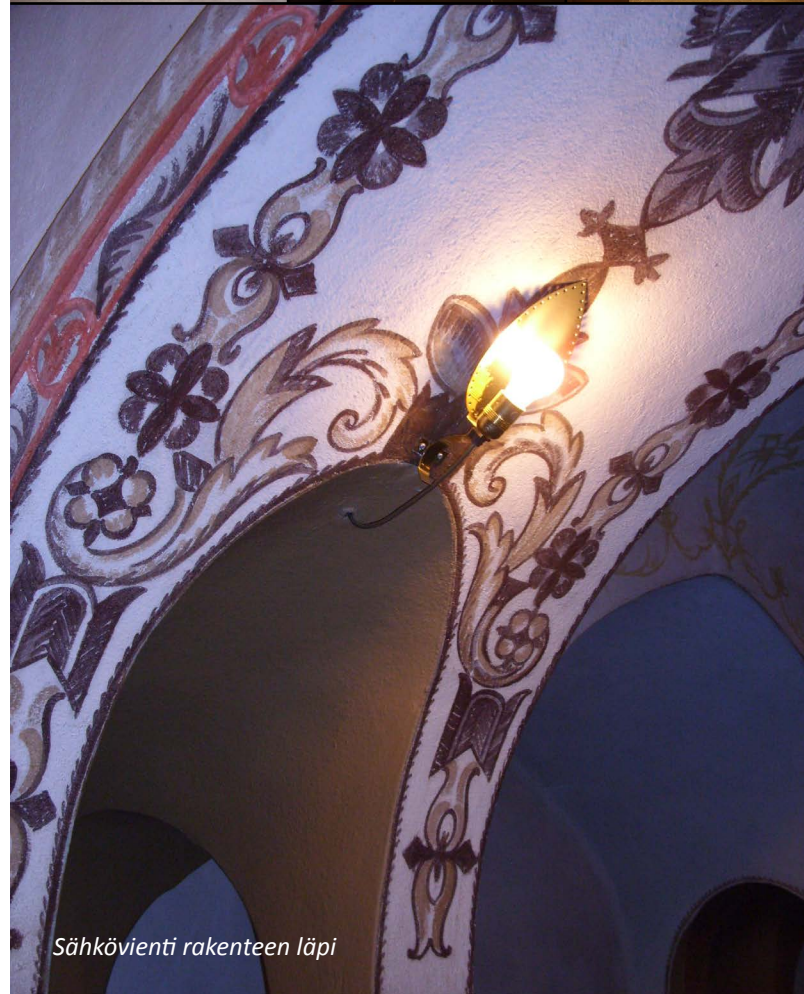
*Asehuoneen
sähkökeskus*

Sakariston sähkökeskus

*Siivous-
ja kulkupalot*

Sähkövienti rakenteen läpi

Pistorasioita

kulkuvalokatkaisijoita on myös muiden sisäänkäyntien yhteydessä.

Sähköasennukset on kirkossa lähes kaikkialla upotettu rakenteisiin. Ratkaisu on ilmeisesti alkuperäinen, eli se on tehty jo vuoden 1920 muutoksissa, kun sähkö vedettiin rakennukseen. Ilmeisesti sähköasennuksille on suunniteltu tilaa rakenteiden takana tai sisällä. Koska kirkkosalin holvit ja lattiakin tehtiin silloin, mitään rakenteita ei ole jälkikäteen tarvinnut sen suuremmin avata sähkönvientejä varten, vaan asennukset on luultavasti saatu tehtyä melko järkevästi ja luontevasti rakenteiden sisään. Siksi Lammin kirkko voi ehkä perustellusti poiketa Museoviraston suosituksista sähköasennusten suhteen.

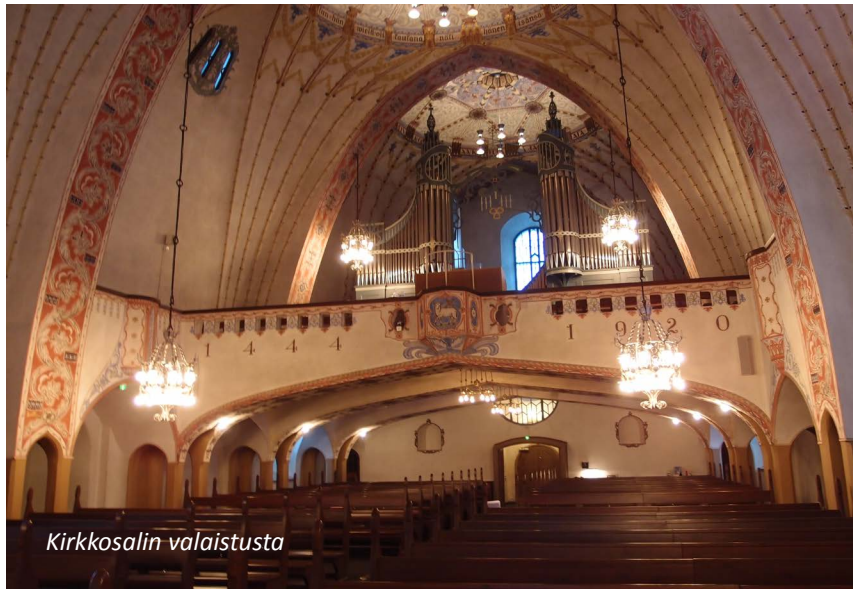
Pistorasioita on näkyvillä runkokuoneen sivuilla suoraan tumman lattialistan yläpuolella. Muita sähköasennuksia kuin itse rasiat ei ole näkyvissä. Ne on maalattu seinien värisiksi, ja ne ovat melko pieniä ja huomaamattomia. Kuitenkin kirkkosalin sivukäytävillä kävellessä niitä pilkistää esiin melko tiuhaan. Ehkä pistorasioille on alun perin ollut enemmän tarvetta juuri kirkkosalissa, mutta muihin tiloihin myöhemmin lisätyjen pistorasioiden myötä runkokuoneessa niitä tuntuu olevan melko runsaasti.

Lisäksi pistorasioita on muun muassa urkuparvella, alttarin takana sekä sakaristossa, mutta ne ovat enemmän näkymättömissä yleisölle, ja ehkä juuri siksi niitä ei ole sovitettu niin hyvin ympäristöön kuin kirkkosalissa olevia, vaan ne pomppaavat silmään valkoisina ja melko kookkaina. Lukupulpetin kohdalla sen sijaan pistorasiat on piilotettu pienen luukun alle lattiaan, mikä on hyvä ratkaisu siksi, että lukupulpetin voi tarvittaessa siirtää paikaltaan, mutta silti sähköasennukset jäävät piiloon.

Lammin kirkossa on sähkölämmitys, ja lämmönlähteet on sijoitettu penkkien alle Museoviraston suositusten mukaisesti. Lammin kirkossa käytetään yösähköä, eli rakennus lämmitetään sopivan lämpöiseksi yöaikaan, ja päiväksi lämmitys laitetaan pois päältä. Tähän syytä on muun muassa se, että istuimet lämpiävät liian kuumiksi lämmityksen aikana, ja niitä on hankala käyttää. Lammin kirkossa on säilynyt kaksi vanhaa käytöstä poistettua lämmitysuunia alttarin molemmilla sivuilla.

Valaistus

Kirkossa on useita erilaisia valaisimia. Kuten todettu, osa valaisimista on alkuperäisiä 1920-luvun valaisimia, mutta osa on tullut myöhemmin, uusimmat vuoden 2002 korjauksessa. Uusimpia valaisimia ovat kirkkosalin hovien yläosassa olevat valaisimet sekä länsipäädyn eteisen ja asehuoneen valaisimet. Holvien yläosan valaisimet ovat kuusiosaiset ja kahteen suuntaan – ylös

Kirkkosalin valaistusta

Lämpöpatteri penkin alla

Vanha lämmitysuuni

Kirkkosalin uusi valaisin

Sakariston valaisin

Asehuoneen valaisin

Saarnastuoli

ja alas – valaisevat, ja ne viittaavat muodollaan yläpuolisen holvin maalauskuvioiden. Verrattuna kirkkosalin vanhoihin valaisimiin, jotka roikkuvat paljon matalammalla pitkän koulun päässä penkkirivien yläpuolella, uudet valaisimet ovat selkeästi alisteiset, mutta tuovat oman lisänsä korkean tilan holvien valaisuun sekä kirkkosalin valomaailmaan. Uudet valaisimet ovat huomattavasti pelkistetympiä kuin vanhat, joiden messinkiset rungot ovat kiertein ja silmukoin koristeltuja. Vanhat valaisimet ovat melko kirkkaat hämärässä tilassa. Yhdessä valaisimessa on 16 lamppua, ja valaisimia on yhteensä kuusi kappaletta, joista kaksi parvella.

Länsipäädyn eteisen ja asehuoneen uudet valaisimet ovat melko yksinkertaisia katosta riippuvia lieriömäisiä lasivalaisimia, ja ne sopivat hyvin vanhaan tilaan. Kuori puolestaan saa lisävalaistusta runkokuoneen etuosan seiniin kiinnitetyistä kohdevalaisimista. Valaisimet sijaitsevat runkokuoneen molemmilla sivuilla, ja yhdessä valaisinrungossa on kiskoissa neljä suunnattavaa valaisinta. Valaisinten runko on harmaata metallia ja melko suuri ja näkyvä.

Uusia, pienempiä valaisimia on lisäksi esimerkiksi lukupulpetissa, jossa on hienovarainen, moderni, putkimainen lukuvalo, jonka on tarkoitus olla käytännöllinen apuväline eikä erottua näyttävällä ulkomuodolla. Nähdäkseni se onnistuu siinä hyvin. Saman tyyppinen valaistusratkaisu on tuotu länsipäädyn sisäänkäynnin luona olevan vieraskirjan yhteyteen. Lisäksi uudempaa lisävalaistusta on esimerkiksi sakariston sähkökeskuskaapissa. Myös saarnastuoliin on lisätty apuvalaistusta. Se on toteutettu erittäin hienovaraisesti lisäämällä kaksi spottivaloa saarnastuolin sisäkattoon. Valaisimet ovat pienen kaarevan levyn suojassa niin, ettei niitä lainkaan huomaa jos ei osaa katsoa. Valaisinten sähköasennukset on ilmeisesti viety saarnastuolin kattoa

ja kirkon seinää pitkin koteloituina alas lattiaan. Sakariston uudessa keittiössä on katossa spottilamput, jotka korostavat tilan moderniutta muuhun kirkkoon verrattuna. Parvelle vievissä portaissa on yksinkertaiset lasikuvulliset kattovalaisimet.

Vanhoja valaisimia on kirkkosalissa suurten valaisinten lisäksi urkugarven alla matalassa osassa. Katosta ripustetut valaisimet ovat hieman yksinkertaisempia yksikehäisiä kuuden lampun messinkivalaisimia, joita on yhteensä kaksi kappaletta keskikäytävän kohdalla. Lisäksi urkugarven alla on lehtiaiheisia yksilamppuisia seinävalaisimia kuusi kappaletta. Kaikissa vanhoissa valaisimissa lamppu on suoraan esillä ilman sen suuremaa varjostamista. Myös sakariston vanhan osan holvikatossa riippuu vanha, koristeellinen ja vähän pienempi valaisin. Kaiken kaikkiaan kirkon valaistus noudattaa melko johdonmukaisesti sellaista periaatetta, että tärkeimmät – ja vanhimmat – tilat on valaistu koristeellisimmilla ja vanhimmilla valaisimilla, mikä toimii erittäin hyvin.

Äänentoisto

Kirkossa on muiden aktiivisessa käytössä olevien kirkkojen tapaan kiinteä äänentoisto. Kaiuttimia on kiinnitetty seinille asehuoneessa sekä parvella ja urkugarven ala- ja etupintaan kirkkosalissa. Lisäksi kirkkosalin etuosassa kattoon on ripustettu melko kookas kahdeksankulmainen kaiutin, joka osaltaan vastaa kirkon etuosan kuuluvuudesta. Myös sakaristossa on kaiutin, ja se on sijoitettu sähkökaapin päälle. Kaiuttimia on kolmea eri mallia: seinäkaiuttimia pienempää ja suurempaa pitkänomaisista mallia sekä katosta riippuva suurempi kaiutin.

Urkugarven alapuolisia valaisimia ja kaiutin

Ripustettu kaiutin

Kaiuttimia

Piano kuorissa

Alttari

Äänentoiston huoltoluukku

Kaiuttimet ovat väritykseltään vaaleita ja melko huomaamattomia, mikä johtuu osittain sähköasennusten piilotuksesta rakenteisiin ja osittain varmasti niiden sijoittelusta. Vain parvella kaiutinten sähköjohto on viety holvin pinnassa. Toisin kuin esimerkiksi Hauholla, kaiuttimet eivät ole näkyvä elementti runkokuoneessa, sillä yhtäkään kaiutinta ei ole asennettu runkokuoneen sivuseinille. Tietysti katosta riippuva kaiutin on melko kookas, mutta se sijaitsee normaalin katse-lulinjan yläpuolella, ja lisäksi katon runsas koristelu onnistuu osaltaan häivyttämään kaiuttimen. Toisaalta voisi ajatella myös niin, että koska osa tilan hienoudesta on juuri korkeissa holveissa ja tilan koristelussa, ylös ei soisi tulevan mitään ylimääräistä, saati suurikokoista ja näkyvää tekniikkaa. Jos kuitenkin yhdellä suuremmalla kaiuttimella saadaan riittävän hyvä äänentoisto kirkon etuosaan, se lienee parempi ratkaisu kuin sijoittaa monta pienempää kaiutinta katselutasolle.

Verrattuna muihin kirkkoihin Lammin kirkon äänentoistojärjestelmä on melko monipuolinen erilaisine kaiuttimineen ja niiden sijoitteluineen. Voisi kuitenkin kuvitella, että koska urkuparven etupintaan kiinnitettyt, kirkkosalin etuosaan suunnatut kaiuttimet ovat kuulijoiden takana, ne eivät toimi yhtä tehokkaasti kuin toimisivat edestä taaksepäin suunnatut kaiuttimet. Toisaalta ne on sijoitettu vähemmän näkyvälle paikalle kun ne ovat ihmisten takana, joten jos äänentoisto vain toimii riittävän hyvin, kaiuttimien sijoittelussa ei liene ongelmia.

Muuta äänentoistoon liittyvää näkyvää tekniikkaa kirkossa ovat mikrofonit ja mikrofonien pistorasiat. Pistorasioita on Hauhon kirkon tapaan alttarikaiteen takana, parvella, saarnasuolin yhteydessä sekä luku-pulpetin alla. Mikrofonit, joita on esillä, ovat pieniä, melko huomaamattomia taipuisavartisia pöytämicro-

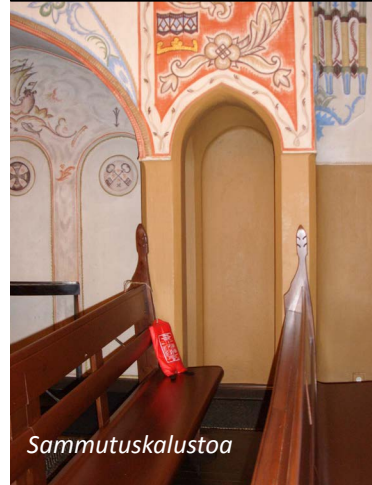
foneja, ja niitä oli alttarilla, saarnastuolissa sekä lukupulpetissa. Mikrofonitelineitä ei ollut inventointihetkellä esillä. Alttarin eteen on sijoitettu lattiaan pieni äänentoistotekniikan huoltoluukku. Lisäksi kuorissa on musta piano, jonka päällä on valaisin.

Turvallisuus

Turvallisuuteen liittyvää tekniikkaa ovat käsisammuttimet asehuoneessa, sakaristossa, urkuparvella, länsipäädyn sisäänkäynnillä sekä hieman poikkeavasti kuorissa, jossa on myös sammutuspeite. Toinen sammutuspeite on sijoitettu kirkkosalin keskiosaan penkikirville, josta se on ehkä hieman hankalasti löydettävissä ja saatavissa. Paloilmoituspainikkeita on jokaisen sisäänkäynnin yhteydessä.

Käsisammuttimien, sammutuspeitteiden ja paloilmotuspainikkeiden sijainnit on merkitty myös Lammin kirkossa jokaisen uloskäynnin yhteydessä olevaan poistumistieohjekylttiin. Tosin merkinnät ovat osittain puutteellisia. Kuorin sammutuspeitteen sijaintia ei ole merkitty lainkaan, eikä myöskään länsipään uloskäynnin yhteydessä olevaa paloilmotuspainiketta. Parvella on oma poistumistieohjekyltinsä, johon on alkusammutuskalustosta merkitty vain parven käsisammutin. Parvi tosin on Lammin kirkossa melko eristetty muusta kirkosta, sillä sinne johtavat portaat on suljettu muusta tilasta lukollisilla ovilla, joten ehkä poistumistieohje on selvyden vuoksi hyvä tehdä parvelle erikseen.

Alkusammutuskalustoa on runsaammin kuin esimerkiksi Hauhon kirkossa, mikä voi osaltaan johtua Lammin tuhoisasta historiasta liittyen tulipaloihin. Muuta sammutukseen liittyvää tekniikkaa on kirkon eteläpuo-

Sammutuskalustoa

Poistumistieohjeet asehuoneessa

Palokunnan syöttöliitin

Valvontakameroita

lella kirkkomaalla muurin vieressä oleva palokunnan syöttöliitin.

Valvontakameroita kirkossa on kolme ja kellotapulissa yksi. Lisäksi kameroita on kirkon ympäristössä hau-tausmaalla. Sisällä olevien kameroiden kuvaa voi kat-sella sakariston sähkökaapin päällä olevalta näytöltä. Valvontakamerat ovat suurempia kuin Hauhon kirkkos-sa, mutta pieni määrä kameroita maastoutuu kirkkoon kohtalaisen hyvin. Tosin siihenkin vaikuttaa varmasti myös se, että sähköasennukset ovat näkymättömissä. Parvella kamera on asennettu melko kekseliäästi par-ven kaiteessa olevaan aukkoon, mutta toki kameran voi nähdä jos sinne päin sattuu katsomaan. Kirkossa on myös liiketunnistimia, jotka ovat pienempiä ja huomaamattomampia kuin kamerat, ja nekin on saatu kirkkoon melko huomaamattomiksi.

Savuilmaisimet on liitetty sähköverkkoon, ja niitä on näkyvissä kirkkosalissa, sakaristossa ja asehuoneessa holveissa, urkuparven alapinnassa sekä parvelle johta-vissa portaissa. Parven portaiden savuilmaisimien säh-köasennuksia ei ole upotettu rakenteisiin, vaan johdot kulkevat katto- ja seinäpintoja pitkin. Ehkä ilmaisimet on lisätty myöhemmin kuin muut, tai sitten parven portaiden on ajateltu olevan sen verran toisarvoinen tila, että siellä näkyvät sähköjohdot eivät haittaa. Myös esimerkiksi länsipäädyn eteisen oviaukossa olevan lii- ketunnistimen johto kulkee seinää pitkin, mutta matka tunnistimesta ovenkarmiin on hyvin lyhyt. Toisaalta myös asehuoneen sisäänkäynnin luona on seinän si- säpinnassa kulkevia sähköasennuksia, mikä voi liittyä siihen, että kiviseen ulkoseinään niitä on ollut vaikea upottaa.

Lammin kirkossa on myös käytetty poistumisreittiva- laistusta. Vihreitä lamppeja on neljä kappaletta: ase- huoneen uloskäynnille kaksi ja länsipäädyn uloskäyn-

nille kaksi. Sen sijaan sakariston uudella uloskäynnillä on modernimpi taustavalaistu poistumistiekyltti. Kirkkosaliin tällainen kyltti ei sopisi, mutta sakariston uudessa keittiötilassa siihen ei juuri kiinnitä huomiota.

Vielä eräs käyttäjäturvallisuuteen liittyvä yksityiskohta löytyy parvelta. Parven kaiteessa on pieniä aukkoja, ja keskellä kaidetta kuoronjohtajan korokkeen kohdalla aukot ovat suurempia. Kaiteen sisäpuolelle kahden suurempaan aukkoon on asennettu turvaplexi, jottei kenenkään jalka voisi lipsahtaa reiästä. Pleksejä ei juuri huomaa alhaalta kirkkosalista, mutta parvelta katsoen ruuvikiinnitys on tietysti näkyvässä. Tässä asiassa turvallisuus kuitenkin aiheellisesti ohittaa esteettisyyden.

Turvaplexi parvella

Savuilmaisia

Poistumistiemerkintöjä

Sakariston keittiönurkkaus

Tuoleja

Kalusteet ja varusteet

Kaikki kalusteet ovat Lammin kirkossa melko yhteneväisiä. Kiinteitä vuoden 2002 korjauksessa lisättyjä kalusteita ovat muun muassa sakariston wc- ja keittiökaluksia sekä sähkökaappi, läntisen sisäänkäynnin yhteydessä olevat matalat kaapistot, jonka päällä on muun muassa vieraskirja ja esitteitä sekä asehuoneen sähkökaappi. Kaikki uudet kalusteet ovat tummaa puuta pienine metallisine nuppivetimineen. Kalusteet ovat hillittyjä ja kirkkotilaan sopivia. Sakariston uudessa keittiönurkkauksessa tummaa puuta on melko paljon, ja wc- ja keittiötilat eroavat luonnollisesti tunnelmaltaan muusta kirkkorakennuksesta ikänsä ja käyttötarkoituksensa vuoksi. Keittiö ja wc ovat siistejä tiloja henkilökunnan käyttöön ilman sen suurempia kirkollisia erityispiirteitä. Keittiön yhden seinän tosin muodostaa vanhan sakariston ulkoseinä, mikä tuo tilaan oman luonteensa.

Kirkkosalissa sekä parvella on siirrettäviä tuoleja suuria tilaisuuksia varten. Tuolit ovat puisia, yksinkertaisia ja pinottavia. Puusta ei ehkä saa ihan yhtä siroja tuoleja kuin metallista, mutta Lammin kirkkoon puiset tuolit sopivat hyvin. Lisäksi alttarin vieressä kuorissa on muutama erilainen puinen tuoli, jotka eivät ole pinottavia. Kuorin tuolit ovat koristeellisempia ja tummempaa puuta. Kaiken kaikkiaan ylimääräiset tuolit sopivat varsin hyvin kirkkoon.

Myös Lammilla varusteita on luonnollisesti keskitetty tiloihin, joita henkilökunta käyttää eniten, eli sakaristoon ja urkuparvelle. Varusteita ei ole esillä mitenkään huomattavaa määrää, ja vaikuttaisi siltä, että varastointitila ei ole juuri ongelma. Varastointitilaa on järjestetty muun muassa parvelle vievien portaiden alle. Varusteiden järjestelyä saattaa myös helpottaa se, että kirkko on hautausmaan yhteydessä, ja hautausmaalla

on oma toimisto- ja huoltorakennus, jossa voi mahdollisesti varastoida jotain kirkkoonkin liittyvää irtaimistoa.

Urkuparven varusteita ovat turvallisuuteen liittyvien varusteiden lisäksi muun muassa kaksi naulakkoa, lämpömittari sekä roska-astia. Lämpömittari kiinnitti huomion, sillä monissa kirkkoissa on käytetty digitaalisen sijasta vanhanaikaista elohopeamittaria, mikä voisi sopia kirkkoon paremmin. Naulakot ovat kirkaat teräksiset mutta keskenään samanlaiset. Kuten Hauhollla, Lammillekin saattaisi paremmin muun varustelun kanssa sopia tummemmat naulakot, mutta teräksiset yhteneväiset vähäeleiset naulakot ovat parvella varmasti asiansa ajavat. Sakaristo on yksinomaan henkilökunnan tilana, ja siellä on paljon henkilökunnan tarvitsemia varusteita. Tästä, sekä uudesta keittiösiivestä johtuen sakariston tunnelma poikkeaa muusta kirkosta. Kuten Hauhollla, Lammin kirkossa sakaristoon tiivistyvät kirkon käytännön tarpeet.

Kirkkosalin varusteet ovat enimmäkseen kirkon toimintaan liittyviä varusteita ja kalusteita, kuten virsitauluja, lukupulpetti ja kastemalja. Kuorin virsitaulu on koristeellinen, Lammilaisen taiteilija Taimi Nybergin veistämä¹⁶. Sen sijaan Kirkkosalin sivuseinällä sakariston puolella on toinen virsitaulu, joka on maalaamaton puuta, ja joka ei välttämättä kovin hyvin sovi muuhun sisustukseen.

Roska-astioita on selvästi mietitty, ja kuten valaisimet, nekin noudattavat tiettyä periaatetta. Yleisötiloissa on roska-astioina suuremmat pajukorit, kun taas henkilökunnan tiloissa on käytetty tavallisia muovisankoja. Pajukorit ovat väritykseltään ja tyyliältään samaa maailmaa tummien puukalusteiden kanssa, ja sopivat hyvin

16 Hämeenlinnan seurakunnat: <http://www.hameenlinnaseurakunnat.fi/yhtymän-tilat/lammin-kirkko/> 22.1.2016.

Parven varusteita

Maalaamaton virsitaulu

Sakariston varusteita

Parven roskakori on piilotettu

Kirkkosalin länsipään kalusteita ja roska-astia

Roska-astioita

kirkon erikoiseen tunnelmaan. Pajukoreja löytyy asehuoneesta sekä läntisestä päädyistä.

Ulkopuolen roska-astioiden kokoa ja sijaintia sanelevat voimakkaasti kirkkoa ympäröivän hautausmaan tarpeet. Kirkkomaalla on käytössä Molok-syväkeräyssäiliöt sekä pienempiä muovisia roska-astioita. Molok-järjestelmä on varmasti toimivaratkaisuhautausmaajätteille, ja samalla ne palvelevat kirkon kävijöitä.

Kirkon ympäristö

Sakariston laajennusosa ei ole kovin suuri, mutta se luonnollisesti erottuu ylimääräisenä osana ulospäin. Ulkorappauksen väriksi on valittu vaaleampi sävy vanhan osan kivimuurauksen sauman mukaisesti. Ulko-ovi on puinen, ja siinä on koristeellisia metalliosia muiden ulko-ovien koristuksia mukaillen, sekä moderni lukitus. Oven vieressä on pieni alas suunnattu valaisin. Kirkon muut ulko-ovet ovat niin ikään puisia metallisin, hieman runsaammin koristeluin. Tapulin puu-ulko-ovissa on niukemmat koristelut, ja niissä on käytetty lukituskosena riippulukkoa. Koska tapuli on kirkkoon verrattuna toisarvoinen tila, ovien tyyli on johdonmukainen. Ulko-ovissa on sisäpuolella alumiiniväriset ovipumput sekä messinginväriset pitkäsalvat sekä vetimet. Alumiinivärinen ovipumppu hieman erottuu ovien muista varusteista.

Kirkon ulkotilat poikkeavat muiden inventoitujen kirkkojen ulkotiloista sikäli, että Lammin kirkkoa ympäröi 7,5 hehtaarin kokoinen hautausmaa. Hautausmaa on ollut kirkon yhteydessä sen rakentamisesta lähtien, joten varsinaista pientä kirkkomaata ei kivi-kirkon aikana

Seurakunnan ilmoitustaulu

Kieltokylttejä

Ukkosenjohdatin

ole ollut.¹⁷ Kirkon ympäristö on puistomainen, ja valaisimet ovat lyhtymäisiä tyypillisiä puistovalaisimia. Valaisinpylväisiin on kiinnitetty valvontakameroita sekä kirkkoa ulkopuolelta valaisevia suunnattavia valaisimia, jotka ovat melko pieniä ja huomaamattomia verrattuna muiden kirkkojen valonheittämiin. Tosin valaisin, johon on liitetty toisenlainen valaisin saattaa sinänsä olla erikoinen yhdistelmä. Ehkäpä Lammillakin voisi pohtia Hattulan kaltaista ulkovalaistusta, jossa kirkkomaalla on matalia valaisinpylväitä vain kirkon ulkovalaisua varten.

Hautausmaan sisäänkäyntien luona on koirienulkolituksen sekä pyöräilyn kieltävät kyltit. Tupakointiin liittyvä kyltti löytyy kirkon vierestä seurakunnan ilmoitustaululta, jossa sanotaan tupakoinnin olevan sallittu vain tupakointipaikalla, mutta ainakaan ilmoitustaululla ei kerrota, missä se on. On kuitenkin hyvä, että tupakoinnista on joku kieltävä maininta kirkon läheisyydessä. Lisäksi vitriinissä on tarra, joka ilmoittaa alueen olevan vartioitu. Kyltit on keskitetty yhteen paikkaan, mikä on visuaalisesti hyvä ratkaisu, mutta ei välttämättä paras tavoittamaan kaikki kävijät.

Ukkosenjohdattimia on kirkon joka nurkalla sekä kelloapulissa. Johdattimet on kiinnitetty seinään pienillä kiinnikkeillä, ja ne on koteloitu alaosaan. Lammin kirkon muodot eivät tarjoa ukkosenjohdattimille yhtä hyvä kätköpaikkoja kuin esimerkiksi Hattulan kirkko, joten johdattimet ovat melko selkeästi näkyvissä.

4.3.3 PARANNUSEHDOTUKSET

Kuten jo todettu, Lammin kirkon sisätilat ovat yhtenäi-

¹⁷ Hämeenlinnan seurakunnat: <http://www.hameenlinnaseurakunnat.fi/yhtymän-tilat/lammin-hautausmaa/> 25.2.2016.

set ja siellä on suureksi aktiivisessa käytössä olevaksi kirkoksi yllättävän vähän näkyvillä olevaa varustelua. Ilmeisesti varastointitilaa on riittävästi kirkon irtaimistolle. Sisätilan vertailu muihin keskiaikaisiin kirkkoihin ei tosin välttämättä ole mielekäästä, sillä sisätilat ovat eri aikakauden tuotos, ja esimerkiksi juuri sähköasennusten piilotus rakenteiden sisään vaikuttaa sisätiloihin huomattavasti. Lammin kirkolla on se etu, että sähkö tuotiin rakennukseen samalla, kun sisätilat uusittiin muutenkin täysin, ja se on helpottanut varmasti myös myöhempien sähköasennusten tekoa. Olettaen, että sähköasennusten huoltomahdollisuus on alusta asti mietitty, ratkaisu vaikuttaisi olevan sekä visuaalisesti että käytännöllisesti hyvä.

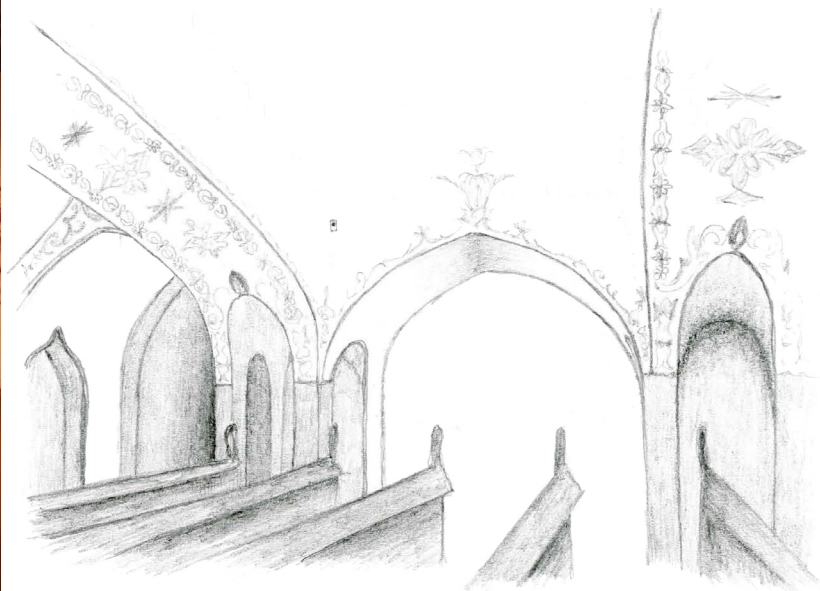
Jos sähköasennusten huolto ja vaihtaminen onnistuu huolettomasti, Lammin kirkossa voisi olla mahdollista vaihtaa valvontakamerat pienempään ja huomaamattomampaan malliin. Vaikka kamerat ovat kokonaisuudessaan kohtalaisen hyvin näkymättömissä, esimerkiksi runkokuoneen länsipäässä urkuparven alapuolella oleva kamera erottuu melko selkeästi, sillä sillä on taustallaan vain puhdasta seinää. Hauhon kirkossa kamerat olivat pieniä ja vaaleita, ja sellaiset saattaisivat sopia hyvin Lammin kirkkoonkin. Jos tulevaisuudessa kame-roita aiotaan vaihtaa ja jos sähköasennusten muuttaminen käy helposti, uusia malleja voisi harkita.

Kirkon valaistus on kaiken kaikkiaan miellyttävä ja onnistunut. Kuitenkin kuorin suuntaavat valaisimet ovat melko näkyvät kirkkosalin perälle asti. Kuorin lisävalaistuksen tarkoitus on ohjata ihmisten katseet alttarille ja luoda kaunis loisto kirkon etuosaan. Ihannelanteessa itse valaisimet eivät näkyisi ollenkaan. Hauholla tämä on onnistunut niin, että suuntaavat valaisimet on kiinnitetty viimeisen pilariparin taakse. Näin ne ovat näkyvillä vain alttarilta päin. Lammin kirkossa ei ole sellaisia

pilareita, joiden taakse valaisinten kätkeminen onnistuisi, vaikkakin ne ovat kyllä osittain piilossa holvin rakenteen takana. Jos valaisimet ja niiden teline olisivat kooltaan pienempiä, ne maastoutuisivat paremmin rakenteiden taakse. Valaisinmalli on sellainen, että teline on paljon pitempi kuin kisko, jossa valaisimia voi liikuttaa. Siksi valaisimessa on ikään kuin liikaa materiaalia ja se on turhan näyttävä. Hauhon kirkossa oli pienet ja vaatimattomat suuntaavat valaisimet, jonkalaisia voisi miettiä myös Lammin kirkkoon.

Lämmitys Lammin kirkossa on toteutettu periaatteessa Museoviraston ohjeiden mukaan, mutta vaikuttaisi siltä, että se ei toimi täysin optimaalisesti. On hyvä asia, että seinillä ei ole näkyvissä lämpöpattereita, vaan kaikki lämmityslaitteet on asennettu penkkien alle. Kuitenkin se, että penkit lämpenevät niin kuumiksi, ettei lämmitys voisi olla päällä päiväsaikaan, vihjaa siltä, että lämmitysjärjestelmässä voisi olla parantamisen varaa. Puurakenteisten penkkien kuumeneminen liian kuumaksi voi olla paloriski. Lämmityslaitteet ovat kyllä erittäin siistit, sillä ne on asennettu aivan penkin istuinosan alle, eikä niitä näe lainkaan, ellei käy lattialle makaamaan ja katso ylöspäin. Esimerkiksi Hauholla penkkien alla oli lattiassa matalat lämpöpatterit, joka ei ole visuaalisesti niin hyvä ratkaisu, mutta mahdollisesti se voisi toimia paremmin.

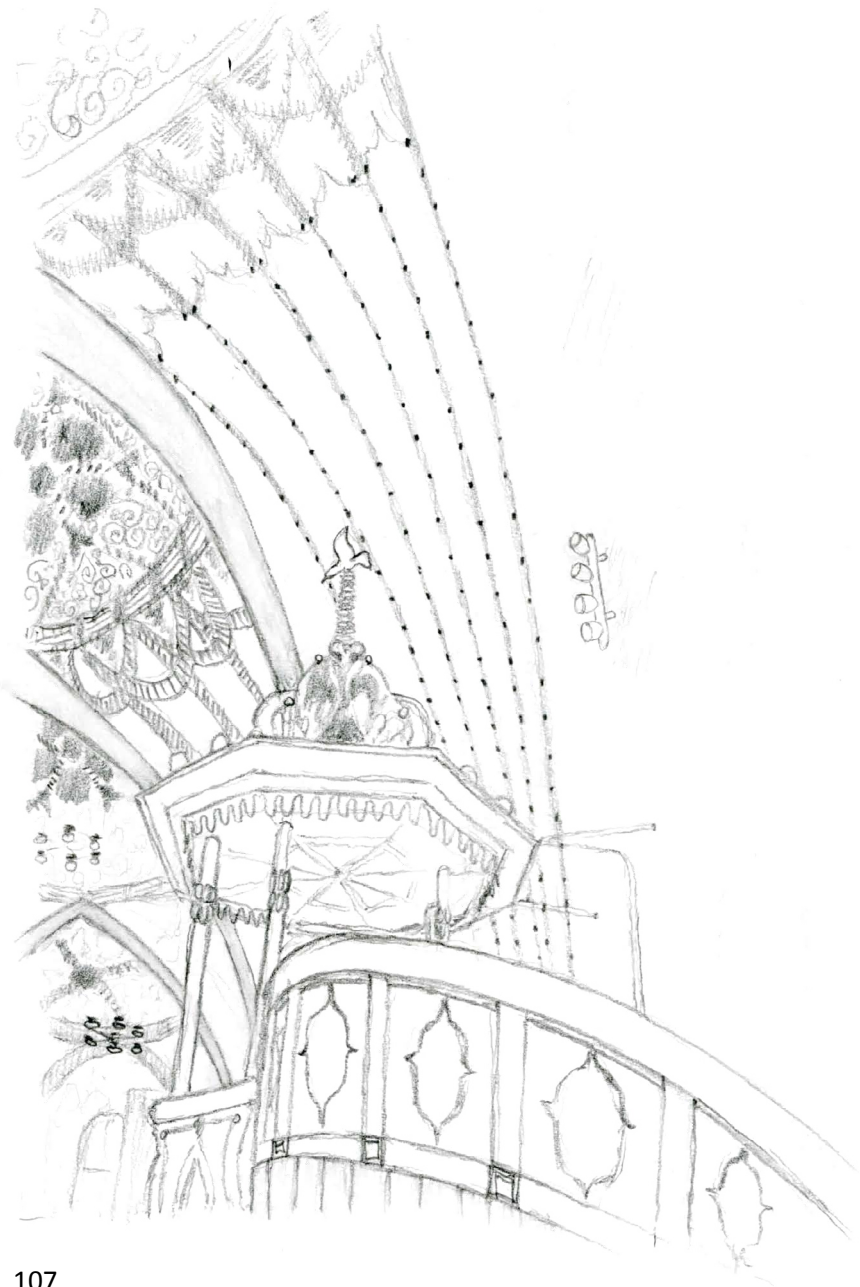
Henkilökunnan mukaan uusissa kalusteissa on talvella ollut se ongelma, että ne kuivuvat, eivätkä esimerkiksi kaapinovat pysy kiinni. Tämä on Museoviraston mukaan melko yleinen ongelma kirkkojen puisissa kalusteissa, ja sitä voisi koittaa ehkäistä sillä, että kirkkoa pitäisi vähän viileämpänä etenkin silloin, kun siellä ei ole tilaisuuksia. Toisaalta kalusteiden rakenteiden pitkät jännevälit saattavat myös edesauttaa muodonmuutoksia, joten ehkä kalusteiden sisäpintoihin voisi esimer-

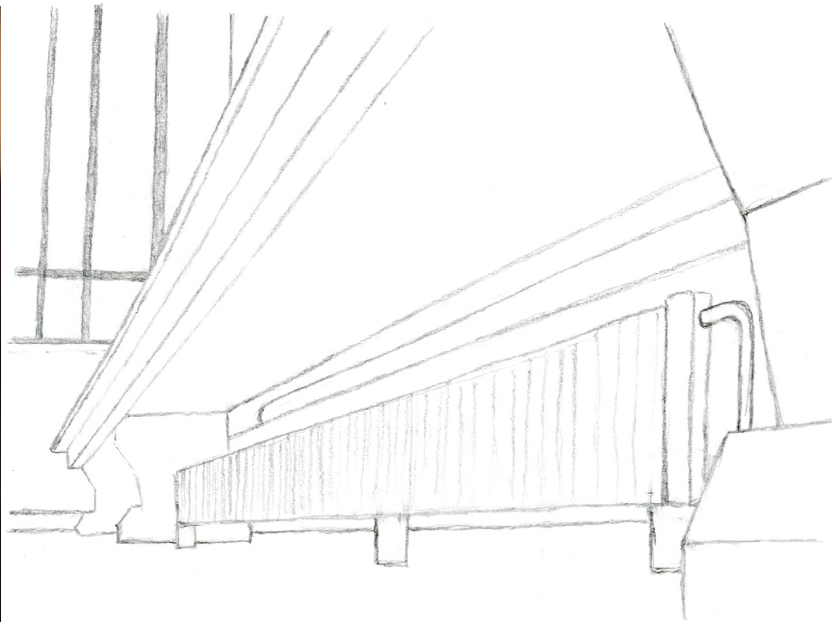

Valvontakamerat voisi vaihtaa huomaamattomampaan malliin. Lisäksi poistumistievalaistuksen poistoa voisi harkita.

Kuorin valaisimet voisi vaihtaa pienempiin.

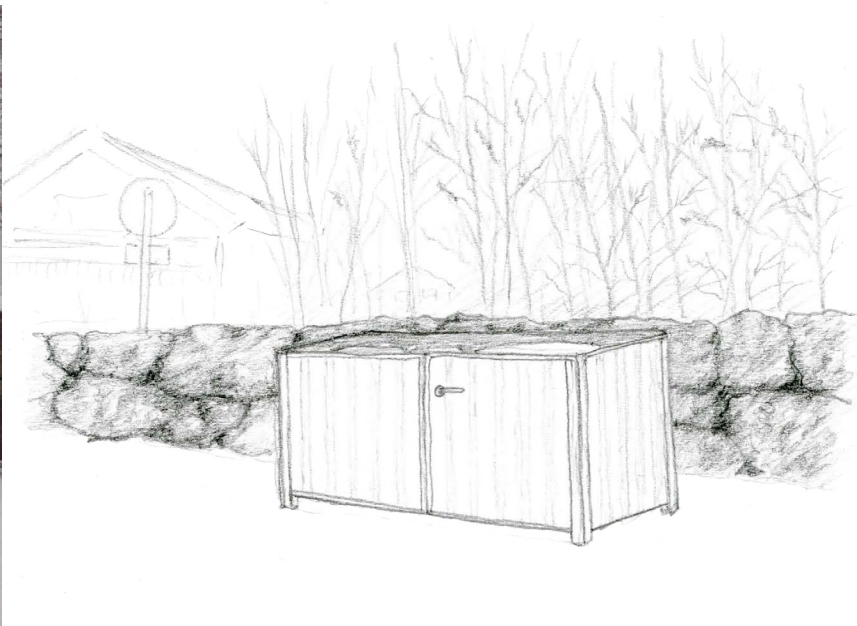

Lämmittimet voisi asentaa lattialle penkkien alle. Vaihtoehtoisesti lämmitystä täytyy säätää viileämmälle.

Hautausmaan roska-astioille voisi rakentaa aitauksen.

kiksi asentaa ylimääräisiä poikkipuita. Ennen kaikkea kuitenkin sopiva lämpötila kalusteiden kannalta olisi tärkeä löytää, jotta kaikki kirkon puinen kalustus pysyisi hyvässä kunnossa.

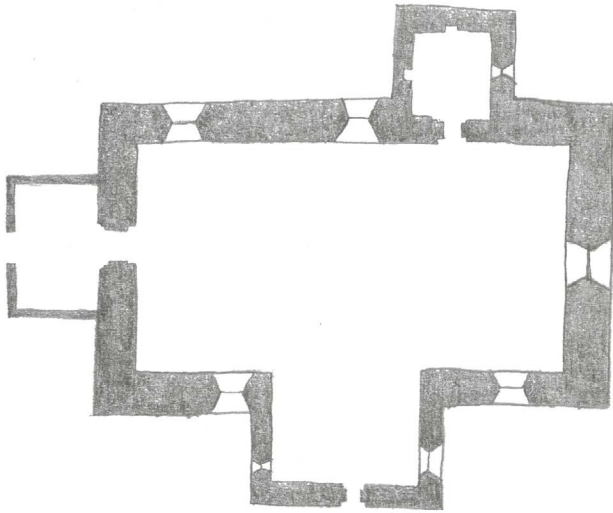
Kalusteet ja varusteet ovat pääpiirteissään yhteneväiset ja kirkkoon sopivat. Oikeastaan ainoa sisätiloissa selvästi erottuva varuste on kirkkosalin maalaamaton virsitalu. Vaalea puinen varuste ei selvästi kuulu tummien paneelikalusteiden joukkoon, etenkin kuin toinen virsitalu kuorissa on täysin erityylinen.

Hautausmaan roska-astioille voisi myös harkita aitausta. Esimerkiksi tummaksi maalattu teräsritilä tai pinnakaide voisi olla sopivan huomaamaton materiaali kirkon ympäristössä, eivätkä roska-astiat olisi niin selvästi näkyvillä. Molok-jäteastian tyhjennyksen vuoksi katosta ei voi tehdä, joten aitauksessa tulisi olla sen verran tilaa, että sen sisäpuolelta mahtuu lapioidaan lumet pois.

Kirkossa on hyvä kattaus turvallisuuteen liittyviä varusteita. Sellaisen lisäyksen voisi kuitenkin tehdä, että sakariston uuteen keittiöön voisi sijoittaa sammutuspeitteen. Vaikkei keittiössä ole liettä, kuitenkin sähkölaitteet kuten kahvinkeitin voivat syttyä tuleen, jolloin sammutuspeite olisi hyvä olla lähellä. Lisäksi poistumistieohjekylttien merkinnät sammutusvälineiden sijainneista olisi hyvä päivittää. Tämä on pieni asia, mutta kyseessä on kuitenkin turvallisuuteen liittyvä varuste, jonka on tärkeää antaa oikeaa tietoa. Turvallisuusvarusteet ovat ikään kuin välttämätön lisä kirkon visuaaliseen ilmeeseen, mutta jos varuste ei täytä tehtäväänsä, se on turhaan esillä vanhassa kirkossa.

4.4 MESSUKYLÄN VANHA KIRKKO

4.4.1 KIRKON ESITTELY JA HISTORIA

Kirkko ja sen ympäristö

Messukylän keskiaikainen kivikirkko on Tampereen vanhin rakennus¹. Se on rakennettu keskiajan lopulla, arviolta vuosien 1510 ja 1530 välissä muutamana rakennuskesonkina. Kirkko sijaitsee Messukylän kaupunginosassa Tampereella noin neljänsadan metrin päässä uudesta, 1879 rakennetusta tiilikirkosta.² Messukylän kirkko on inventoitujen kirkkojen joukossa toinen autiokirkko Hattulan kirkon lisäksi. Messukylän seurakunta on osa Tampereen seurakuntayhtymää.

1 Helin 1992, 20

2 Hiekkänen 2007, 239

Kooltaan kirkko on melko pieni: tilaa on noin kolmelle sadalle henkilölle.

Jotkut Messukylän kirkon myöhemmissä korjauksissa lisätyistä piirteistä ovat melko omaperäisiä verrattuna muihin keskiaikaisiin kivikirkkoihin. Esimerkiksi kirkon päätykolmiot sakaristoa lukuun ottamatta on päällystetty paanuilla, ja runkokuonetta on korotettu hirsillä. Kirkon rakentaminen jäi osittain kesken, eikä esimerkiksi suunniteltua tiiliholvausta toteutettu. Sen vuoksi myös sisätilassa on melko paljon puuta, sillä runkokuonetta kattaa korkea puinen tynnyriholvi.³

Rakennuksen korjauksia

Messukylästä tuli itsenäinen seurakunta 1636, jonka jälkeiseltä ajalta on ensimmäisiä tietoja kirkossa tehdyistä muutoksista⁴. Nykyinen saarnastuoli lahjoitettiin kirkkoon 1600-luvun puolenvälin jälkeen, ja tuolloin myös seiniin tehtiin lisää koristemaalauksia⁵. Kirkon nykyinen penkkijako on vuodelta 1748, ja samoihin aikoihin korjattiin muun muassa lattiaa sekä alttaria⁶.

Kirkon ulkonäköön ehkä eniten vaikuttanut korjaus tehtiin 1796-97. Tuolloin asehuoneen itäinen seinä purettiin ja asehuonetta laajennettiin niin, että kirkon pohjakaavio muistuttaa keskenjäänyttä ristikirkkoa. Ikkuna-aukkoja laajennettiin, ja kirkon länsipäätyyn tehtiin uusi puinen eteinen. Länsiosan lehteri oli ilmeisesti tehty jo aikaisemmin, ja nyt lisättiin lehteri myös kirkon eteläsakaraan. Tuolloin tehtiin myös kirkkoa vielä nykyisin kattava tynnyriholvi sekä korotettiin kirkkoa nel-

3 Hiekkänen 2007, 239

4 Javanainen 2005, 16

5 Hiekkänen 2007, 239

6 Javanainen 2005, 17

jällä hirsikerralla. Samalla päätykolmioihin lisättiin paa-
nutus. Lisäksi kirkon viereen rakennettiin kellotapuli.⁷

Aika autiokirkkona

Kirkko alkoi kuitenkin käydä ahtaaksi, ja koko 1800-lu-
vun ajan keskusteltiin kirkon laajentamisesta. Kirkkoon
suunniteltiin lisättäväksi länsitorni ja pohjoinen ristisa-
kara, mutta lopulta tultiin siihen tulokseen, että vanhan
kirkon korjaaminen maksaisi yhtä paljon kuin uuden
rakentaminen, joten 1879 otettiin käyttöön huomatta-
van lyhyessä ajassa rakennettu uusi tiilikirkko, ja vanha
kirkko jäi autioksi. Vanhan kirkon kellotapuli purettiin,
ja sen materiaalit käytettiin uuden kirkon rakentami-
seen. Myös vanhan kirkon puuosien purkamisesta ja
sisustuksen siirtämisestä uuteen kirkkoon keskustel-
tiin, mutta asia herätti kovaa vastustusta, ja vanhan
kirkon puuosat jätettiin lopulta rauhaan.⁸

Melko pian uuden kirkon valmistumisen jälkeen van-
haan kirkkoon alettiin kuitenkin suunnitella korjauksia,
sillä 1900-luvun alkuvuosina kirkko oli niin huonossa
kunnossa, että raunioitumisen uhka oli ilmeinen. Kirk-
koa suunniteltiin muutettavaksi osittain koulutilaksi tai
kirjastoksi, mutta lopulta se päätettiin säilyttää mui-
naismuistona ja tehdä tarpeen vaatimat korjaukset.
Esimerkiksi lahonnut vesikatto sekä päätykolmioiden
paanutus kaipasivat korjaamista ja tervaamista, muu-
reja piti rapata ja tukea sekä ikkunoita ja ovia korjata.⁹

Korjauksia tehtiin jälleen vuosina 1957-59, jolloin
muun muassa kirkon perustuksia vahvistettiin ja van-
hoja maalauksia peittäneet kalkkikerrokset poistettiin.
Samalla kirkon alla tehtiin perusteellisia arkeologisia

7 Javanainen 1992, 17.
8 Valkeapää 2000, 76-77
9 Valkeapää 2000, 78-79

utkimuksia.¹⁰ Ilmeisesti myös sähkö vedettiin kirkkoon
korjauksen yhteydessä.

4.4.2 KOHTEEN NYKYTILA – INVENTOINTI VALOKUVIN JA SELOSTUKSIN

Kuten todettu, Messukylän vanhan kirkon sisätilojen
hallitseva materiaali on puu. Puinen lattia, lehterit
sekä penkit ovat hallitseva osa kirkon sisätilaa. Lisäksi
korkeaa sisätilaa kattava lautaholvi, joka eteläisen ris-
tisakaran ansiosta on monimuotoisempi kuin esimer-
kiksi Tuuloksen kirkossa, tuo kirkkoon omanlaisensa
tunnelman, joka poikkeaa muista keskiaikaisista kivi-
kirkoista.

Sähköasennukset

Kirkkoon on vedetty sähköt, ja sähköpääkeskus sijait-
see ulkona kirkkomaan itäisellä reunalla. Alajakokes-
kus on sijoitettu kirkon länsipäädyn eteishuoneeseen
puiseen kaappiin. Pistorasioihin vievät sähköjohdot on
viety rakenteiden sisässä, ja luukkulliset pistorasiat on
upotettu lattialankkuihin. Kirkkosalin pistorasioiden
toteutus on hyvin huomaamaton ja siisti. Parvella ole-
va pistorasia on suurempi ja seinästä ulkoneva.

Messukylän kirkossa on huomattavasti vähemmän
tekniikkaa kuin monessa muussa kirkossa, mikä näkyy
myös sähköjohtojen ja -asennusten vähäisenä määrä-
nä. Pistorasiat on myös enimmäkseen sijoitettu harki-
ten juuri niihin paikkoihin, joissa sähköä on tarvittu.
Tosin kuorissa on pistorasioita vain toisella puolella, ja
inventointihetkellä lattianrajassa kulki jatkojohto jou-
lukuuden valoja varten, mutta kyseessä oli poikkeus-

10 Javanainen 2005, 17-18

tilanne. Lisäksi parvella pistorasia on sijoitettu kauas takaseinään, mutta parvi ei olekaan yleisön käytössä paloturvallisuuden vuoksi. Myös sakaristossa tarvitaan sähköä, sillä se toimii henkilökunnan valmistautumistilana. Kuitenkaan siellä ei ole pistorasioita, joten sinne on vedetty jatkojohto runkokuoneen reunalla sijaitsevasta pistorasiasta.

Lämmitystä kirkossa ei ole lainkaan, ja tämä rajoittaa luonnollisesti käyttöä talven aikana. Inventointihetkellä tammikuussa 2016 kirkon sisälämpötila oli -10 celsiusastetta.

Pistorasioita kirkkosalissa

Parven pistorasia

Sähköpääkeskus

Sähkönjakokeskus

Sähkövientejä

Sakariston valaisin

Valaisimen sähkövihti kirkkosalissa

Sähkövihti penkin vieressä

Parven valaisin

Valaisimet sisäänkäynnin luona

Valaistus

Kirkon sisätilat ovat hämäret, vaikka ikkunoita onkin kohtalaisen paljon. Käsittelemätön puu on melko tumma materiaali joka imee valoa, eikä sähkövalaisimia ole kovin runsaasti. Sakaristossa on oma jalallinen valaisin, mutta muuten kaikki sähkövalaisimet sijaitsevat kirkon länsipäässä joko parvella tai sen alla.

Parven alapuolella sähkövalaisimia on kahdenlaisia. Toinen pari sijaitsee eteiseen johtavan oven molemmiin puolin. Valaisimet ovat suunnattavia, ja ne on kiinnitetty parven alapintaan. Lamppua kehystää metallinen kartiomainen osa. Sähköjohto kulkee suoraan alla oleviin pistorasioihin. Toinen valaisinpari sijaitsee parvea kannattelevassa pilarissa keskikäytävän oikealla puolella länsipäädystä katsoen. Valaisimet ovat hyvin pelkistetyt, sillä oikeastaan pilariin on kiinnitetty vain kaksi melko kirkasta lamppua ilman mitään varjostinta tai koristeluita. Myös pilarin valaisinten johdot kulkevat pilaria pitkin suoraan alas lattiassa olevaan pistorasiaan. Alla olevasta penkistä on viistetty palanen irti, jotta johdot on saatu kulkemaan siististi.

Parvella on niin ikään kaksi melko kirkasta valaisinta, joiden tarkoitus on tuoda lisävaloa muuten hämärään kirkkoon. Parven valaisimet ovat vähän samaa tyyliä kuin Hattulassa holvin valaisuun tarkoitettut valonheittimet. Suunnattava valaisin on kiinnitetty neljällä jalalla seisovaan rst-runkoon. Parvella ei käy yleisöä, joten valaisinten yksityiskohtat eivät ole näkyvissä, vaan tärkeämpää on valaisuvoima. Sakariston valaisin on melko neutraali jalallinen valaisin, joka varmasti ajaa asiansa työtilan valaisuun. Tosin sakariston ikkuna on erittäin pieni, joten luonnonvaloa tilaan ei paljon tule päiväsaikaankaan.

Sähkövalaisinten lisäksi kirkossa on kuusi messinkistä kynttiläkruunua, joista kolme sijaitsee alhaalla kirkkosalissa, kaksi lehtereillä ja yksi eteläisessä ristosakarassa parven alapuolella. Kaikki kynttiläkruunut ovat melko samantyyllisiä, mutta kuitenkin keskenään erilaisia, lukuun ottamatta kirkkosalin kahta etummaista kruunua, jotka ovat samanlaisia pallokruunuja. Eniten joukosta eroaa eteläisen sakaran parvella oleva kruunu, jossa on melko näyttäviä lasikoristeita. Kynttiläkruunuilla ei tosin ole mitään käytännön virkaa, sillä palolaitos on kieltänyt kynttilöiden polton Messukylän kirkossa muualla kuin alttarilla tai kastemaljan luona.

Kynttiläkruunu ja savuilmaisin

Kirkkosalin valaistusta

Pilarin valaisimet

Äänentoisto

Kiinteää äänentoistoa kirkossa ei ole, mutta inventointihetkellä kuorissa oli liikuteltavaa äänentoistoon liittyvää irtaimistoa. On hyvä, että kirkon seinille ei ole kiinnitetty kaiuttimia, sillä ne ovat monesti melkein näkyvin osa kirkon tekniikkaa, mutta toki väliaikaiset ratkaisut saattavat nekin vaatia melko näkyviä varusteita. Herkkä-ääniselle äänentoistottomassa kirkossa työskentely saattaa tosin olla raskasta, mutta poikkeustapauksiin on olemassa monenlaisia pieniä liikuteltavia äänentoistojärjestelmiä.

Kuorissa on tavallisesti yksi urkuharmoni, mutta joulun ajaksi kirkkoon oli tuotu toinen. Kuorissa on hyvin tilaa soittimille, sillä vain toisella puolella kuoria on penkkejä.

Turvallisuus

Eri kaupunkien palolaitoksilla on erilaisia käytäntöjä. Messukylän kirkkoa koskevat Tampereen palolaitoksen määräykset ovat melko tiukkoja, mikä osaltaan johtuu varmasti kirkon runsaasta puusisustuksesta sekä penkkikorttelien luomasta ahtaudesta sisätiloissa. Myös se seikka varmasti vaikuttaa, että Messukylän kirkossa ulko-ovet aukeavat sisäänpäin, vaikka monessa muussa kirkossa ne muutettiin jo 1800-luvulla aukeamaan ulospäin. Siksi sisätilojen paloturvallisuudessa ei voi ottaa turhia riskejä.

Kirkon kynttiläkruunuissa ei esimerkiksi saa lainkaan polttaa kynttilöitä, vaan kynttilät sallitaan ainoastaan alttarilla tai kastemaljan luona. Kastetilaisuuksissa kastemaljan luona poltettavan kynttilän alle laitetaan palonsuojapeite. Myöskään tulitikut eivät ole sallittuja, vaan alttarin kynttilät sytytetään kaasusytyttimellä. Lisäksi kuten jo todettiin, parvet ovat kokonaan poissa

käytöstä yleisötilaisuuksien aikana. Parville johtavat portaat ovat hyvin jyrkät, ahtaat ja pimeät, eikä poistumisteitä parvelta ole kuin yksi, joten luonnollisesti tilat eivät täytä nykypäivän vaatimuksia.

Tiukoista turvallisuusmääräyksistä huolimatta kirkkorakennuksessa on vain yksi käsisammutin, joka sijaitsee länsipään eteisessä. Lisäksi saarnastuolin kaiteen sisäpuolelle on kiinnitetty sammutuspeite. Käsisammutin on merkitty samaan tapaan kuin Tuuloksen kirkossa aiwan sammuttimen viereen kiinnitetyllä merkillä, mikä vaikuttaa tarpeettomalta. Paloilmoituspainikkeet on sijoitettu uloskäyntien yhteyteen. Eteishuoneen sähkökaapissa on paloilmoitin, jonka hälytys sireeni on kiinnitetty seinään kaapin yläpuolelle.

Savuilmaisimia

Savuilmaisimet on liitetty sähköverkkoon, ja niiden sähköasennukset kulkevat piilossa rakenteissa. Jostain syystä osa savuilmaisimista on kiinnitetty tummaan pieneen levyyn, eikä suoraan kattopintaan. Eniten tämä kiinnittää huomiota sakaristossa, jossa on valkoinen holvi. Messukylässä savuilmaisimia on myös ulkona räystäiden alla. Ulkona olevat savuilmaisimet ovat massiivisempia kuin sisätiloihin tarkoitettut, mutta paljon puuta sisältävässä kirkossa on hyvä, että paloturvallisuudesta on huolehdittu hyvin.

Poistumistiet on osittain merkitty. Kirkon länsipäädyn eteishuoneen ulko-oven yläpuolella on poistumistie-merkintäkyltti, mutta toisella uloskäynnillä eteläisen ristosakaran ovelle kylttiä ei ole. Syy tähän on epäselvä. Voisi kuvitella, että suuria tilaisuuksia varten toisenkin oven pitäisi toimia poistumistienä, sillä kolmensadan ihmisen poistuminen ahtaasta kirkosta esimerkiksi tulipalon sattuessa sujuisi kahdesta ovesta huomattavasti sujuvammin. Lisäksi, oli poistumiskylttiä tai ei, hädän sattuessa ihmiset mitä luultavimmin suuntaisivat lähimmälle ovelle olettaen, että sen saa auki. Siksi ovi ei voi olla lukossa tilaisuuksien aikana.

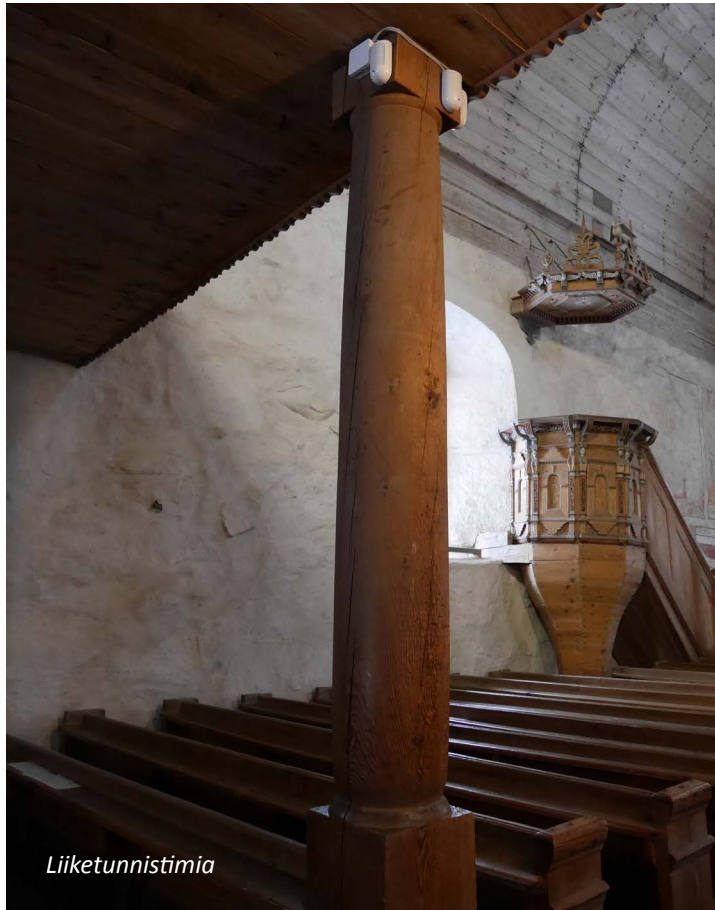
Kirkossa ei ole sisällä valvontakameroita, mutta siellä on liiketunnistimet. Tunnistimet on kiinnitetty länsipään parven alapuolelle pilariin samalle kohtaa kuin valaisimet, mutta keskikäytävän toiselle puolelle. Kuten savuilmaisimien, liiketunnistimien johdot on kuljetettu parven rakenteiden sisällä, toisin kuin valaisimien, joiden johdot on viety lattiassa oleviin pistorasioihin. Valaisinten johtoja ei välttämättä tarvitse kytkeä enää mihinkään erilliseen laitteeseen, toisin kuin savuilmaisimien ja liiketunnistimien, joten on ollut yksinkertaisinta vetää johto lähimpään pistorasiaan. Jos kuitenkin johtoja on viety parven rakenteissa, ehkäpä valaisintenkin asennukset olisi voinut piilottaa.

Vielä yksi kirkon sisäpuolella turvallisuuteen liittyvä seikka ovat palolaitoksen kieltokyltit, jotka on sijoitettu parvien portaille sekä portaisiin pääsyn estävä ketju ja metallitolpat. Kyltit ovat mustapohjaiset valkealla tekstillä, ja sinänsä kirkkoon sopivat, mutta melko järeät. Tietysti on hyvä, ettei kenellekään jää epäselväksi saako parvelle mennä, mutta toisilla portailla oli ehkä hieman tarpeettomasti kaksi samaa kylttiä vierekkäin. Pääsyn estävä kettinki on laitettu myös kuorissa olevien veistosten eteen sekä saarnastuolin portaisiin.

Poistumistiemerkintä

Saarnastuolin portaat

Liiketunnistimia

Parven portaat

Kalusteita kirkkosalissa

Eteishuoneen tuoli

Eteishuoneen roska-astia

Sakariston kalusteita

Kalusteet ja varusteet

Kirkossa ei ole kovin paljon irtokalusteita, sillä kirkko on pieni eikä ylimääräistä tilaa ole paljon. Muutamia tuoleja on sakaristossa, kuorissa sekä eteishuoneessa. Kaikki tuolit ovat puisia, mutta niitä on neljää eri mallia. Sakariston ja kuorin tuolit ovat melko samantyyliisiä keskenään – vaaleaa puuta ja yksinkertaisia – mutta eteishuoneessa on lisäksi kaksi tummempaa, leveämpää tuolia joissa on kaareva selkänoja sekä kankaalla verhoiltu istuinosa. Lisäksi kirkon etuosassa on kaksi pöytäliinalla peitettyä pöytää.

Sakaristossa on luonnollisesti enemmän irtokalusteita, mutta niitäkin on melko hillitysti verrattuna monen muun kirkon sakaristoon. Valaisimen vieressä on yksinkertainen työpöytä, ja huoneen nurkassa on puinen vaatekaappi. Lisäksi sakaristossa on vanhoja penkkejä sekä pulpetti. Sakariston naulakko on valkoiseksi maalattua metallia ja sopii sakaristoon.

Koska Messukylän vanha kirkko on melko pieni, siellä ei ole kovin paljon säilytystilaa. Toisaalta autiokirkossa ei myöskään ole tarvetta niin suurelle määrälle varusteita kuin monessa muussa kirkossa, mutta silti sopiva määrä säilytystilaa olisi hyvä olla olemassa. Monissa kirkoissa ylimääräinen irtaimisto kertyy usein sakaristoon, mutta Messukylän kirkossa sakaristoa ei ole ahdettu täyteen, mikä on ilahduttavaa. Toisaalta eteishuoneessa oli inventointihetkellä melko paljon varusteita.

Roska-astioita on sakaristossa sekä eteishuoneessa. Astiat ovat tavallisia muovisia roskaämpäreitä joissa on muovipussit. Kirkon ulkopuolella roska-astiana toimii vihreä arkkumainen säiliö.

Kirkon ympäristö

Messukylän vanhan kirkon vieressä on parakkimainen rakennus, jossa on henkilökunnan taukotila sekä wc-tila. Samalla siellä on kirkon ainoa vesipiste. Kirkon kävijöille wc-käyntimahdollisuus on järjestetty bajamajaan parakkirakennuksen vieressä.

Kirkko on valaistu ulkopuolelta tolpassa olevin suunnattavin valaisimin. Valaisintolppia on ympäri kirkkomaata, ja moneen tolppaan on valaisimen kanssa samaan kiskoon kiinnitetty myös valvontakamera. Kuten monen muunkin kirkon ympäristössä, valaisin ja valvontakamera muodostavat yhdessä melko näyttävän kokonaisuuden. Messukylässä valaisintolpassa on vielä melko pitkä kisko. Valvontakameroista ilmoittava kyltti on näkyvällä paikalla kirkkomaan sisään-tulon luona. Tupakoinnin kieltävää kylttiä ei ole näkyvissä. Sen sijaan kirkkomaan sisäänkäynnin luona on tupakantumpeille tarkoitettu säiliö.

Kuten Hattulassa, Messukylässäkin on käytössä ikkunoihin asennetut turvapeksit. Ulko-ovet ovat puiset ja koristeluiltaan yksinkertaiset. Eteläpuoleisessa ulko-ovessa ei ole lainkaan vedintä. Lukitusta ei ole modernisoitu, ja ovissa ei ole mitään silmiinpistäviä piirteitä, vaan ne ovat osa kirkon harmonista kokonaisuutta. Länsipäädyn eteishuoneen ulko-oven vieressä on seinään kiinnitettynä pidikkeet aukioloaikoja ilmoittavalle kyltille, joka viedään pois talven ajaksi.

4.4.3 PARANNUSEHDOTUKSET

Messukylän vanha kirkko on keskiaikaisten kivikirkkojen joukossa melko omaperäinen paljon puuta sisältävine yksityiskohtineen sekä epäsymmetrisine pohjineen. Sisällä kirkossa on omanlaisensa tunnelma.

Bajamaja

Henkilökunnan taukotila

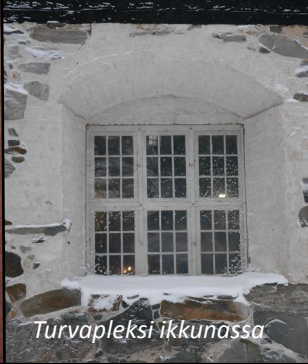
Ulkovalaisin ja kamera

Kirkkomaan roska-astia

Aukioloaikojen kyltin pidikkeet

Turvapleksi ikkunassa

Eteläinen sisäänkäynti

1700-luvun korjauksessa toteutetun eteläisen ristisakaran tuoma lisätila aiheuttaa kirkkoon tietynlaisen toispuoleisuuden.

Pohjan epäsymmetriasta huolimatta kirkon valaistuksen epätasaisuus mietityttää. Kaikki sähkövalo sarakiston valaisinta lukuun ottamatta on sijoitettu kirkon länsipäähän. Itäpäässä ja eteläisessä ristisakarassa on vain kynttiläkruunuja, joiden kynttilöitä ei saa sytyttää. Niitä ei siis voi pitää valaisimina, vaan ainoastaan koristeina. Tämän vuoksi – ja ikkunoista huolimatta – kirkkosalin itäpää on hyvin hämärä.

Länsipään valaisimet ovat puolestaan melko kirkkaita, sillä lamput ovat suuria ja niitä on vain vähän. Valaisimet ovat käytännön sanelemia, mutta esteettisesti parempia ratkaisuja voisi löytyä. Valaisimissa on se hyvä puoli että niitä varten ei ole tarvinnut tehdä mitään massiivisia sähköasennuksia tai upotuksia rakenteisiin, vaan valaisimet ovat helposti vaihdettavissa ja huollettavissa. Kuitenkin niitä leimaa tietynlainen väliaikaisuus, eivätkä ne ole yhtä kirkon tunnelman kanssa. Lisäksi se, että toinen valaisinpari on asennettu keskikäytävän toiselle puolelle samaan pilariin, sen sijaan että valaisimet olisivat käytävän molemmin puolin, hieman lisää kirkon epäsymmetriaa. Parven alapuolelle voisi harkita esimerkiksi sähköistettyjä kynttiläkruunuja tai vähäeleisiä ja himmeämpiä plafondivalaisimia.

Kirkossa saa olla hämärää, eikä kaikkien tilojen tarvitse olla tasaisesti valaistuja. Kuitenkin jotta tunnelma olisi miellyttävä, valoa voisi jakaa hieman enemmän myös kirkon etuosaan. Ymmärrettävästi kynttiläkruunujen kynttilöitä ei saa sytyttää, mutta kruunujen sähköistäminen voisi mahdollisesti tulla kysymykseen. Vaihtoehtoisesti kirkkosaliin voisi suunnitella sinne sopivan, esimerkiksi jalallisen valaisimen.

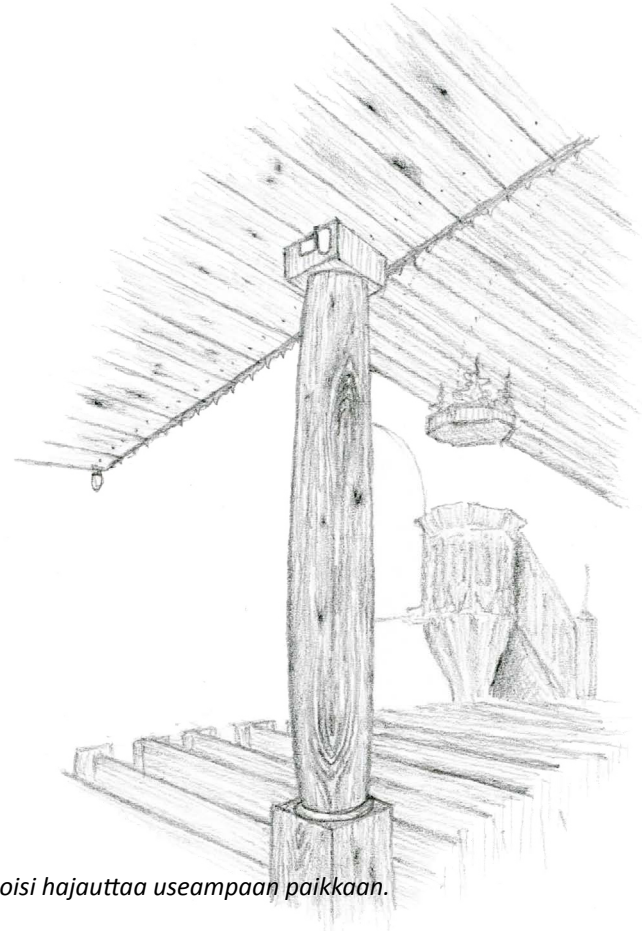

Kynttiläkruunujen sähköistäminen mahdollistaisi kirkkaiden lamppujen poistamisen. Myös vähäeleisiä plafondeja voisi harkita.

Kirkon etuosan valaisua parantamaan on asennettu parvelle kaksi suunnattavaa valaisinta. Niiden valovoima ei kuitenkaan yllä kovin pitkälle, ja toisaalta alas suunnatut lamput saattavat häikäistä alhaalla kirkkosalissa olijoi- ta. Vaihtoehtoinen ratkaisu voisi olla lisätä valaisimia kirkkosalin etuosaan, jolloin valot voisivat olla himmeämmät. Tosin valaisinten tyyliin tulisi silloin kiinnittää erityistä huomiota, sillä ne olisivat lähempänä alttaria ja ihmisten katseiden alla. Valaistussuunnit-

teluun olisikin tärkeää panostaa korjausten yhteydessä jo aikaisessa vaiheessa, jotta valaisimia ei tarvitsisi lisätä jälkikäteen.

Messukylän kirkossa ei ole paljon sähköasennuksia, ja pistorasiat on toteutettu hyvin huomaamattomasti. Verrattuna joihinkin muihin kirkkoihin sekin auttaa, että esimerkiksi savuilmamaisimien johdot on piilotettu

Liiketunnistimista luopumista voisi harkita. Vaihtoehtoisesti niitä voisi hajauttaa useampaan paikkaan.

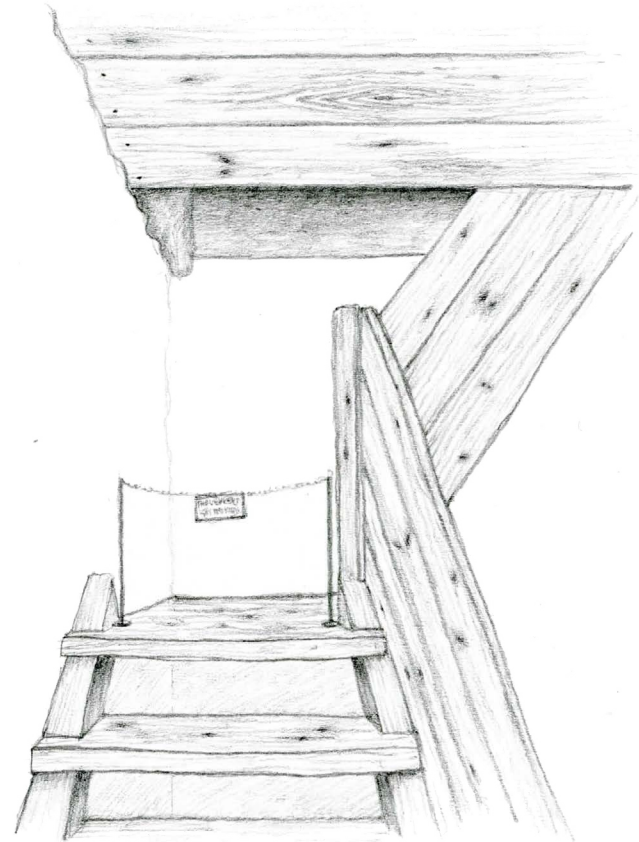
rakenteisiin. Sen sijaan länsipään eteishuoneen ja kirkosalin välisen sisäänkäynnin luona olevan valaisinparin johdot kulkevat suoraan seinää pitkin, kun ne olisi melko helposti voinut piilottaa vieressä olevan puisen pilarin taakse. Vielä pienemmäksi näkyvien sähköasennusten määrä saataisiin, jos liiketunnistimet vaihdettaisiin huomaamattomaan ovivalvontaan. Jos liiketunnistimet kuitenkin koetaan tarpeellisiksi, ne voisi hajauttaa eri paikkoihin niin, etteivät ne muodostaisi

Parven portaiden kieltomerkitöjä voisi yksinkertaistaa.

niin näkyvää teknistä elementtiä samassa pilarissa.

Palolaitoksen tiukoista turvallisuusohjeista huolimatta kirkossa ei ole kovin paljon alkusammutuskalustoa. Museovirasto suosittelee käsisammuttimen sijoittamista sekä sakaristoon että asehuoneeseen. Messukylän kirkon käsisammutin sijaitsee länsipään eteishuoneessa, mutta toisen sammuttimen voisi hyvin sijoittaa sakaristoon. Jos esimerkiksi alttarilla olevasta kynttilästä syttyy tulipalo, sakariston sammutin olisi huomattavasti

tavasti lähempänä. Saarnastuolin kaiteen takana oleva sammutuspeitekin auttaa ensi alkuun, mutta toisen käsisammuttimen saisi hyvin sijoitettua esimerkiksi sakariston vaatekaappiin ilman, että siitä olisi juurikaan esteettistä haittaa.

Lisäksi turvallisuuteen liittyvä epäjohtonmukaisuus poistumistiemerkin- tönä koskien olisi hyvä selvittää. Periaatteessa poistumistiemerkin- tönä ei tarvitse, jos uloskäynnit ovat helposti huomattavissa. Siksi etenkin pienikokoisissa keskiaikaisissa kirkoissa poistumisti- merkinnät eivät ole välttämättömiä, sillä ulko-ovelle osaa varmasti suunnistaa ilman poistumistietä merkit- sevää valoa tai kylttiäkin. Messukylässä ratkaisuna voi- si olla laittaa molemmille oville pieni kyltti tai valo, tai sitten ottaa länsipäädyn eteisen kyltti pois. Häätätilan- teessa minkään seikan ei tulisi aiheuttaa sekaannusta, joten merkin- tönä olisi hyvä olla johdonmukaisia.

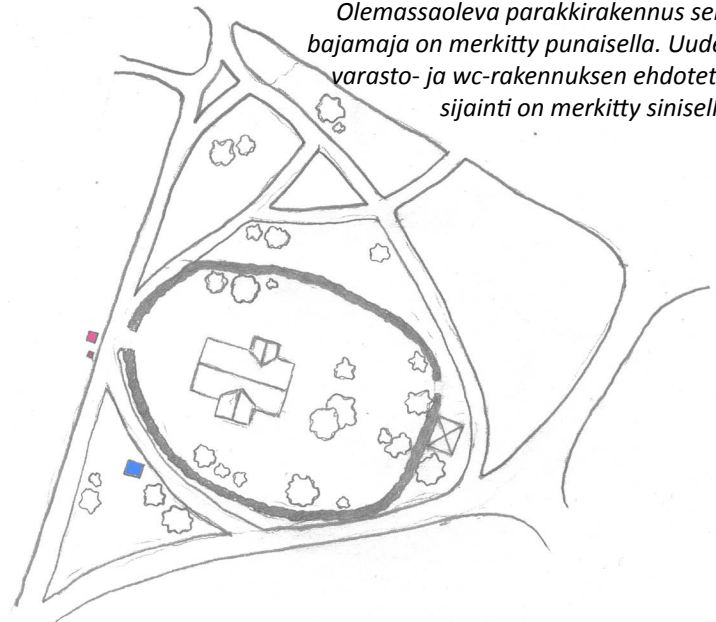
Toisaalta Messukylän kirkossa parvelle johtavissa por- taissa on käytetty melko runsaita kieltokylttejä. Parven käyttökielto ei ainakaan jää epäselväksi, mutta merkin- tönä voisi kuitenkin hieman yksinkertaistaa.

Kuten monessa muussakin kirkossa, Messukylässä tar- vittaisiin lisää säilytystilaa. Henkilökunnan työtilaksi tarkoitettu parakkirakennus on sen verran pieni, että sinne ei voi oikein varastoida mitään ylimääräistä irtaimistoa. Lisäksi parakki sekä bajamaja yhdessä muo- dostavat kirkon pääsisäänkäynnin läheisyyteen hieman epäesteettisen kokonaisuuden. Jos mahdollista, Mes- sukylän kirkon yhteyteen voisi rakentaa samantyyppisen erillisen, pienen mutta kiinteän wc- ja työtilarakennuk- sen kuin Tuuloksen kirkon vieressä. Kiinteä rakennus olisi siistimpi kuin parakki, ja sen yhteydessä voisi olla yleisö-wc sekä pieni säilytystila ylimääräiselle irtaimis- tolle.

Pienessä kirkossa kalusteiden ja varusteiden yhtenäis- syys korostuu. Kirkossa olevat tuolit sopivat sinänsä kirkkoon, mutta tuolit voisivat olla keskenään saman- laisia. Etenkin eteishuoneen tummemmat ja leveäm- mät tuolit erottuvat joukosta. Lisäksi, kuten monessa muussakin kirkossa, muoviset roska-astiat eivät ole parhaita mahdollisia kirkon historialliseen ympäris- töön. Muovisen roska-astian sijasta paremmin ympä- ristöön voisi sopia esimerkiksi pajukori kuten Lammilla tai sitten metallinen yksinkertainen astia.

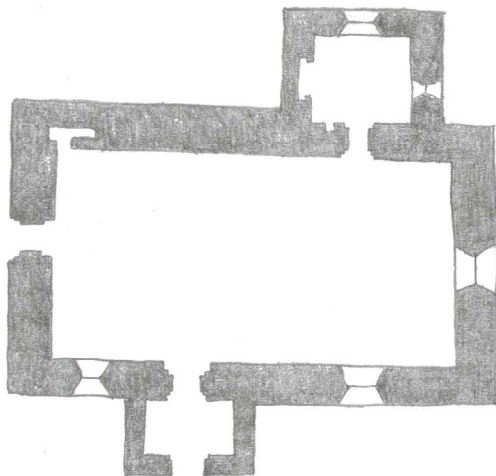
Kuten monen muunkin kirkon yhteydessä, tupakoinnin kieltävä kyltti saisi paloturvallisuuden parantamiseksi olla näkyvällä paikalla kirkkomaan sisäänkäynnin luo- na. Sen sijaan samoin kuin Hattulan kirkossa, aukiolo- ajoista kertovan kyltin – josta talvella tosin on näkyvis- sä vain pidikkeet – ei välttämättä tarvitsisi sijaita kiinni rakennuksessa, vaan sen voisi sijoittaa esimerkiksi eril- liselle ilmoitustaululle kirkkomaan ulkopuolelle.

Olemassaoleva parakkirakennus sekä bajamaja on merkitty punaisella. Uuden varasto- ja wc-rakennuksen ehdotettu sijainti on merkitty sinisellä.

4.5 TUULOKSEN KIRKKO

4.5.1 KIRKON ESITTELY JA HISTORIA

Kirkko ja sen ympäristö

Tuuloksen keskiaikainen kivikirkko on säilynyt melko hyvin alkuperäisessä asussaan. Runkohuone on Suomen keskiaikaisista kivikirkkoista pienimpiä, mutta tila on melko korkea. Kirkko on nykyisen arvion mukaan rakennettu vuosien 1510 ja 1540 välissä muutamana kesäsesonkina.¹ Kirkko sijaitsee Tuuloksen maalaismaaisessa peltojen keskellä hieman syrjässä Tuuloksen keskustasta.

Ensimmäisessä rakennusvaiheessa tehtiin kivinen sakaristo vanhan puukirkon pohjoispuolelle. Sakaristo

1 Hiekkänen 2007, 344-347.

on runkokuoneeseen verrattuna melko suuri. Puukirkon purkamisen jälkeen tehtiin kivinen runkokuone, mutta asehuone oli puurakenteinen. Kivirakenteinen asehuone rakennettiin vasta 1700-luvulla tai viimeistään 1800-luvun alussa.²

Tuuloksen kirkko on hyvä esimerkki myöhäiskeskiajan taloudellisen niukkuuden vaikutuksista, sillä runkokuoneen seinissä näkyvien muuripolvekkeiden perusteella voi päätellä, että kirkkoon on ollut tarkoitus tehdä tiiliholvaus, mutta se on jäänyt tekemättä. Tilasta oli ilmeisesti tarkoitus tulla yksilaivainen ja kaksiholvainen. Sen sijaan sisätilaa on kattanut suora lautalaipio, joka on 1700-luvun puolivälissä korvattu puisella tynnyriholvilla.³

Rakennuksen korjauksia

Kovin suuria muutoksia kirkossa ei ensimmäisten vuosisatojen aikana tehty. Kuten monissa muissakin kirkkoissa, myös Tuuloksen kirkossa lähes kaikkia aukkoja on muutettu. Lähimpänä alkuperäistä asua on länsipäädyn ikkuna. Uudella ajalla kokonaan uusia ikkuna-aukkoja puhkaistiin pohjois- ja eteläseiniin. Myöhemmin osa oviaukoista on restauroitu keskiaikaiseen asuun.⁴

Kirkkomaata on säilynyt melko alkuperäisen kokoisena. Kirkon vieressä oleva puinen kellotapuli rakennettiin 1780. Kirkkomaata ympäröivän muurin yhteydessä oleva hirsinen läpikäytävä rakennus on vuodelta 1841. Lisäksi kirkkomaalla on kaksi pientä hautakappelia,

2 Hiekkänen 2007, 345-347.

3 Hiekkänen 2007, 345.

4 Hiekkänen 2007, 345.

toinen hirsirakenteinen ja toinen tiilestä muurattu.⁵ Hautakappelit korjattiin vuoden 1950 korjauksen yhteydessä⁶.

Väestönkasvun vuoksi kirkon pohjoisseinälle rakennettiin lehteri 1700-luvun lopulla. Ensimmäiset urut tulivat kirkkoon lahjoituksena vuonna 1861, jolloin niitä varten rakennettiin urkulehteri länsiseinälle. Urut uusittiin jälleen 1914, jolloin lehterinkin uusimista suunniteltiin, mutta muutos jäi toteutumatta.⁷ Nykyiset urut ovat vuodelta 1966⁸.

Vuonna 1896 kirkossa tehtiin korjaustöitä, joissa muun muassa välikatto uudistettiin, uusia ikkuna-aukkoja lisättiin ja vanhojen ikkuna- ja oviaukkojen muotoa muutettiin suippokaarisiksi goottilaista tyyliä jäljitellen. Lisäksi päätyseinät vahvistettiin ankkuriraudoilla ja rapattiin sisäpuolelta sileiksi. Sakaristoon oli lisätty kamiina jo 1881, mutta vuoden 1896 korjauksessa kirkkosalikin sai kaksi kamiinaa. Korjausten yhteydessä seinistä etsittiin kalkkimaalauksia, mutta mitään, edes vihkiristejä ei löytynyt. Seuraavan kerran kirkkoa kunnostettiin 1900-luvun alkupuolella, kun kirkon, kellotapulिन ja läpikäytävän paanukatot maalattiin öljymaalilla.⁹

Kirkon laajentamista oli pohdittu useaan otteeseen, ja oli myös harkittu täysin uuden kirkon rakentamista, mutta 1900-luvun puolivälissä arkkitehti Carolus Lindberg otti voimakkaasti kantaa vanhan kirkon säilyttämisen ja kunnostamisen puolesta. Lindberg arvosteli kovin sanoin 50 vuotta aikaisemmin tehtyä korjausta,

5 Museovirasto: http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/reki-steriportaali/portti/default.aspx?sovellus=rapea&taulu=T_RAKE&tunnus=305043 3.2.2016.

6 Tallqvist, Schulman 1999, 249.

7 Tallqvist, Schulman 1999, 254.

8 Hämeenlinnan seurakunnat: <http://www.hameenlinnaseurakunnat.fi/yhtymän-tilat/tuuloksen-kirkko/> 3.2.2016.

9 Tallqvist, Schulman 1999, 250.

ja totesi muun muassa, että kirkkosalin ”kokonaisvaikutus on esteettisesti epäedullinen, etten sanoisi suorastaan ruma”. Niinpä kunnostuksen yhteydessä koko sisätilat muutettiin paremmin vastaamaan keskiaikaista asua.¹⁰

Sisäkaton muoto oli vaihdellut vuosien saatossa, ja 1950-luvun korjauksessa sitä korotettiin, ja edellisen korjauksen kolmilapelaipio korvattiin puisella tynnyriholvilla. Lindbergillä ja Muinaistieteellisellä toimikunnalla oli kiistaa katon materiaalista: Lindberg olisi halunnut tehdä rapatun rautabetoniholvin, joka ei toimikunnan mielestä sopinut kirkkoon. Lopulta katto tehtiin puusta.¹¹

Myös lehtereiden rakenteista käytiin keskustelua uusia ja vanhoja materiaaleja koskien. Pohjoisseinän lehteri purettiin, ja näin kirkkosaliin saatiin enemmän symmetriaa. Länsiseinän lehteriä syvennettiin metrin verran, ja sen tukemiseen käytettiin teräspalkkeja, sillä puurakenteet eivät välttämättä olisi riittäneet kannattelemaan suurempaa parvea ja urkuja. Pohjoisseinän lehterin poistaminen mahdollisti 1700-luvulta peräisin olevan saarnastuolin siirtämisen alkuperäiselle paikalleen sakariston oven viereen.¹²

Kaikista aikaisemmin muutetuista ikkuna-aukoista poistettiin aukon suippokaaren muotoiseksi tekevä täyttömuuraus. Myös oviaukot oli muutettu suippokaarisiksi, mutta 1950-luvulla alkuperäinen muoto palautettiin. Lisäksi runkokuoneen lattia madallettiin sakariston lattian tasolle, mutta asehuoneen lattia jäätettiin aikaisempaan korkeuteensa.¹³

10 Tallqvist, Schulman 1999, 252.

11 Tallqvist, Schulman 1999, 253-254.

12 Tallqvist, Schulman 1999, 254-255.

13 Tallqvist, Schulman 1999, 255-257.

Myös kirkon tekniikkaa uusittiin. Ilmeisesti sähköt on vedetty rakennukseen 1950-luvun korjauksen yhteydessä. Sähköpääkeskus sijoitettiin asehuoneeseen, jonne tehtiin myös siivouskomero. Kamiinalämmitys muutettiin sähkölämmitykseksi, ja lämpöpatterit sijoitettiin penkkien alle. Kirkon sähkövalaisimet suunnitelli Antti Salmenlinna – sama henkilö, joka vastasi myös Hauhon kirkon valaisinsuunnittelusta. Samat valaisimet ovat kirkossa edelleen käytössä, mutta 1970-luvulla kirkkoon palautettiin myös vanha messinkinen kynttiläkruunu. Kellotapulin kellot sähköistettiin 1980, ja kuivasprinklerijärjestelmä sekä palo- ja murtohälytysjärjestelmät asennettiin 1991.¹⁴

Viimeisin suurempi korjaustyö toteutettiin vuonna 2013. Sen yhteydessä korjattiin kosteusvarioista kärsineitä rakenteita. Muun muassa kirkon ja tapulin alapohjista puhdistettiin vanhaa eristemateriaalia, ja tapulin ja läpikäytävän kivimuurin kosteuttamia rakenteita uusittiin. Kirkkomaalle lisättiin sadevesiviemäröinti ja kallistuksia korjattiin. Lisäksi tekniikkaa uusittiin sähkökeskuksen, ukkosenjohdattimien sekä sähkölämmityksen osalta.¹⁵

4.5.2 KOHTEEN NYKYTILA – INVENTOINTI VALOKUVIN JA SELOSTUKSIN

Tuulos – kuten Lammi ja Hauho – on osa Hämeenlinnan seurakuntayhtymää. Tuuloksen kirkko on melko pieni, mutta aktiivisessa käytössä, joten siellä on melko paljon käyttöön tarvittavaa tekniikkaa sekä varustelua. Kuitenkin myös kirkon pieni koko vaikuttaa osaltaan varustelun määrään.

¹⁴ Tallqvist, Schulman 1999, 256-258.

¹⁵ Yle: http://yle.fi/uutiset/arvokkaan_harmaakivikirkon_kosteusvauriot_korjataan_vihdoin/6812752 3.2.2016.

Paloilmoitinkeskus asehuoneessa

Sähkön vienti rakennukseen

Sähköasennukset ja lämmitys

Tuuloksessa, kuten Lammilla, sähkökeskukset on sijoitettu sekä asehuoneeseen että sakaristoon. Molemmat on sijoitettu puiseen kaappiin, ja asehuoneen kaapissa on tilaa myös siivousvälineille. Lisäksi asehuoneessa on seinällä erillinen paloilmotintokeskus. Sähkö on viety rakennukseen ilmaitse samaan tyyliin kuin Hattulassa. Sähköjohto on viety tapulin kautta kirkon ullakolle, josta se jakautuu sähkökeskuksiin.

Tuuloksen kirkossa sähköasennukset herättävät melko paljon huomiota ehkä sen vuoksi, että kirkko on pieni, mutta siellä on kuitenkin pääpiirteissään sama teknisen varustelun taso kuin suuremmissakin kirkoissa. Tämä tarkoittaa melko suurta määrää johtoja. Johtoja on käsitelty kirkossa eri tavoin: osa on niputettu kulkemaan esimerkiksi kirkkosalin reunoja pitkin lattian rajassa, mutta osa puolestaan on koteloitu valkoiseen koteloon kuten osa asehuoneen asennuksista tai listan taakse piiloon kuten asehuoneesta runkokuoneeseen kulkevat johdot. Joissain paikoissa näyttäisi olevan sekä lista että sen ulkopuolella kulkevia, mahdollisesti jälkikäteen lisättyjä johtoja. Osa johdoista on myös asennettu kulkemaan lattian alla.

Kaikkein näkyvimmit sähköasennukset ovat sakaristossa. Tuuloksessa toistuu sama mikä muissakin kirkoissa, eli sakariston esteettisiin seikkoihin ei ole panostettu samalla tavalla kuin yleisötiloissa. Sakaristo toimii henkilökunnan tilana, ja sen tarkoitus nykyaikana on ennen kaikkea olla käytännöllinen eikä niinkään historiallinen tila, joten ulkoinen ilme ei käytännössä voikaan olla kovin siloteltu. Kuitenkin Tuuloksen sakariston sähköasennukset ovat ehkä tarpeettoman näyttävät.

Kirkon vanhemmat ruskeat pistorasiat ovat peräisin 1950-luvun korjauksesta, ja ne on sijoitettu melko

Sakariston sähköasennuksia

Asehuoneen sähkökeskus

Pistorasioita

Patteri länsipään sisäänkäynnillä

Pattereita parvella

Pattereita alttarikaiteen takana

Lämpöpatterit penkkien alla

huomaamattomasti esimerkiksi kirkon penkkien yhteyteen. Vanhoja pistorasioita ei ole kovin paljon. Sen sijaan kirkossa on myös uudempia valkoisia pistorasioita esimerkiksi saarnastuolin takana. Nämä pistorasiat on erittäin hyvin piilotettu, joten niiden eroavaisuus vanhoista ei juuri pistä silmään.

Kirkossa on sähkölämmitys, ja lämmittimet on pääosin sijoitettu penkkien alle näkymättömiin. Lisäksi kirkossa on kuitenkin myös erilaisia lämpöpattereita, jotka tosin eivät ole näkyvissä yleisötiloissa lukuun ottamatta länsipäädyn sisäänkäynnin luona olevaa pientä liikuteltavaa lämpöpatteria. Parvella on matalia metallinvärisiä lämpöpattereita, ja alttarikaiteen takana valkoisia uudempia pattereita. Sakaristossa on sekoitus molempia. Lisäksi itäpäädyn ikkunan sekä sakariston ikkunan alaosassa on pieni lämpöputki, jonka tarkoitus on ilmeisesti vaimentaa vetoa ikkunan luona. Etenkin alttarin luona kynttilöiden polttaminen olisi vaikeaa, jos ikkunan luona kävisi kova viima. Henkilökunnan työskentelytilassakaan kova veto ei olisi kovin suotavaa. Lämmitystä säädetään pienistä tauluista, jotka on sijoitettu alttarikaiteen taakse sekä parvelle.

Valaistus

Antti Salmenlinnan suunnittelemia kattovalaisimia on kirkkosalissa kahdeksan kappaletta, joista urkupartella on kaksi. Muodonannoltaan valaisimet ovat yksinkertaisen elegantit, ja ne muistuttavat jonkin verran Hauhon kirkon seinävalaisimia. Valaisimet ovat katosta roikkuvia messinkiruunuja, joissa kussakin on kuusi soihtumaista – tai jäätelötötterömäistä – lamppua. Valaisimet sopivat kirkkoon hyvin. Hauhon kirkosta muistuttaa myös keskikäytävän yläpuolella riippuva hyvin samankaltainen messinkinen kynttiläkruunu.

Urkuparven alapuolella on kaksi plafondimaista pyöreää valaisinta. Asehuoneen valaisin poikkeaa mielenkiintoisella tavalla muista kirkon valaisimista, sillä sen varjostimena on tummaa metallia oleva kupu, josta valoa pääsee niukasti tähti- tai lumihiihtalekuvioituista rei'istä. Valaisin antaa valoa lähinnä yläpuoliseen lautaoholviin, ja tämän vuoksi asehuone on tilana melko pimeä. Ilmeisesti tarkoituksena on ollut säilyttää asehuoneen tunnelma samanlaisena, kuin se on ollut alun perin: asehuone on toiminut hämäränä ja mystisenä siirtymätilana korkeampaan ja tunnelmalliseen kirkkosaliin. Nykyisin Tuuloksen kirkon pääsisäänkäynti on tosin länsipäädystä, ja asehuoneen ovi toimii lähinnä henkilökunnan sisäänkäyntinä. Sähkökaapin yläpuolelle onkin asennettu lisävalaisimeksi litteä loisteputki, joka on melko huomaamaton sähkökaapin päällä, mutta sinänsä ei kovin hyvin sovi kirkon vanhoihin valaisimiin. Lisäksi sähkökaapin ovesa on henkilökunnan apuvalaisimena lukulamppu.

Sakaristossa on useiden käytännön sanelemien piennempien valaisimien lisäksi kristallikruunu, jossa on sekä sähkövalo että pidikkeet kynttilöille. Valaisin on kaunis, mutta se voisi sopia paremmin kiiltävään saloonkiin upeiden huonekalujen keskelle kuin maalaismaiseen keskellä olevaan harmaakivikirkkoon. Sakariston ruodeholvaus korostaa tilan keskiaikaista tunnelmaa, joten jokin yksinkertaisempi valaisin voisi olla sakaristoon sopiva. Toisaalta tilassa näkyy muutenkin paljon ajan kerrostuneisuutta muun muassa huonekalujen kautta, ja tilan moninainen varustelu osaltaan häivyttää myös keskiaikaisia vaikutteita, joten kokonaisuudessa kristallikruunu ei ole häiritsevä tekijä, vaan päinvastoin tuo tilaan kauneutta ja viihtyisyyttä. Tätäkin asiaa voi katsoa monelta kantilta.

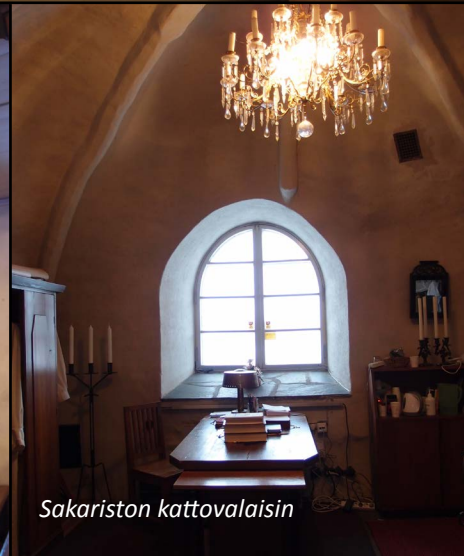
Kirkkosaliin valaistusta

Asehuoneen valaisin

Parven alapuolinen valaisin

Sakariston kattovalaisin

Kaiutin kirkkosalissa

Lukupulpetti

Kaiutin kirkkosalissa

Kaiutin ja valvontakamera parven alapinnassa

Tuuloksen kirkon käytännön työtä helpottavat lisävalaistukset keskittyvät lähes yksinomaan asehuoneeseen ja sakaristoon. Sen sijaan esimerkiksi saarnastuolissa ja lukupulpetissa ei ole minkäänlaista lisävalaistusta. Ilmeisesti kirkon pieneen kokoon nähden kattovalaisimia on sen verran runsaasti, että niiden valo riittää saarnan lukemiseenkin. Ainakin inventointihetkellä, kun ulkona oli valoisaa, kirkkosali oli melko tehokkaasti valaistu.

Äänentoisto

Kirkossa on kiinteä äänentoistojärjestelmä, joka käsittää neljä seinille sekä urkuparven alapintaan kiinnitettyä kaiutinta. Urkuparvella ei ole lainkaan kaiuttimia, ja kokemusten mukaan neljä kaiutinta riittää pienessä kirkossa hyvin. Kaiuttimet ovat väriltään vaaleita ja melko pienikokoisia, mutta etenkin kirkkosalin etuosassa olevia kaiuttimia ei voi olla huomaamatta. Varsinkin kun Tuuloksen kirkossa ei ole seinävalaisimia, kaiuttimet ovat melko yksinäinen elementti seinillä. Tosin toinen kaiuttimista on asennettu keskiaikaisen pyhimysveistoksen viereen. Tämä on herättänyt kirkon kävijöissä kahtiajakautuneita mielipiteitä. Jotkut ovat olleet sitä mieltä, että kaiutin on liian lähellä veistosta ja ihmetelleet, miksi se on pitänyt asentaa melkein kiinni veistokseen. Toiset taas ovat nähneet kaiuttimen olevan enemmän piilossa veistoksen vieressä. Täydellistä ratkaisua kirkossa on vaikea löytää, sillä kuten aikaisemmin on jo todettu, äänentoistoa ei oikein voi piilottaa äänen vapaan kulkemisen takia, joten kaiuttimien sijoittelu on melko rajattua.

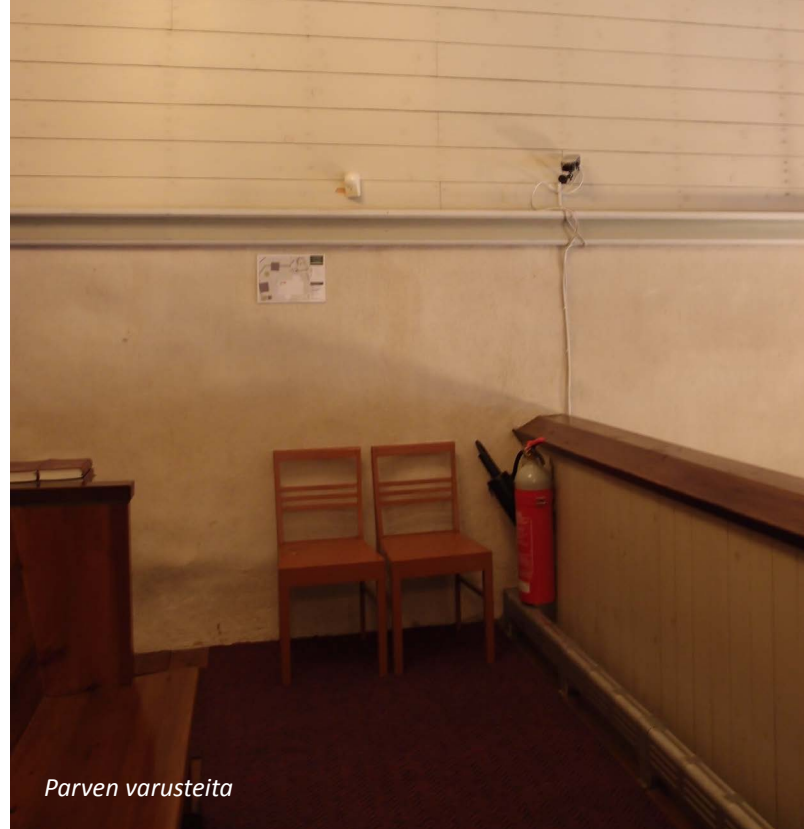
Muuta äänentoistoon liittyvää tekniikkaa Tuuloksen kirkossa on melko vähän. Lukupulpetissa on kiinteä, kapea pöytämallinen mikrofoni, mutta mitään erillisiä

mikrofonipistorasioita ei ole, vaan mikrofonin piuha kulkee sakaristoon ja siellä ilmeisesti sähkökaapissa olevaan äänentoistolaitteeseen. Muuten kirkossa ovat käytössä langattomat mikrofonit, jotka ilahduttavasti vähentävät hieman kirkon näkyvää tekniikkaa. Tarveta suuremmalle määrälle mikrofoneja on varmasti harvemmin, sillä pienessä kirkossa akustiset musiikkiesitykset toimivat varmasti hyvin, eikä ainakaan kuorissa ole kovin paljon tilaakaan suurelle määrälle esiintyjä. Sen sijaan kuorissa on piano, joka on peitetty ruskealla hupulla. Suurimman osan kuorin tilasta vievät alttarin lisäksi kuorin sivuilla olevat kiinteät penkit, eikä kuoris- sa ole mitään ylimääräistä tavaraa.

Turvallisuus

Turvallisuuteen liittyvää tekniikkaa Tuuloksen kirkossa on melko sama määrä kuin suuremmissakin kirkoissa. Käytössä on tilavalvonta, ja sisällä on neljä valvontakameraa sekä liiketunnistimet. Kameran ovat samantyyli- set kuin Lammin kirkossa, eli melko näkyvät. Kameran on kuitenkin aseteltu niin, että ne olisivat mahdollisimman hyvin piilossa. Kaikkien kameroiden ja liike- tunnistimien sähköjohdot ovat näkyvissä yhtä lukuun ottamatta: jostain syystä parvella on yksi liiketunnistin, jonka sähköjohdot on upotettu lautaholviin. Ilmeisesti piilotus on tehty, kun siihen on tullut sopiva paikka ja mahdollisuus. Tästä herääkin kysymys, olisiko muuta tekniikkaa voinut yrittää sijoitella niin, että senkin asennusten piilottaminen olisi ollut mahdollista.

Tuuloksen kirkossa on sähköverkkoon liitetyt savuilmaisimet, kuten muissakin inventoiduissa kirkoissa. Urkuparven alapuolella savuilmaisimien sähköjohdot ovat näkyvissä, mutta valaisinten johdot on piilotettu parvirakenteen sisälle. Myös kameroiden ja liiketun-

Parven varusteita

Liiketunnistin maastoutuu hyvin valkoiseen seinään

Kirkkosalin käsisammutin kyltteineen

Turvallisuustekniikkaa asehuoneen ulkoseinässä

nistimien johdot kulkevat näkyvissä parven ja seinän liitoskohdassa. Syytä sille, miksi osa johdoista on upotettu parven rakenteisiin, ei ole tiedossa. Kirkossa on kuivasprinklerijärjestelmä, jonka syöttöliittimet ovat näkyvissä kirkon eteläisellä sekä pohjoisella julkisivulla.

Kirkossa ei ole poistumistievaloja, mikä on kirkon pienen koon huomioon ottaen hyvä ratkaisu, sillä uloskäynnit ovat selkeästi nähtävissä. Sen sijaan kirkossa on Lammin ja Hauhon kirkon kanssa yhteneväiset poistumistieohjekyltit kaikkien sisäänkäyntien yhteydessä sekä parvella. Poistumistieohjeet ovat siitä hyvät, että niihin on merkitty käsisammuttimet sekä paloilmaisimet poistumisteiden lisäksi. Tosin Tuuloksen kirkossa ainakin kirkkosalin käsisammutin on jo itsessään niin näkyvällä paikalla ja lisäksi merkitty kyltillä, että sitä ei tosiaan ole vaikea löytää. Toinen sammutin sijaitsee parvella. Lisäksi kaikkien sisäänkäyntien yhteydessä on paloilmoininpainike. Sammutuspeitteitä ei ole.

Muita turvallisuuteen liittyviä piirteitä ovat esimerkiksi sakariston ikkunassa olevat tarrat, jotka ilmoittavat kameravalvonnasta. Tupakoinnin kieltävää kylttiä ei ole kirkkomaalla näkyvissä. Kirkon ulkopuolella ei myöskään ole valvontakameroita. Kirkon eteläseinällä on liiketunnistimien paikallishälytyn, johon kuuluu sireeni ja vilkkuvalo.

Kalusteet ja varusteet

Kuten jo todettiin, varusteita Tuuloksen kirkossa on sen pienen koon takia vähemmän kuin muissa kirkoissa. Kirkkosalissa ei juuri ole ylimääräistä tilaa, joten esimerkiksi irtotuoleille ei ole juuri tarvetta. Sakaristossa ja urkuparvella on muutamia puisia, keskenään samantyyppisiä yksinkertaisia tuoleja. Kirkkosalin kalusteet ja va-

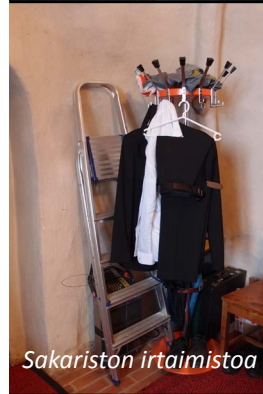
rusteet rajoittuvat lähes pelkästään kirkonmenoissa tai musiikkitilaisuuksissa tarvittaviin varusteisiin, kuten virsitauluun, lukupulpettiin, kastemaljaan ja pianoon. Lisäksi asehuoneen lähellä virsikirjahyllyn vieressä on matala pöytä sekä tuoleja lapsille. Huomiota herättävä asia on, että kirkkosalissa ei taida olla yhtäkään roska-astiaa yleisökäyttöön.

Sakariston varustelu on monimuotoisempaa, ja siellä on paljon käytännön työssä tarvittavia kalusteita ja varusteita, kuten kaapisto, säilytyslaatikosto, kirjoituspöytä sekä pienempi työpöytä. Kalusteet ovat puiset ja melko yhteneväiset. Sakaristossa oleva rst-naulakko on osin maalattu oranssiksi, eikä se ole erityisen vähäeleinen. Sakaristo toimii myös varusteiden säilytys-tilana. Lisää säilytystilaa on parvelle vievien portaiden alla sekä erillisessä wc-rakennuksessa.

Kirkon elohopealämpömittari on sijoitettu saarnastuolin kaiteen sisäpuolelle, ja se on sekä sijoituspaikkansa että ulkoasunsa vuoksi erittäin huomaamaton. Toinen lämpömittari on sakariston ikkunan ulkopuolella, ja sekin on malliltaan tavallinen elohopeamittari. Yksi erityinen piirre Tuuloksen kirkossa on sinne asennettu kuunteluvahvistin, jonka näkyvin osa on länsipään sisäänkäynnin luona vahvistimesta ilmoittava kyltti.

Kirkon ympäristö

Tuuloksen kirkon ulko-ovet eivät ole niin voimakkaasti koristeltuja kuin monissa muissa kirkoissa. Ovien vetimet ovat melko koristeelliset, mutta muita metalliosia saranoita lukuun ottamatta ovissa ei ole. Lukituksesta ovissa ei näy muuta kuin avaimenreikä. Länsipäädyn tuulikaapin ovi on hieman koristeellisempi peiliövi. Sekä ulko- että sisäovien vieressä on ovistopparit. Ase-

Kellotapuli ja kirkon ulkovalaistus

Wc- ja varastorakennus

Läpikäytävä rakennus

huoneen sekä kellotapulin ulko-ovissa on kyltti paloilmottimesta.

Ulkovalaistus ei ole kovin massiivinen, ja se on järjestetty lähinnä yhdestä suunnasta kellotapuliin kiinnitetyllä valonheittimellä. Lisäksi asehuoneen ja sakariston ulko-ovien yläpuolella on lyhtymäinen lasivalaisin. Kirkkomaan ulkopuolella välittömästi muurin vieressä on katuvalaisimia, jotka valaisevat kirkkomaan viereistä parkkipaikkaa sekä ulkorakennusta, ja niiden valo ulottuu kirkkomaallekin, mutta itse kirkkoa ei ole valaistu kovin juhlavasti.

Asehuoneen ulko-ovi

Runkohuoneen ulko-ovi

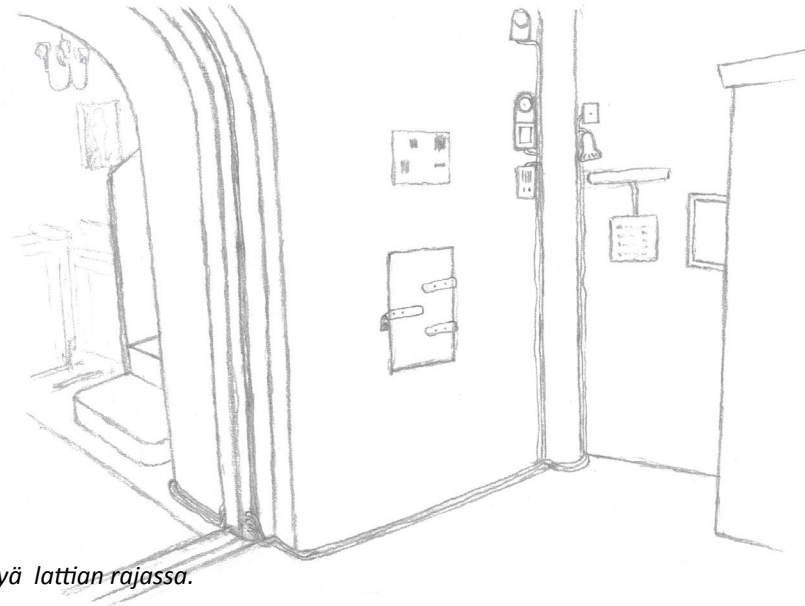
4.5.3 PARANNUSEHDOTUKSET

Tuuloksen kirkko on tunnelmaltaan omanlaisensa pieni kirkko, ja sen sisätilat ovat melko hyvin järjestellyt sekä viihtyisät. Kirkon pienuus voi jopa olla etu siinä mielessä, että kun ei ole ylimääräistä tilaa, turhia tai ylimääräisiä varusteita ei niin helposti kerrykään. Esimerkiksi Tuuloksen kirkossa kuorissa ei alttarin, penkkien, kastemaljan ja pianon lisäksi ole tilaa juuri millekään muulle. Lukupulpettikin on melko kevytrakenteinen ja siro. Lisäksi turhan tavaran puutteeseen voi vaikuttaa myös kirkon ulkopuolella oleva erillinen wc-rakennus, johon saa varastoitua joitakin varusteita.

Sähköasennuksiin liittyen Tuuloksen kirkossa huomio kiinnittyi niiden monimuotoisuuteen. Sähköasennusten erilaisia tapoja voisi mahdollisesti hieman yhtenäistää. Osa johdoista oli viety lattian alle, mikä on erittäin siisti ratkaisu, mutta ymmärrettävästi kaikille johdoille ei voi tehdä niin, jos asennuksia pitää huoltaa

tai vaihtaa usein. Ehkäpä kotelointia tai listoitusta voisi kirkossa käyttää laajemmin. Toisaalta esimerkiksi asehuoneesta runkokuoneeseen kulkevat listoitukset olisi voinut toteuttaa vähäeleisemminkin, kuten esimerkiksi Hattulan kirkossa on tehty. Mikrofonipistorasioiden asentaminen voisi osaltaan vähentää näkyvien johtojen määrää.

Myös sähköasennuksia vaativan tekniikan minimointi on tarpeen. Mitään varsinaisesti ylimääräistä tekniikkaa Tuuloksen kirkossa ei oikeastaan ole, vaan päinvastoin varmasti käytön ja turvallisuuden kannalta kaikki tekniikka on tarpeen. Kuitenkin turvallisuusjärjestelyt olisi mahdollista tehdä myös toisella tavalla. Kirkossa olevat liiketunnistimet tuovat oman näkyvän lisänsä kirkon tekniikkaan sekä kirkossa oleviin johtoihin, ja ne myös aiheuttavat turhia hälytyksiä esimerkiksi kun kirkossa liikkuu hiiriä tai muita pieniä eläimiä. Liiketunnistimet on tarkoitettu hälyttämään, jos kirkossa on joku silloin, kun siellä ei kuuluisi olla ketään.

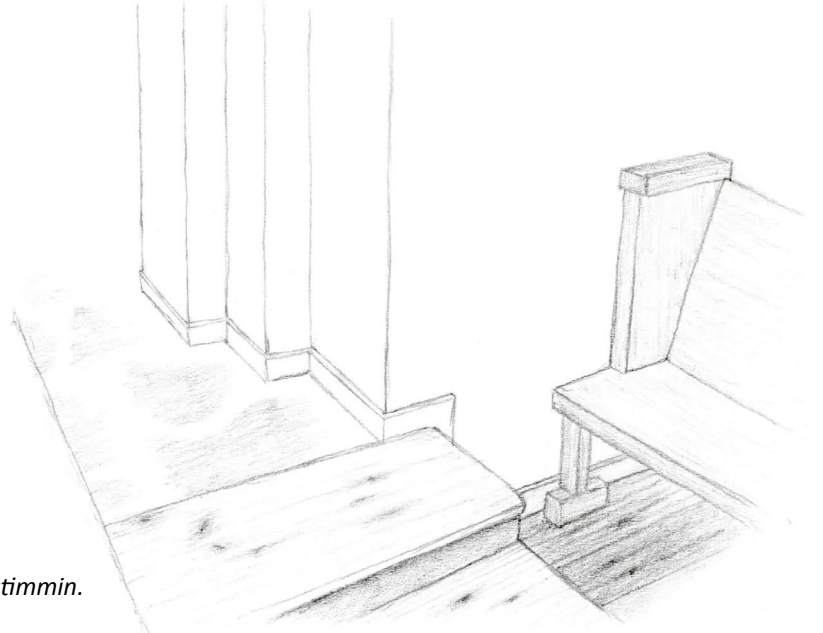
Sakariston tekniikan voisi uudelleenjärjestellä niin, että johdot saisi vietyä lattian rajassa.

Toinen vaihtoehto voisi olla järjestää kirkon valvonta kuorivalvonnan keinoin, eli yhdistämällä ovivalvonta ikkunoissa oleviin turvaplekseihin sekä muiden mahdollisten sisäänkäyntien, kuten ilmastointikanavien tai kattoluukkujen valvonta. Kun kaikki sisäänkäynnit rakennukseen olisivat valvottuja, sisällä olevat turvakamerat riittäisivät eikä liiketunnistimia tarvittaisi. Toisaalta aktiivisessa käytössä olevaan kirkkoon voi olla hankala asentaa turvapleksejä, jos ikkunoita halutaan joskus avata. Vaihtoehtona voisi olla ikkunavalvonta, mutta se aiheuttaisi helposti taas uusia sähköjohtoja. Paristokäyttöisiä ikkunailmaisimia on myös olemassa, mutta julkisessa tilassa paristokäyttöiseen tekniikkaan ei tunnuta luottavan. Tietysti paristojen vaihtaminen toisi myös lisätöitä.

Turvallisuuteen liittyvää tekniikkaa ja varusteita on siis Tuuloksen kirkossa runsaasti. Yhtään sammutuspeitettä ei kuitenkaan ainakaan ollut merkitty poistumistieohjeisiin. Sammutuspeite ei vie juurikaan tilaa, joten

sellainen olisi hyvä lisä esimerkiksi sakaristoon. Sen sijaan kirkkosalissa sijaitseva käsiammutin on melko näkyvällä paikalla, ja lisäksi se on melko tarpeettomasti merkitty viereiseen kirkonpenkkiin kiinnitetyllä kyltillä. Kun kyltillä ei ole mitään lisäarvoa – itse sammuttimen huomaa nopeammin kuin sen vieressä olevan kyltin – se on melko turha lisä kirkon turvallisuusvarusteluissa. Parvelle vievissä portaissa sammuttimesta kertovaa kylttiä on käytetty tarpeenmukaisesti, sillä alhaalta käsin ei voi nähdä itse sammutinta, mutta kyltti kertoo sen sijaitsevan ylhäällä parvella. Kirkkosalin sammuttimen voisi sijoittaa esimerkiksi asehuoneeseen, josta se olisi nopeasti saatavissa, muttei kuitenkaan aivan niin näkyvillä.

Kuten jo todettiin, Tuuloksen kirkkosali on melko kirkkaasti valaistu. Valaistus on suunniteltu jo 1950-luvun korjauksessa, mutta erikoista on se, että esimerkiksi Lammin kirkon kirkkosalissa, joka on huomattavasti suurempi kuin Tuuloksen, on vähemmän alhaalla roik-

Asehuoneesta kirkkosaliin kulkevien johtojen listoituksen voisi tehdä siistimmin.

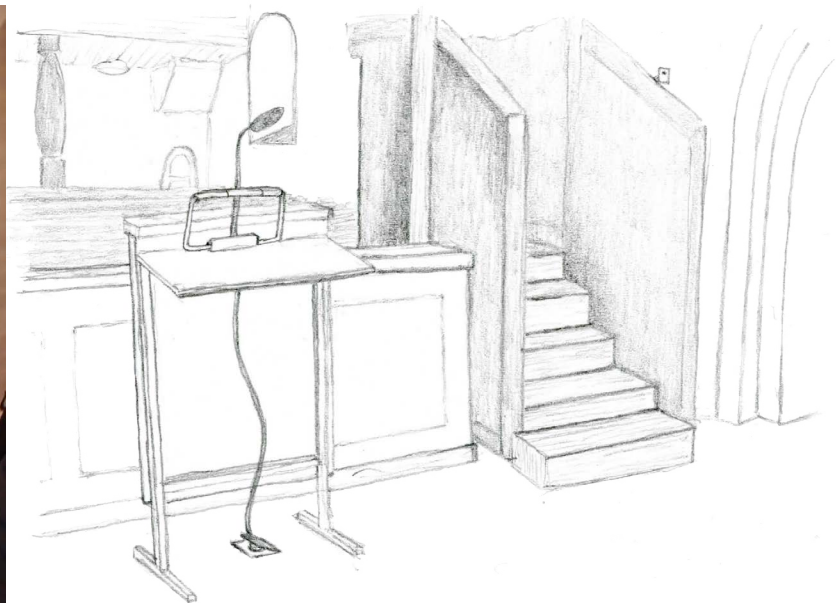
kuvia kattovalaisimia. Tuuloksen kirkkosalin tunnelma voisi olla miellyttävämpi, jos etenkin yläpuolelta tulevaa valoa olisi hieman vähemmän. Kattovalaisimiin voisi valita himmeämmät lamput tai yhden valaisinparin voisi poistaa, ja lukupulpettiin ja saarnastuoliin voisi tarpeen vaatiessa asentaa vaatimattoman lisävalaistuksen samaan tyyliin, kuin Lammin kirkossa.

Sen sijaan asehuone on selkeästi liian hämärä, sillä siellä pitää työskennellä esimerkiksi sähköasennusten kanssa. Lähinnä ylöspäin valaiseva kattovalaisin ei selvästi ole riittävä valaisin tilaan. Asehuoneen valaisimen iästä tai historiallisesta arvosta ei ole tietoa, mutta keskiaikainen se ei mitä luultavimmin ole. Sen vuoksi mielestäni voisi lisävalaistuksen sijasta harkita toisenlaista päävalaisinta asehuoneeseen.

Kirkkosalin käsisammuttimen kyltti on turha, mutta parven portaissa kylttiä on käytetty tarkoituksenmukaisesti.

*Kirkkosalin yleisvalaistusta voisi himmentää. Tarpeen vaatiessa esimerkiksi lukupulpettiin voisi lisätä huomaamattoman lukuvalon. Mikrofoni-
pistorasioiden lisääminen voisi vähentää johtojen määrää. Kuorivalvontaan siirtyminen mahdollistaisi liiketunnistimien poistamisen. Myös
valvontakamerat voisi vaihtaa huomaamattomampaan malliin.*

5 LOPUKSI

5.1 KIRKKOJEN RESTAUROINTI JA TULEVAISUUS

Luterilaisen kansankirkon tulevaisuus on suuri kysymysmerkki. Kuitenkin vaikka kirkosta eroamisen trendi jatkuisi, keskiaikaisia kivikirkkoja tuskin hävitetään ainakaan lähitulevaisuudessa. Keskiaikaiset kivikirkot ovat osa suomalaista historiaa – eivät pelkästään kirkkohistoriaa, vaan myös rakennushistoriaa, kansanhistoriaa, taidehistoriaa ja niin edelleen. Keskiaikaiset kirkkorakennukset ovat kiinnostavia ja arvokkaita niin monesta näkökulmasta, että niiden olemassaolo ja säilyttäminen eivät ole täysin sidoksissa kirkkoinstituution tulevaisuuteen.

Voi tietysti olla, että kirkkoja ei tulevaisuudessa enää käytetä samaan tarkoitukseen kuin aikaisemmin, jos kirkkotiloille ei kerta kaikkiaan ole tarvetta. Hiljattain kirkossakäynnin vähennyttyä joitain uudempia kirkkorakennuksia on jo muutettu esimerkiksi palvelutaloiksi, ja muistakin muutoksista on keskusteltu. Samaa on tosin pohdittu aikaisemminkin, kun autiokirkkoista on kaavailtu kouluja tai kirjastoja. Ja ovat autiokirkot toimineetkin muunlaisina tiloina, kuten viljavarastoina tai ruumishuoneina.

Kuitenkin suurin osa keskiaikaisista kivikirkkoista on palvellut samassa käyttötarkoituksessa vuosisatoja. Jos käytöstä poistetut kirkot muutettaisiin esimerkiksi kirkkomuseoiksi, jokin rakennuksen olemuksessa kuitenkin muuttuisi, kun se ei enää toimisi sen käyttötarkoituksen mukaan, jota varten se on rakennettu. Toisaalta keskiaikaiset linnatkaan eivät enää toimi alkuperäisessä käyttötarkoituksessaan, sillä niille ei yksinkertaisesti ole tarvetta. Ne ovat silti upeita tiloja.

Myös kustannustekijät ovat suuri kysymys kirkkojen säilymisessä. Keskiaikaisten kivikirkkojen ylläpitäminen vaatii säännönmukaista huoltoa sekä hyvää asiantuntemusta korjauksia tehtäessä. Tällä hetkellä keskiaikaiset kivikirkot ovat suojeltuja rakennuksia, ja ne tulee pitää kunnossa, mutta kukaan ei tiedä, kuinka lakeja tulevaisuudessa muutetaan ja mitkä ovat prioriteetit jatkossa. Voihan olla, että talouskurimuksen kynsissä joskus tulevana vuosina kirkkojen suojelusta ja restauroinnista on pakko luopua. Tämä ei kuitenkaan toivottavasti ole kovin todennäköistä ainakaan lähitulevaisuudessa.

Monen kirkon restaurointiprosessin yhteydessä kirkon käyttäjät ovat olleet huolissaan kirkon korjauksista ja pelänneet, että kirkko jollain tavalla pilataan¹. Tällainen pelko ei varmasti ole aina ollut aiheeton, sillä kirkkoja on muokattu ja muutettu paljonkin erinäisissä korjauksissa aikojen saatossa. Nykyisin keskiaikaisia kirkkorakennuksia ei olennaisesti muuteta, ellei se ole käytön kannalta välttämätöntä. Esimerkiksi erilaista tekniikkaa on lisättävä, jotta kirkkoa voidaan kohtuullisella vaivalla pitää käytössä. Joihinkin kirkkoihin myös katsotaan tarpeelliseksi rakentaa esimerkiksi wc- tai keittiötilat.

Tällaisia tarpeita ja korjauksia suunniteltaessa ja harkittaessa on punnittava haitat ja hyödyt: Mitä iloa on rakennuksesta, joka on alkuperäisessä asussaan, mutta joka on niin epäkäytännöllinen, että osa toiminnoista siirretään muualle ja rakennuksessa ei ole mielekäästä toimia? Toisaalta mitä menetetään siinä, että vuosisatoja samalla paikalla seisonut rakennus muutetaan yhtäkkiä radikaalisti erilaiseksi? Onko parempi, että rakennus on aktiivisessa käytössä ja elävä osa kylää tai kaupunkia, vaikka sitten hieman alkuperäisestä muu-

¹ Tallqvist & Schulman 1999, 16.

tettuna, vai onko historiallinen autenttisuus itsessään niin arvokasta, että sitä tulisi vaalia käytännöllisyyden kustannuksellakin?

Kysymyksiin ei ole yksinkertaisia vastauksia, mutta tilannetta voisi tarkastella jakamalla keskiaikaiset kivikirkot kahteen ryhmään. Toisessa ryhmässä ovat pienten kaupunkien tai kylien kirkot, jotka toimivat aktiivisesti oman paikkakuntansa pääkirkkona. Toisessa puolestaan ovat autiokirkot sekä kirkot, jotka sijaitsevat kohtuullisen matkan päässä jostakin toisesta kirkosta. Ensimmäisen ryhmän kirkkojen täytyy olosuhteiden pakosta kestää enemmän muutoksia, sillä jotta ne sopivat aktiiviseen käyttöön, niiden tulee täyttää tietyt vaatimukset esimerkiksi lämmitystä, valaistusta ja turvallisuutta koskien. Ei ole mielekästä, että kirkkorakennusten käyttöä hankaloitettaisiin tarpeettomasti esimerkiksi kieltämällä käyttöä helpottavia varusteita tai tekniikkaa. Kun rakennus on aktiivisessa käytössä, sitä myös pidetään kunnossa ja siellä on elämää. Niin se on pienistä muutoksista huolimatta osa historiallista jatkumoa, ja se, että monta sataa vuotta pystyssä ollut rakennus saadaan pidettyä edelleen aktiivisessa käytössä, on arvokas asia sinänsä. Kuitenkaan mitä tahansa muutoksia tai korjauksia ei tule hyväksyä, vaan suunnitelmat on tehtävä yhteistyössä suunnittelun asiantuntijoiden ja käyttäjien kanssa.

Toisaalta on erittäin hyvä, että myös niin sanottuja autiokirkkoja on säilynyt. Uuden kirkon rakentaminen on pelastanut monet vanhat kirkot esimerkiksi laajentamiselta sekä muilta massiivisilta muutoksilta. Esimerkiksi Hattulan ja Messukylän vanhat kirkot ovat voineet säilyä melko hyvin vanhassa, nykynäkemyksen mukaan epäkäytännöllisessä asussaan siksi, että viereen on rakennettu uusi, käytännön vaatimukset täyttävä kirkko. Koska lähellä on toinen lämmitetty, hyvin valaistu

ja käytännöllinen kirkko, autiokirkoilla ja muilla toista kirkkoa lähellä sijaitsevilla keskiaikaisilla kivikirkoilla on varaa olla hieman epäkäytännöllisiä. Autiokirkot ovat erittäin suosittuja esimerkiksi joulun hartaustilaisuuksissa sekä vihkikirkkoina juuri autenttisen tunnelman takia. Jos niihin pyrittäisiin lisäämään mukavuuksia tai käyttöä helpottavaa tekniikkaa, tunnelma kärsisi.

Kirkkojen käyttäjien – sekä henkilökunnan että seurakuntalaisten – tulisikin muistaa ja ottaa huomioon, että keskiaikainen autiokirkko ei ole mikä tahansa rakennus, eikä siellä välttämättä voi esimerkiksi säilyttää kaikkea kirkonmenoihin liittyvää esineistöä, vaan erikoisjärjestelyt saattavat olla paikallaan. Historiallisen tunnelman hinta on käytännöllisyydestä tinkiminen, mutta kuten autiokirkoissa järjestettävien tilaisuuksien suosio osoittaa, sitä pidetään sen arvoisena.

5.2 YHTEENVETO

Kaikissa inventoiduissa kirkoissa huomaa, että niistä pidetään hyvää huolta ja että korjauksiin ja varusteisiin on mahdollisuuksien mukaan kiinnitetty huomiota. Mitään kovin suuria epäkohtia ei odotettavastikaan löytynyt, vaan kaikki parannusehdotukset koskevat melko pieniä asioita. Kaikissa kirkkorakennuksissa oli omanlaisiaan ratkaisuja, ja kaikista löytyi joku piirre, josta muut kirkot voisivat ottaa esimerkkiä.

Esimerkiksi Hattulan kirkon ulkovalaistus on hoidettu melko huomaamattomasti verrattuna muihin kirkkoihin. Kirkkomaalla olevat matalat valaisinpylväät ovat hyvä idea, sillä ne ovat huomattavasti vähäeleisemmät kuin korkeat tolpat, jotka puolestaan on kaikki sijoitettu kirkkomaan ulkopuolelle. Monen muun kirkon ympäröstössä samaan valaisintolppaan oli saatettu liittää

Hattulan ulkovalaistus on onnistunut yhdistelmä matalia ja korkeita valaisimia. Valvontakamerat on sijoitettu omiin pylväisiinsä, joten turhan näkyviltä kokonaisuuksilta on välttytty.

Hauhon sisävalaistus on onnistunut tilaan sopivien valaisinten sekä hyvän sijoittelun ansiosta. Myös pienet valvontakamerat ovat sopivan huomaamattomat.

useita valaisimia sekä valvontakameroita, ja lopputuloksena on saattanut olla melko kookas ja näyttävä tekninen elementti.

Hauhon kirkossa puolestaan kirkkosalin valaistus on järjestetty oikein hyvin. Kuorin valaistus on onnistunut pienten piilotettujen suuntaavien valaisinten ansiosta. Lisäksi valonlähteet ovat kirkkosalissa matalalla, jolloin valaistus on paitsi miellyttävä myös helposti huollettavissa. Myös Hauhon kirkon valvontakamerat olivat inventoitujen kirkkojen joukosta kaikkein pienimmät ja huomaamattomimmat. Uutta ja pienempää tekniikkaa kannattaisikin mahdollisuuksien mukaan hyödyntää kirkkorakennuksissa.

Lammin kirkossa puolestaan saarnastuolin valaistus on toteutettu erittäin huomaamattomasti. Saarnastuolin kattoon sijoitetut valaisimet eivät ole lainkaan seurakunnalle näkyvissä pienten varjostuslevyjen ansiosta. Samoin kalusteiden yhtenäisyys sekä etenkin roska-astioihin panostaminen kiinnittivät huomiota.

Kalusteiden yhtenäisyys oli huomattavissa myös Tuuloksen kirkossa, jossa on myös melko hyvin saatu järjestettyä säilytystilaa. Kirkon yhteydessä oleva erillinen wc-rakennus on hyvä ratkaisu, jotta itse kirkkorakennukseen ei ole tarvinnut kajota, eikä turhaa irtaimistoa ole päässyt kertymään kirkon tiloihin.

Messukylän kirkossa on viehättävä tunnelma ja ilahduttavan hyvässä järjestyksessä oleva sakaristo muihin kirkkoihin verrattuna. Myös luukullisten pistorasioiden sijoittaminen lattiaan on erittäin siististi ratkaistu, ja kaiken kirkon tekniikan saa melko helposti huollettua ja vaihdettua.

Kokosin myös joitain yleisiä huomioita havainnoimistani epäkohdista. Tekniset varusteet tuovat mukanaan

väistämättä sähköasennuksia, joita joissain kirkoissa on enemmän ja joissain vähemmän. Teknisten laitteiden sijoittelulla voi yrittää vaikuttaa niiden näkyvyyteen, mutta myös sähköasennusten järjestelyyn on kiinnitettävä huomiota. Kaikkia laitteita ei ole mielekästä sijoittaa erikseen, vaan joitain on hyvä integroida yhteen paikkaan. Esimerkiksi Hauhon kirkossa valaisimen ja kaiuttimen asentaminen vierekkäin niin, että johdot kulkevat samaa reittiä alas lattiaan on parempi, kuin niiden asentaminen lähekkäin mutta erikseen. Sen sijaan kovin suurta määrää laitteita ei välttämättä kannata yhdistää esimerkiksi samaan pilariin, vaan esimerkiksi liiketunnistimia voisi hajauttaa eri puolille kirkkoa. Liiketunnistin on pieni laite, mutta jos niitä on samassa pilarissa kolme kappaletta, yhtäkkiä ne voivatkin olla melko näkyvä piirre kirkon sisätilassa. Toki hajauttaminen vaatii vaivannäköä sähköasennusten suhteen, mutta harmonisempi sisätila on vaivannäön arvoinen.

Osassa kirkoista voisi olla myös mahdollista jopa luopua osasta tekniikkaa. Jos siirryttäisiin käyttämään pelkkää kuorivalvontaa, kirkon sisätiloissa olevista liiketunnistimista voisi kokonaan luopua. Liiketunnistimien sijasta tarvittaisiin ovi- sekä ikkunavalvonta tai turvapeksit ikkunoihin. Etuna olisi siistimpien sisätilojen lisäksi se, että turhia hälytyksiä tulisi huomattavasti harvemmin. Haasteena voisi olla ikkunoiden valvonnan järjestäminen kirkoissa, joissa ikkunoita halutaan joskus avata esimerkiksi tuulettamisen vuoksi.

Myös poistumistievalojen ja kylttien olemassaolon kirkoissa voi mielestäni kyseenalaistaa. Keskiäikäiset kivikirkot ovat suorakulmaisia rakennuksia, joissa yleensä on kaksi tai kolme uloskäyntiä, jotka ovat selkeästi näkyvissä. Poistumisen suunnasta tuskin on mitään epäselvyyttä. Toisaalta merkintöjen tulisi olla johdonmu-

Lämpömittarin sijoitus ja tyyli on hyvin ratkaistu Tuuloksen kirkossa.

Lammin kirkon yleisötilojen roska-astiat sopivat hyvin kirkon muuhun sisustukseen.

Messukylän kirkon pistorasiat on sijoitettu huomaamattomasti lattiaan.

Lammin kirkon saarnastuolin valaisimet on sijoitettu erittäin huomaamattomasti saarnastuolin kattoon.

Tuuloksen kirkon wc- ja varastorakennus mahdollistaa kirkon itämaisen säilytyksen kirkon ulkopuolella.

kaisia: jos yksi poistumistie on merkitty, tulisi kaikkien muidenkin olla.

Myös alkusammutuskaluston merkintöjä voisi viilata. Joissain kirkkoissa käsiammutin on melko tarpeettomasti merkitty sen viereen kiinnitettyllä kyltillä. Tietysti kyltti voi merkitä paikkaa, jossa sammuttimen kuuluu olla ja johon se osataan palauttaa esimerkiksi huollon jälkeen, mutta sama merkintä löytyy esimerkiksi monissa kirkkoissa olevista poistumistieohjeista, josta sen voisi hyvin tarkistaa. Jos kyltin on tarkoitus hohtaa pimeässä, saman ominaisuuden voisi liittää itse sammuttimen kylkeen. Kun itse sammutin on näkyvämpi kuin siitä ilmoittava kyltti, kyltti tuntuu turhalta lisäelementiltä kirkossa.

Joidenkin kirkkojen poistumistieohjeissa oli epäselvyyksiä tai ristiriitaisia merkintöjä, jotka tulisi saattaa ajantasaisiksi. Osassa kirkkoista puolestaan oli melko paljon alkusammutuskalustoa, ja osaan sitä taas voisi lisätä. Museoviraston suosituksen mukaisesti perussääntönä voisi pitää sitä, että käsiammutin löytyy asehuoneesta ja sakaristosta. Mielestäni myös sammutuspeite on hyvä lisä, sillä se on pieni ja melko näkymätön mutta kätevä lisä alkusammutukseen. Selkeä paloturvallisuuteen liittyvä parannettava asia monessa kirkossa on tupakoinnin kieltävän kyltin lisääminen tai siirtäminen näkyvämmälle paikalle.

Rakentamismääräyskokoelmassa ei edellytetä kokoon-
tumistiloihin sähköverkkoon liitettöjä savuilmaisimia. Silti ne ovat yleisesti käytössä monissa kirkkoissa. Tässä kohtaavat vaatimukset rakennusten turvallisuudesta ja Museoviraston suositus sähköasennusten pinnallisuudesta. Toisaalta on otettava huomioon myös esteettiset vaatimukset. Paristokäyttöiset savuilmaisimet olisi helppo asentaa niin, etteivät ne juuri jättäisi jälkiä rakenteisiin, mutta sähköverkkoon liitetyt savuilmaisi-

met vaativat sähköasennuksen. Toisaalta sähköverkkoon liitetyt ilmaisimet toimivat luotettavammin, ja ne on myös mahdollista kytkeä yhteen niin, että kun yksi havaitsee savua, hälytys kuuluu kaikkialla.

Kun tulipalo on yksi suurimmista ja tuhoisimmista uhista kirkkorakennukselle, palonehkäisy menee joissain asioissa esteettisten ja historiallisten vaatimusten edelle. Siksi ehkä paloilmaisimien mukanaan tuomat sähköasennukset ovat pienempi paha kuin mahdollisesti epäluotettavasti toimivat ilmaisimet. Huomioon täytyy myös ottaa ilmaisimien huoltomahdollisuus: korkealla holvissa olevaan ilmaimeen paristojen vaihto ja tarkistus on melko hankalaa, kun taas sähköverkkoon liitettyä ilmaisinta tarvitsee huolta huomattavasti harvemmin.

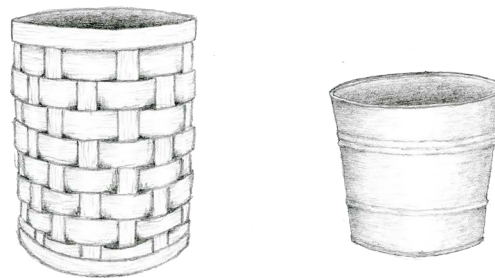
Eri kirkkoihin kohdistuu myös erilaisia vaatimuksia turvallisuuteen liittyen. Esimerkiksi vakuutusyhtiö tai paloviranomainen voivat asettaa erilaisia vaatimuksia murtosuojausta tai palontorjuntaa koskien. Tästä johtuen jotkut ratkaisutkin ovat erilaisia eri kirkkoissa.

Kirkkoja inventoitaessa nousi esiin myös valaistussuunnittelun tärkeys. Monessa kirkossa on jouduttu tilojen käytettävyyden vuoksi lisäämään erilaisia valaisimia jälkikäteen, ja monesti jälkikäteen lisätyt valaisimet voivat olla tilaan sopimattomia elementtejä. Tämä ei ole henkilökunnan vika, vaan valaistuksesta tulisi hyvissä ajoin korjauksia suunniteltaessa keskustella kaikkien osapuolien kesken. Valaistus tulisi nähdä kokonaisuutena, jonka täytyy täyttää paitsi kirkon tunnelman myös käytettävyyden vaatimukset.

Myös kalustesuunnittelua voisi tehdä yhteistyössä eri osapuolten välillä. Kalusteisiin liittyen resurssit tietysti rajoittavat hankintoja, mutta jos kirkkoihin hankitaan kalusteita sitä mukaa kun niille tulee tarve, kalusteet

Kirkkojen ylimääräisten tuolien olisi hyvä olla keskenään samanlaisia, pinottavia tai taitettavia ja mahdollisimman alisteisia vanhalle kalustukselle. Materiaalit ja värit tulisi valita sopivaksi vanhaan ympäristöön.

Roska-astioiksi sopivat muovisankoja paremmin esimerkiksi metalliset tai päreestä valmistetut astiat kirkon muusta kalustuksesta riippuen.

eivät välttämättä sovi kirkkoon tai toisiinsa. Parhaiten vanhan kirkon tunnelma säilyisi ja tulisi esille, jos ylimääräiset kalusteet ja varusteet olisivat keskenään samantyyliisiä mutta mahdollisimman vähäeleisiä. Ihannetilanteessa kaikki kirkossa olevat kalusteet ja varusteet olisivat kirkkoon sopivia ja mietittyjä, mutta tarpeen tullen eri tilojen välillä voidaan harjoittaa myös kalusteiden sijoittelun priorisointia niin, että yleisötiloissa on esillä hienommat kalusteet, ja muut ovat yleisön näkymättömissä esimerkiksi parvella tai sakaristossa. Näin on monessa kirkossa jo tehtykin.

Aktiivisessa käytössä olevien kirkkojen varustelun taso on luonnollisesti korkeampi kuin autiokirkkojen. Kirkot ovat paitsi sakraalituloja myös ihmisten työpaikkoja, joille on tietyt käytännön vaatimukset. Sakariston tarkoitus on kirkkojen rakentamisesta lähtien ollut toimia henkilökunnan valmistautumistilana sekä esineistön säilytystilana. Sama rooli on sakaristoilla edelleen, ja niihin on monessa kirkossa tiivistyneet lähes kaikki käytännön tarpeet. Siksi sakaristoilta ei voi odottaa samanlaista tunnelmaa kuin kirkkosaliilta. Kuitenkin mahdollisuuksien mukaan esimerkiksi varastointitilaa olisi hyvä saada järjestettyä muuallekin kuin sakaristoon.

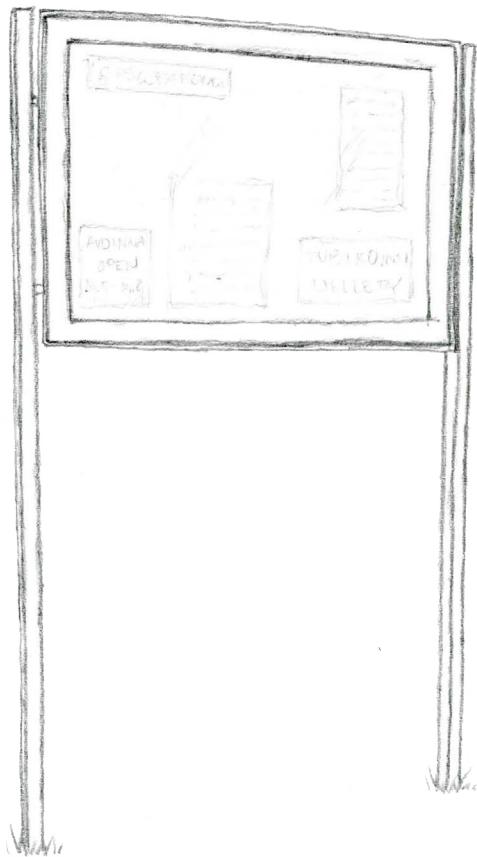
Monessa kirkossa nykyaikana varusteita tarvitaan jo sen verran paljon, että kirkon sisällä oleva varastointitila ei välttämättä riitä. Sen vuoksi tarpeen vaatiessa tulisikin harkita esimerkiksi erillisen varaston rakentamista kirkon ulkopuolelle, jotta kirkon sisätilat eivät kärsi varusteiden säilömisestä.

Kaiken kaikkiaan tärkein huomio on mielestäni korjaussuunnitelmien tekemisen yhteydessä tarvittava yhteistyö eri osapuolten välillä. Vain riittävällä ja avoimella keskustelulla ja vuorovaikutuksella voidaan saavuttaa muutokset, jotka palvelevat paitsi rakennuksen histo-

riallisia arvoja, myös sen työntekijöitä ja muita käyttäjiä niin, että keskiaikaiset kivikirkot voivat olla käytössä vielä pitkään.

Uudet varusteet, kuten naulakot, tulisi valita kirkon olemassaoleviin materiaaleihin ja värimaailmaan sopiviksi. Monesti tummaksi maalattu teräs olisi hyvä valinta kirkkaan teräksen sijasta.

Kaikkien kirkkojen ulkopuolella tulisi olla tupakoinnin kieltävä kyltti. Sen voisi sijoittaa esimerkiksi kirkkomaan sisäänkäynnin luona olevalle seurakunnan ilmoitustaululle. Myös kirkon aukioloajat voisi ilmoittaa ilmoitustaululla sen sijaan, että niitä kiinnitetään kirkon oveen.

LÄHTEET

PAINETUT LÄHTEET

- Heikkilä, Tuomas & Lehmijoki-Gardner, Maiju 2004. *Keskiajan kirkko. Uskonelämän muotoja läntisessä kristikunnassa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Heininen, Simo & Heikkilä, Markku 1996. *Suomen kirkkohistoria*. Helsinki: Edita.
- Helin, Martti 1992. *Tampereen kirkot ja hautausmaat*. Tampere: Tampere-seura.
- Helsingin Sanomat. *Piispa: Helsingin kirkot eivät sovellu islamilaisiin kokoontumisiin*. 16.1.2016 <http://www.hs.fi/kaupunki/a1452840431622>
- Helsingin Sanomat. *Vanhukset muuttavat kirkkoon Helsingissä*. 20.1.2016 <http://www.hs.fi/kaupunki/a1453183383976>
- Helsingin Sanomat. *Kirkkoon kuuluvien määrä pieneni alle neljän miljoonan*. 22.1.2016
- Hiekkänen, Markus 2003. *Suomen kivikirkot keskiajalta*. Helsinki: Otava.
- Hiekkänen, Markus 2007. *Suomen keskiajan kivikirkot*. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Hämeen läänin kirkot. 1988. Nousiainen: Länsikirja.
- Javanainen, Juha 2005. *Messukylän keskiaikainen kivi-kirkko*. Tampere: Juha Javanainen.
- Kaila, Panu 1997. *Talotohtori. Rakentajan pikkujättiläinen*. Helsinki: WSOY.
- Kantola, Veikko 1979. *Hauhon seurakunta 1929-1979*. Hauho: Hauhon Seurakunta.
- Knapas, Terttu. (toim.) 2003. *Kirkkojen hoito ja restaurointi*. Helsinki: Museovirasto.
- Knapas, Terttu. (toim.) 1997. *Hattulan ja Tyrvännön kirkot. Suomen kirkot 20*. Helsinki: Museovirasto.
- Kumpulainen, Virpi 2015. *Arvorakennuksen valaistus tehdään historiaa kunnioittaen*. Plaani 3/2015.
- Lindberg, Carolus 1940. *Rakennustaiteen historia*. Helsinki: WSOY.
- MacDonald, William 1968. *Early Christian & Byzantine Architecture*. London: Studio Vista Limited.
- Matthiew, Donald 1986. *Atlas of Medieval Europe*. Oxford: Phaidon Press Ltd.
- Pirinen, Kauko 1991. *Suomen kirkon historia. 1, Keski-aika ja uskonpuhdistuksen aika*. Porvoo: WSOY.
- Puokka, Jaakko 1956. *Hattulan kirkko*. Helsinki: Otava.
- Saalman, Howard 1968. *Medieval Architecture*. London: Studio Vista Limited.
- Suomen rakentamismääräyskokoelma E1, Rakennusten paloturvallisuus.
- Svensson, Julia 2016. *Religiösa rum*. Arkitektur 1/2016.
- Tallqvist, Tore & Schulman, Sari 1999. *Elävä kirkkorakennus. Aika ja ajankohtaisuus restauroinnissa*. Tampere: Tampereen teknillinen korkeakoulu, arkkitehtuurin historian ja teorian laitos.

Valkeapää, Leena 2000. *Pitäjänkirkosta kansallismu-
numentiksi: Suomen keskiaikaisten kirkkojen res-
taurointi ja sen tausta vuosina 1870-1920*. Helsinki:
Suomen muinaismuistoyhdistys.

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Duodecim: http://duodecimlehti.fi/web/guest/arkisto?p_p_id=Article_WAR_DL6_Articleportlet&view-Type=viewArticle&tunnus=duo93086&dlehtihaku_view_article_WAR_dlehtihaku_p_auth= 29.12.2015

Häme.fi: http://www.hame.fi/content/HameenLiitto/kuvat/hameen_maakunta/kuppikivi/kulttuuriymparistot/rak_ymp/kohdeluettelot/hattula.pdf 30.12.2015

Hämeenlinnan seurakunnat: <http://www.hameenlinnaseurakunnat.fi/seurakunnat/hauho/historiaa/> 5.1.2016

Hämeenlinnan seurakunnat: <http://www.hameenlinnaseurakunnat.fi/yhtymän-tilat/hauhon-kirkko/> 18.1.2016

Inkilä, Eero & Pelkonen, Eero 2001, Valvontajärjestelmän teknisen suunnittelun perusteet: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/7663/inkila_pelkonen_2001.pdf?sequence=1 22.2.2016

Kirkkolaki: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931054#L14> 2.2.2016

Kirkon tiedotuskeskus: <http://www.evl.fi/kkh/kt/uutiset/kes99/ukkonen.htm> 4.1.2016

Museovirasto: http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/portti/default.aspx?sovellus=-rapea&taulu=T_KOHDE&tunnus=200549 30.12.2015

Museovirasto 2003, Historiallisten rakennusten paloturvallisuus: <http://www.nba.fi/fi/File/1784/historiallisten-rakennusten-paloturvallisuus-esite.pdf> 15.1.2016

Museovirasto: http://www.nba.fi/fi/kulttuuriymparisto/rakennusperinto/usein_kysytyt_kysymykset 2.2.2016

Museovirasto: <http://www.nba.fi/fi/File/1836/suojellut-rakennukset-maaritykset-ja-kohdejoukot.pdf> 9.2.2016

Museovirasto: <http://www.nba.fi/tiili/rakennusosat/holvit.htm> 22.2.2016

Ollila, Heli 2012, Jakokeskuksen asennukset: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/43618/ollila_heli.pdf?sequence=1 14.1.2016

Rakennusperintö.fi: http://www.rakennusperinto.fi/news/Uutiset_2008/fi_FI/kirkkopalot/ 7.1.2016

Rakennusperintö.fi: http://www.rakennusperinto.fi/kulttuuriymparisto/artikkelit/fi_FI/Autiokirkot/ 30.12.2015

Suomen ev.lut. kirkko: <http://evl.fi/EVLfi.nsf/Documents/68ED832793E78AF5C22575EF003A-D029?OpenDocument&lang=FI> 26.1.2016

Suomenlinnan internet-sivut: <http://www.suomenlinna.fi/kokous-ja-juhlatilat/juhlatilat/tenalji-von-fersen/> 28.12.2015

System Audio: <http://system-audio.com/sound-philosophy/?v=f0aa03aaca95> 19.1.2016

Tukes: [http://www.tukes.fi/Tiedostot/pelastustoi-
men_laitteet/saadokset/Palovaroitinsaadokset_ja_
tulkintoja.pdf](http://www.tukes.fi/Tiedostot/pelastustoi-
men_laitteet/saadokset/Palovaroitinsaadokset_ja_
tulkintoja.pdf) 7.1.2016

Uljas, Ilkka 2006. Lattialämmitysjärjestelmä ja sen soveltuvuus tuotantokäyttöön: <https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/9741/TMP.obj-res.577.pdf?sequence=2> 18.1.2016

Seurakuntien työntekijöiden haastattelut

KUVALÄHTEET

Valokuvat: Laura Ihalainen

Piirustukset: Laura Ihalainen

KIIТОKSET

Tämän diplomityön mahdollistamisesta suurin kiitos kuuluu Hattulan, Hauhon, Lammin, Messukylän ja Tuuloksen seurakunnille. Erytiskiitoksen haluan esittää suntioille ja vahtimestareille, jotka ystävällisesti kiersivät minua kirkoissa ja vastasivat kysymyksiini, sekä haastattelukysymyksiin vastanneille papeille.

Haluan myös kiittää kaikkia ystäviä, jotka ovat auttaneet diplomityön teossa, sekä ohjaajaa, puolisoa ja työtovereita.